ф-352
Г 352

Ю. Федьковичъ. (1834-1888)

Повісті Осипа Федьковича.

К., 1876.

№240
Инв 11

Б.У
Ф-32

11.238
1087

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

891.79-3
Ф. 35

ИВАНЪ НИКОЛАЕВИЧЪ
РИЗЕНКО.

ф352

ПОВІСТІ ОСИПА ФЕДЬКОВИЧА.

З переднім словом про галицько-руське письменство

МИХ. ДРАГОМАНОВА.

11.238
Ж4834

Полтавская Обла
БИБЛІОТЕКА

КІЕВЪ.
Типографія М. П. Фрица, Большая Владимірская ул., у пам. св. Ирины, собств. д.
1876.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Дозволено цензурою. Кіевъ, 30-го апрѣля 1875 года.

470841
Державна історична бібліотека УРСР
2023 03 10

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

II-6338

ПОВІСТІ

Осипа Федьковича.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ОГЛАВ.

II 638

	стран.
Передне слово	1
Люба-згуба	1
Хто винен	31
Стрілець	38
Тальянка	45
Сафат Зінич	49
Побратим	52
Буковинська пісня	57
Пісня молодецька	62
Три як рідні брати	64
Опришок	82
Безталанне закоханнє	90

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

II.638

СЛОВНИК.

Абшит—Abschied, отставка.
бланений—опушеный барашкомъ.
банка, баночка—гульденъ.
банувати—страдать.
банно—печально, больно.
бадіко—чортъ.
бербениця—бочонокъ для бриндзы.
бефель—Befehl, служба.
бецирк—Bezirk, округъ, окружное управленіе.
бисаги—дорожные мѣшки.
бізувати—ручаться.
бришкати—важничать безъ мѣры, до дерзости.
брост—зелень на деревѣ.
бук—букъ (дерево) палка.
варе, вера!—неужто!
вибригуватись—выбриться.
відокромитись—отдѣлиться.
гадя—змѣенышъ, змѣиное отродіе.
газда (кгазда, gазда)—хозяинъ.
гашечка—ядовитая змѣя.
головництво—убійство, уголовщина.
гостинець—дорога, хорошая дорога.
гук—шумъ.
деби?!—невозможно!
демнати—приглашать къ угощенію.
джерга—попона.
дзёблинка—особый родъ котомки, надѣваемой черезъ плечо.
дідько—чортъ.
дідьчий—чертовскій.
дзёбня—сумка.
заруе, отъ русти—громко кричать, плакать.
заток—отъ заткнути.
заткнутися—умолкнуть.
зафасувати—fassen, взять (изъ магазина).
земник—погребъ.
згарець—выжженное поле или лука.
извор—источникъ.
кабат—мундиръ.
калабатина—лужа.
камат—доля, подать.
кграти—решетка.
катуш (лат)—кандалы, тюрьма.
колач—въ переносномъ смыслѣ подарокъ
келеф, укр. келеп—палка съ топорикомъ и молоткомъ.
керманич—правящій плотомъ.
кофа—кружка для воды.
когуты—пѣтушьи, страусовы перья, султанъ.
комісьний—komisz, казенный.
кресаня—шляпа.
кріс—ружье.
ладую—ich lade, заряжаю.
легінь—паробокъ, молодецъ.
латырь—что до меня касается.
мальфівниця (лат.)—вѣдьма.
мантлиха—Mantelchen, плащикъ.
міцковий—изъ бараньей шерсти.
накоренок—отродіе, поколѣніе.
нім—пока.
ногавиці—штаны.
ноши—носилки.
обрихтунок (нѣм.)—ученіе.
обцаркований—огороженый.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

око—мѣра (Masz).
палахнути—вспыхнуть.
пантрувати—сторожить.
парть—(pars) судьба, участь.
перепудитись—перепугаться.
піддружба—помощникъ дружка на свадьбѣ.
поведія—обычай.
починити—сдѣлать, околдовать.
плай—дорога черезъ лѣсъ.
політика—шолковая лента.
полонина—горное пастбище.
посаг—приданное; мѣсто сидѣнія невѣсты на свадьбѣ.
потавати—опускаться.
плоска—плоская бутылка.
пригіст—привѣтствіе.
придбашка—происшествіе, исторія (комич.)
принука—поводъ.
присюди—фигура въ танцѣ, козачкѣ.
пукати—стучать.
предсе—но все таки.
рантух—тонкая бумажная ткань.
ретяз—цѣпка, привязь.
ряхтіти—искриться.
росішки—зубцы, отростки.
руштунки—Rüstungen, снарядъ.
сардак—плащъ гуцульскій,
свестія—ночная попойка.
свідіти—быть очевидцемъ.
склівочка—стаканчикъ.
снідий—поблеклий, земляного цвѣта.
стилий—холодный, мертвый.
стрий—дядя.
смерічка—сссенка.
смарака, или смерака—сосна.
сутки—узкая улица.
старощиння—сватовство.
терх—пара бербеницъ, боченковъ.
тяр!—междом. ну! (съ удивленіемъ или недовѣріемъ).
тривок—житье, напр. въ бракѣ.
троюда—забіяка.
тручати—толкать.
файно—fein, хорошо.
фантувати—pfanden, братьвъ залогъ.
фіра (нѣм.)—фура, повозка.
фір (нѣм)—провожатый.
флекев—паробокъ, молодецъ.
фрайтер—Gefreite, ефрейторъ.
фрикою—съ силою.
хира—тяжкая болѣзнь.
хвиглі—лукавство, дурачества, капризы.
хло—хлопче!
хляти—упасть въ безсиліе.
худульний—гордый (худулія—fiducia).
цент—крейцеръ, 100-я часть гульдена.
цикгрис—тигръ.
цукг—Zug, 1/4 отряда—компаніи.
чіпка—цвѣточекъ.
чирчиковий—кошенильно-красный.
черес—мужской, у гуцуловъ очень широкій кожаный поясъ.
чупер—хохолъ.
чуріти—журчать, течь.
ширинька—платокъ.
шпаркасса—Sparrkasse, сберегательная касса.
штаб—die Stäbe, прутья.
шура—сарай, конюшня.
унирити—опустить.
урлёп—Urlaub, отпускъ.
урлёпас—Urlaubpasz, отпускной билетъ.
урлёпник—уволенный въ отпускъ.
яведа—подкидышъ.
ялица—елъ.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ПЕРЕДНЄ СЛОВО.

В цій книзці зібрано 11 повістей Осипа Федьковича. Вони були напечатані між 1862 і 1867 роком в галицьких часописях «Вечорниці», «Мета», «Нива» і «Правда». Повісті ті у свій час подобались галицько-руській громаді, а дві з них «Опришок» і «Безталанне закоханнє» були переведені на сербську мову у сербській часописі «Віла» у 1868 р. На Україні галицькі видання і доси рідко коли трапляються, та й у самій Галиччині трудно здобути иншу з старих часописей. От через те саме й повісті Федьковича не стільки відомі, як вони того заслугують. Щоб запомогти у цёму ділі, ми задумали зібрати усі повісті Федьковича у одну книжечку,—та на лихо, сам писатель ніколи не зоставляв у себе чернеток своїх повістей і не записував, куди й коли він одсилав ці повісти, навіть не памьята, кілько їх написав. Через те ми не можемо завірити, що подаємо тут, у нашій книзці, усі повісти Федьковича. Ми зробили, що було можна: зібрали у купу, що можна було здобути. Як хто вкаже нам, що у нас пропущено, ми тілько щиро подякуємо тому.

Скажемо тепер кілька слів про самого писателя і про те місце, яке він має у галицько-руському письменстві.

Осип Федькович родився у австрійській (цесарській) землі Буковині, де живе не мало малоруського народу.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

По Підгіррю народ цей подібній мовою і звичаями до того, що живе у подольскій губернії. По горах у Буковині, як і у тій части Галиччини, що ближча до Буковини, люде живуть й говорять трохи инакше і звуться гуцулами.

Ось як сам Федькович росказує про житте своє у листі до галицького писателя д. Богдана Дідицкого, напечатанному у першій книзці «Поезіи Іосифа Федьковича» у Львові, 1862 р., та у другому, писанному до нас торік.

«Я родився,—каже Федькович,—у 1834 році на Буковині, в сельці Сторонці, (над ріковь Путиливковь) так званого руcько-кімполунгского околу межи гуцулами, де мої родичі не мале господарство провадили.—Моя мама були вперед за сторонецким пан-отцем Д. віддани, а поодовівши, віддалися за мого батька, зайшлого з Галичини, і жили собі з господарства, котре їм витекало, аби мого старшого брата Івана і мене шось трошки до шкіл дати. Нас тривало пятеро дітей: два брати і три сестрі. Старшій брат Іван, вернувши зо шкіл, був при дому на господарстві, а разом і депутатом на наш окіл враз с Кобилицевь, о котрім сте може чули. Старша і молодша сестра були дома, а середуща була віддана за пан-отцем Т. далеко від дому, де скоро померла. Так ми собі тривали щастливе, аж не прійшов нещастний рік $184^{8}/_{9}$, котрий нашу фамилію унещастливив, а нас дітей сирот по світі роздув. Мої обидві сестри померли з жалю та з туги за старшим братом... Де він ся теперь обертає, того і до сёго дня не знаю, бо я, поховавши сестри, пішов був в над-Дунайскі краї, хліба собі глядіти, і—не чув єм більше о домі.

«Тілько мені о моєм домашнім бутку та родині лишь сказати можна, а більше і не рад бимь; но шо

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

мою особу обходит, то вже свободнійше побесідую, бо я про себе увезде явно виступати можу; мене нічо не вяже, як лишь мій стан і мій чин, а вони від мене більше не вимагают, як лишь аби з честевь жити і з честевь умирати.

«Ци я Русин, ци я не Русин, ци я співак, ци я не співак, того під униформовь (мундиром) не пізнати і не треба знати, вшак під канону (пушку) кожде серце добре.

«Бувши в Мольдаві, дав мі Бог був таке щасте, ци може нещасте, шо мь ся запізнав с одним славним німецким маляром Р., котрий ся за мновь так уступив і мене так дуже полюбив, шо мене не лишь с усевь силовь німецкої мови і єї поезіевь обізнав, але навіть і с гишпанскковь мововь і єї горячовь поезіевь. Ціла душа того великого, непонятного мужа була чиста, правдива поезія; він і мою душу невь так наситив, шо нині всі брані пекельні мені той чудотворний скарб вирвати вже не гідні... О милий Боже! коби був не прийшов той так нещастний 1852 рік, котрий мене на асент-пляц ставив, то я бимь сёго дня не тужив так озде в Семиградчині, межи гордими мадярами, а не розставався с сердешним тим маляром і ёго краснодушновь женовь, в которих домі пріятно і щастливо жив я, посвятившися лишь поезії і науці.

«Як я перші місяці в війску прожив, то не буду тут уповідати, бо Ви сами, коби здорови, відгадаєте; але по-малу присвоїв я ся до мого стану, котрий для мене также не був без поезії.—Моя старша сестра знала незраховані казки і пісні руcько-народні (в нас дома, натурально, лишь по руськи бесідовано), а же ми ся обоє так дуже любили, то я хлопчиком бувши, раз у раз при ней ся забавляв, і всі такі співанки і казки поперейняв. Не гадала певно моя сестричка тогді, шо

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

тоті співанки і казки мене не од одного бука, но од одної зневаги заступя; але то претці так було, бо мене мої камратья, сами Буковинські і Чортківські молодці, за мої співанки так бувало любили, шо би того були розщипали, хто би мені згордне слово був сказав. Здавалося, шо с тими піснями і казками душечка моєї сестри, яко благій ангель-хранитель, мою скраю од горя заступала. Ще сёго дня нагадую собі ті любі вечери, коли бувало під касарневь в світлі луни мене братья обсядут, а я їм співаю, ажь ся не одному часом слёзи лицем котили; а як ся наспіваю, то уповідаю їм або сестрини казки, або о вандрівці по Волощині, по Сербії і по Україні. Але такі щастливі часи не довго, горе, тривали, бо мене далі поклали на фрайтера, ба і на капраля, ба по тому і на фельфебра, а нарешті 1859 року і на офицера,-бо я таке щастя, ци нещастя в Бога мав, шо мене не лишь мої камратья, але і старшина любила...

«Вернувши уже офицером в літі 1859 року з Італії до Черновець, познав емь ся с любим німецьким черновецьким поетом, професором Найбауером, котрого так високо ціню, як самого півця Всеволода Тура [1]); тому мь прочитав мої німецькі думи, котрі мь ще в Мольдаві писав, а той ревний німецькій поет так мене дуже полюбив, шо я не лишь вступ в ёго високочестний дом отримав, але він мені навіть раз казав, шо я в лириці с кождим німецьким поетом мірятися можу... Но не мав я ще доси случаю тії поезії объявити, бо не маю до того грошій; але скоро німецька часопись на Буковині ожіє, то редактор Найбауер мене вже на перед до удільствования запросив, і при тій оказії буду міг не лишь

[1]) д. Дідицького.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

мої німецькі думи в світ пустити, але і німецькій народ с чудесновь нарідно-руськовь поезіевь обзнакомити, до чого мене Найбуєр, читаючи деякі мої німецькі переводи з руських народних дум, як найдужше заохочує, бо він ся в солодкій воні нашої поезії налюбовати не може.

«Знаємость с Найбауєром дала мені вступ не в еден честний дом в Чернівцях. При такій оказії обізнав я ся і с П. Кобиляньским, котрий, чувши мої деклямації німецьки, на мене все налягав, чому я по руські не пишу, бувши з роду Русином? Я ёму на тое: «хотя я по руські не пишу, то претці я славянську, а особливо руськонародну поезію дуже високо ціню, а аби ви знали, шо я і по руські вже шось написав, то дивіться озде в мій дневник з походу того-річного, шо я якойсь буйної години, в таборі під Касано, і на одну руську думочку ся зважив». І показав емь ёму мою думку «Ночліг».

«Се-ся думочка, запевно без усёго поетичного вартунку, есть моя перша руська поезія, котра але ся П. Кобиляньскому (котрий у мене з-часта бував і котрому я не одну народну пісню співати мусів) так сподобала, шо він мене конче просив, аби ёму з-пару думок до ёго «Слова на Слово» написати, шо я также і зробив, і котрі думки Вам знані е; при сій оказії перевів я і німецькій гимн народний на просто-руське, а додавши до нёго ще з-пару співанок, мною утворених, казав емь то усе друковати і межі мої руськи молодцівояки роздати, котрим я тілько щастливих годин мого життя винен е.

«Не спостиг я тоті пісні розіслати, аж ту припав (сеї зіми 1861) нашому дивизіону марш сюда на Ардаль (Семиград), де мь занедужав, а прикований до ложа недуги, писав емь усі такі думки, шо мь Вам дотеперь по-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

присилав. Не можу Вам сказати, котрими дні я тоті думи писав, тілько знаю, шо перша моя поезія, котру мь тутки писав, були «Сонні мари».

«На очі я з малого хлопця не був дужий.—Але коли, служачи в війську, я з найгорячшоєв ревностев взявсь до книжок та до науки; а коли до того прийшов ще і похід та італійскі упали: то я так на очі занепав, що мусів в році 1863 обернутись до військового уряду, «суперарбітріум», де мені маленьку пенсійку призначили, і одпуст до дому дали.

«З війська до дому вийшов я 1863 року у великий піст, і застав ще стареньку свою неньку живу, але в великі нужді та бідности. І не натішився я довго невь, бо в январі 1864 поховав.—Тогоже самого року вибрали мене всі гуцулскі громади нашего околу за свого заступника в сервітутові комісії, в році 1866 наша громада за війта, а в році 1867 именовано мене окружним шкільним інспектором.

«Війтом (т. є. начальником громади) був я 5 рік, а інспектором до конец іюня 1872, де я, принужден інтригами, за всі достоятельства подяковав, а сам запросився у львівских русинів о яку небудь службу, котру, спасибіг їм, я й дістав [1]), і місяця юлія у Львів переселився, де я 14 чорних місяців перебув, щоб, розчарований до краю, під рідну свою стріху вернути».

Щоб було ясно, яке місце має у галицько-руськім, а через те й в усім малоруськім письменстві Федькович, мусимо сказати хоть не багато про те, що і як писали австрійско-руські люде руською мовою у остатні сорок років. В Австрії, або Цесарщині, аж у трёх землях,

[1]) При товаристві «Просвіта,» коло видавання книг для народу. Книжок таких Федьковичем видано більш пьяти.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

живуть руські люде: у Буковині (220,000), у Галиччині (2,300,000) і по тім боці карпатських гір, в Угорщині, або в Венгрії (до 700,000). Ці руські люде подібнісенькі мовою й звичаями до тих, що живуть в полудні Россії і звуться од вченних людей малороссами, або українцями, которих недавно напечатана книга д. Ритиха «Племенной составъ русской арміи» нащитала у Россії більш 14 мильонів.

З 1387 року Галиччину завоювали поляки і прозвали її воєводством Руським. Тут народ задержав свое старе имья *русини*, которим і кияне звали себе ще за первих князів, як писали умови з греками про торгові і инші діла. У давні часи у Галиччині писали так, як і у Киеві, або на Волині, у Острозі і инших городах, мовою мішаною з церковної та краєвої, що тепер звуть малоруською, а колись то звали просто *руською*, *рускою*, *русскою*, а далі, й по грецькій вимові, *росскою*, *россійскою*, або *малороссійскою*, од того, що Великою Русью стали звати Русь Московську, де були митрополіти, а далі патріарх й царі руські. Поперед усёго прозвала себе Малою Русью Галиччина, а далі стали звати так і землю по Дніпру коло Киева, або Украйну. Це имья вдержалось за Украйною особливо після того, як вона за Богдана Хмельницького у 1654 р. одійшла до Московського царства, котре давно вж звалось Руським Царством, а потім стало зватись Россійскою Імперією. З тої пори на Україні стали звати руськими великорусів. Галиччина зосталась під Польщою, а у 1772 р., як ділили Польщу австрійский цесарь, король пруський та цариця руська Катерина Друга, Галиччина дісталась австрійському цесареві. Через те руське письменство дуже занехали у Галиччині: по руському перестали говорити не тільки

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

пани, та урядники, але й попи, а говорили по польскому, та по німецькому. Тілько службу в церквах правили по старовині, по тих же книгах, що й у нас, та щей виговорювали по малоруському: «і во віки віков, світ христов» одні тілько селяне та де-хто з міщан говорили по руському, май же так, як тепер говорять вони у нас на Україні. Пополячені пани стали звати мову цю хлопською. Тай з попів, коли хто й говорив не по польскому та по німецькому, а буцім то по руському, то соромивсь говорити, як говорять прості люде,—а говорив мовою мішаною, та тілько ще примішував більше польских та латинських, та ще й німецьких слов, та й руські слова роскладав на німецькій лад. Такою мішаною, мов би то руською мовою, і вчили де-чому по школах церковних, та семінаріях; нею ж стали по-троху писати й про світські речі. Звали цю мову ті, що нею писали, разно,—як і в старовину: і *россійскою*, і *руссійскою*, і *рускою*, і *малоруской*, і навіть *славено-россійскою*, і *славено-рускою*, з чого й видно, що ті самі, хто так писав, не знали добре, що то славьянска, церковна мова, а що руська,—та, що нею народ говорить [1]).

---

[1]) Ось як звались де які книжки, писані у Русі, що була під Польщою, у часи до поділа Польщі: Ἀναθημα της τιμης (Жертва шаноби) добродѣтельми і благочестіем украшенному искуснѣйшему і цѣломудрѣйшему мужу Киръ Григорію Кирницкому въ *Россіи, Львовскіе земли обивателю....* отечественнымъ ёго діалектомъ чрезъ Іакова Седовскаго описано. Року от Р. Х. 1641.

Λιθος или камень съ пращи истиннѣй церквы святыя православныя *рускія*. 1642.

Берынды-Лексікон славено-росскій 1653.

Граматика языка руссійскаго. Типомъ братства Успенія Богородицы, въ Львовѣ, року 1754.

Пилипъ Орликъ, прославляючи по польскому гетьмана Малоруського Мазепу, звав ёго Алкидом *россійским*. (Alcides Rossiyski,

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Тим часом скрізь поміж письменними людьми звернули увагу на простий народ, почали говорити про ёго житте, про ёго мову,—почали говорити, що ця мова краще, живіще, ніж книжна мішанина; письменні люде,

---

напечатано у Вільні 1695 р.). От тим то й чудно читати, що галицькі полякі, а далі й де хто з русинів, стали казати, що Русь щось инше од Россії, що Русь тільки Малорусь, а Россія—Великорусь, або Московщина.

Вже в 1774 р., після того, як Галиччина, одійшовши у Австрію, одділилась од других руських земель, в одній книжці, виданній у Вільні, (Пёсснеловъ) галицький уніятський митрополит зоветься всея *Россіи*; у 1791 р., в почаевській лаврі напечатаний уніатській катехизис зветься „на *русскій* діалект переведенним з римського"—а тоді ж у другій книзі, що вийшла у Львові (Ономастиконъ), Петро Лодій зветься: „въ университетѣ львовскомъ любомудрія умозрительнаго и дѣйствительнаго кесарско-царскимъ народнимъ въ *россійскохъ* языцѣ профессоромъ". В 1796 р. у Почаєві напечатана „Проповѣдь" у похвалу Катерини II, „переведена на *славенорсскій* діалектъ." Печатати „буквари *славенорусскаго* языка" не перестали у Галиччині й до наших часів (у 1817, 1827, 1837).

В 1831 р. видано у Львові книжку „Имнъ народный (австрійскій) съ музыкою на седми языкахъ, т. е. на німецкомъ, *славенорусскомъ*, польскомъ" и т. д.

Ось як розно звав свій народ і мову Іосиф Левицкій, один з тих, що раніш других і більш других писав у Галиччині про світскі речі: „Учащемуся младенчеству народа *славено-русскаго*. Въ Вѣнѣ 1822. Ерлькёнигъ (изъ нѣмецкаго Гёте) переведенъ на *малорускій*, языкъ. Въ Перемышлѣ. 1838, Стихъ въ честь Мих. Левицкому, митроп. Галицкому, соч. Іос. Левицкаго, напеч. въ Перемышлѣ въ типографіи *русскаго* епископа, 1838. Звонъ Шиллера изъ нѣм. на *галицко-русскій* языкъ переведенъ. 1839. Шиллера борьба со смокомъ и порука, изъ нѣм. на малорускій языкъ, въ 1842. „Через два роки І. Левицкій видав нові переводи з Шиллера вже не називаючи, на яку мову: „Шиллера Водолазъ, ходъ до желѣзной гуты и рукавичка. „А одна урядова книжка, що вийшла у Відні у 1847, так звала руських галичан прямо *галиціанами* тай тільки (Наука о управѣ тютюну для *Галиціановъ*, иждивеніемъ правительства).

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

от як у Россії Пушкин, казали, що рідній мові треба вчитись у простих перекупок та у нянёк швидче, ніж з книжок. Через те, що у Россії столиці, Москва і Петербург, де завсегда більше письмених людей сбірається, та живе вищий уряд стоять у Великорусі, та ще й через те, що великорусів у Россії більш, ніж малорусів (перших 34 миліони), то й писателів у столицях Россії стало більше великорусів, ніж малорусів. Ломоносов, Карамзин, Крилов, Пушкин дуже пригнали стару церковно-руську мішану письменну мову до простої великоруської. Тоді й у Малорусі стали писати чистою простою мовою Котляревський, Гулак Артемовській, Квітка, а далі Шевченко й инші; стали записувати й печатати пісні та казки народні, так як народ співа та говорить їх, князь Цертелев, Максимович, Лукашевич, а далі й инші,-а Павловській ще в 1818 р. напечатав і граматику цієї народної малоруської мови.

Особливо треба було звернути увагу на просту народню мову письменним людям серед рідніх та сусідніх нам народів славьянских, як чехи, словаки, хорвати, що у купі з галицькими русинами живуть у австрійскім царстві. Тут случилось так, що пани, щоб порівнятись з тими, що коло престола царського обертаються, почали говорити то по-німецькому, то по-венгерскому, аби не по-простому. Так в однім краю зробилось як би два народи,—і що письменні люде собі писали, чому вчились по-німецькому, чи по-венгерскому, того простий чоловік, чех, або словак не міг розуміти;-а коли ёго починали вчити у школі, то з разу забивали ёму памороки чужою незрозумілою мовою. Од того, коли деякі письменні люде з чехів та словаків стали думати про те, як би народ вчити, то попереду сами почали клопотатись, як би

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

себе і вчителів та урядників вивчити мові, на якій народ говорить;—а далі, щоб показати німцям, що й по чешському чи по-хорватському можна такі ж книжки напечатати, як і по-німецькому, стали й усі славьянскі мови виучувати, що б то з подібних до своєї мови назбірати для себе слів, яких у кого не було. Так появились у чехів і словаків та у хорватів вчені «славянолюбці», (славянофіли), та «всеславянці» (панславісти) Книги цих славянолюбців, їх видання пісень своїх народів, стали доходити й до галичан. Дістались у Галиччину: й збірник пісень українських Максимовича, Енеіда Котляревськаго, та граматика Павловського;—стали деякі молоді галичане додумуватись до того, що письменна мова і для них мусить бути така, якою у них говорит простий руський народ, тоб-то малоруська. Найгарячіший з цих молодих людей був Маркіян Шашкевич, що уродився в 1811 р. од священника у селі Княжу, коло Золочева, а вмер священником теж у Золочевскім повіті у 1843 р. Він, у купі з своїми приятелями Іваном Вагилевичем та Яковом Головацьким, що тепер у Вільні предсідателем археографичної комиссії, зібрали невеличку книжку «Дністрова Русалка» з пісень народніх і власних, як вони казали, складань і хотіли напечатати її у Галиччині, а потім у Вілні, де була руська семинарія, але їм не дозволили власні руські духовні, ті самі, що писали вірші нібито руські. Вони считали бог-зна яким злим ділом печатати книжки так, як «хлопи» говорять. Шашкевич мусив печатати цю книжку у Пешті, в Угорщині, в 1837 р. Щоб видно було, якою мовою писав Шашкевич і як українські книжки піддавали галичанам охоти писати по-руському, показуємо ёго стихи до Миколая Устіановича.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ПОБРАТИМОВІ.

ДУМА.

От так, Николаю, Вкраїнскі вірлята
І веселят душу й серце загрівают;
От так, Николаю, рускі соколята
То в голос, то з тиха матері співают:
Аж мило згадати, як то серце бьет ся,
Коли з України руская пісенька
Так мило-солодко вколо серця вьет ся,
Як коло милого дівка русявенька.
Так го обнимає, так до себе тисне,
Пригортає і любує,
І голубит і цілує,
І плеще і тішит,
І медочком дишит—
Що трохі не скажешь: пусти мене, пісне!
Аж тут і небавком буйний вітер повіне,
Гостинець вже иншій, от вже думку несе.
Несе й каже:—сю ніч степами гуляв я;
Нагулявши сь до волі, по могилах лягав я,
Буцім то спочити—а то підслухати,
Як то стара бувальщина буде розмовляти:
Про давні літа,
Про давнії часи,
Як слава гула
Світом в округи;
Про руских батьків,
Боярів, князів,
Про гетманів, козаків.
І стане повідати з разу так мило,
З тиха й величаво, мов над морем цвіла
Цвіт-доля любенько,—потім голоснійше
Застогне, заплаче, що раз то сумнійше,
Сумнійше, страшнійше гукне, засковиче,
З під могил, казав бись, старих людей кличе,

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Щоби поспитати
Про спис, про шаблюку;
Щоби розвідати
Про орду канюку:
Як руским тілом згодувала ся;
Як русков крівлев наповала ся;
Як руска шаблюка все єї витала,
Як кривим зубом серце добувала;
В пущі вигідненько на нічліг стелила,
В воду—під могилу спати кладовила.—

І знов згомонит ті нишком, мило-немно,
Як в сумерк вечерний півсонно, півтемно;
І луну розпустит ген-ген долинами,
І гомоном шибне ген-ген дубровами;
Ні то комусь то, десь там повідає:
Як то колись то красою засяє;
Як при Чорнім морі
Себе заквічає;
В степах на просторі
Весело заграє;
Як в водах—Дніпрі
Змиє сь, прибереся,
Легеньким крильцем
На Дністр занесе ся:
В тихенькім Дністрі
Собі пригляне ся;
Крилоньками сплесне,
Стрясе, злопотит,
Під небо, до сонця
Ген-ген полетит;
Під небом, край сонця
Соничком повисне
І буде літати,
І буде співати,
І о рускій славі
Скрізь світу казати!

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

«Русалка Дністрова» і другі книжки галицькі: Левицкого, Устіановича, Могильніцкого, Лисинецкого дістались у Кіев в руки Максимовичеві, которій написав у своему виданню «Кіевлянин» 1841 р. статтю «о стихотвореніях червонороуських». Максимович перепечатав чудні вже для освіченого чоловіка у Россії у часи Лермонтова і Гоголя заголовки віршів галицьких і не меньш чудні зразки мови їх. Ось як звався один з віршів Левицького:

«Стихъ во честь Его Превосходительству Преосвященнѣйшому Кѵръ Михаилу Лѣвицкому Митрополитѣ Галицкому, Архіепископови Львовскому, Біскупови Каменца Подольского, Его Императорского Величества дѣйствительному тайному Совѣтникови, Докторови С. Богословия и т. д. во день Святого Архистратига Михаила дня 8. Ноемврия 1838, яко во день Его высокого тезоименитства, Іосифомъ Лѣвицкимъ Парохомъ Школьскимъ Диецезіи Перемыскои оу подъножия Его Престола съ найбольшимъ ушановаиьомъ сложенны.—Въ Перемышли. 1838. въ 4».

А ось де трохи стихів з цёго утвору:

«Пріятнымъ чувствомъ упоенный,
Вхожу въ отечественный градъ:
Се, холмъ я вижу возвышенный,
Где церковь—матерь Рускихъ чадъ.

Днесь мѣсце горде, где предъ вѣки
Стоялъ монаховъ бѣдный домъ,
Котри, покинувъ человѣки,
Творца превозносили въ немъ.

Насупротивъ высокій замокъ,
Который основалъ нашъ Левъ:
Се славы Рускои уламокъ,
Счо мѣститъ при собѣ Пелтевъ.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Лиха то доля такъ хотѣла,
Счобъ Галичъ древній градъ пропалъ;
Вось где Романа и Данила
Зо злата кутый Тронъ стоялъ.

Вразъ зъ долею головна мѣста,
Притемнился цвѣтущъ Крылосъ;
Геть запустѣла и Пречиста,
Не булъ въ ней пастырскій приносъ».

Сам Левицький хоть і писав так, і брав собі за зразок оди Державина, считав свою мову малоруською. Так він видав тоді ж книжечку: «Ерлькенігъ (Лісний царь) Гетего, переведенъ на малорусскій язикъ и названъ Богинею Іосифомъ Лѣвицкимъ зо Шкла». Малоруською считав свою мову і другий писатель, що тодіж таки видав книжечку під назвіськом:

«Воззрѣніе Страшилища во Пестѣ и Будѣ наступшаго мѣсяцемъ Мартомъ 1838 года во время разлитія Дуная Сумеономъ Ѳеофіл. Лисенецкимъ Галиціяниномъ, теперь Кес. Корол. сожителища Вѣденьскаго питомцемъ въ Мало-Русскимъ языку изображенное. Другій вытискъ.—Въ Вѣдню, въ книготискарнѣ о. о. Мехитаристовъ 1838. въ 8».

Ось кілько ще лучших стихів і з цієї книжки:

«Ахъ, для Бога! ктожъ бы ся не содрогалъ,
Да тутъ съ ужасомъ всё пропадаетъ;
И ктожъ, уважаючи то, не дрожалъ,
Аще видитъ, якъ всё исчезаетъ.
Здѣсь бугрaми изъ льда наношенны
Горы; тамъ изъ каменевъ могилы;
Въ той но странѣ холмы возвышенны;
Волны тимже града жизнь покрыли»!

Виписавши отакі і їм подібні зразки, Максимович казав:

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

«Желая Лисенецкому и всѣмъ товарищамъ его возможныхъ успѣховъ на поприщѣ стихотворномъ, мы замѣтимъ одно: зачѣмъ на его Воззрѣніи надписано, будто оно изображено языкомъ Малорускимъ? Ни одинъ Малороссіянинъ не назоветъ этого языка своимъ, да это и не Великорускій, и не Бѣлорускій языкъ: это *искуственное* Словенороское словосочиненіе, которымъ лѣтъ за сто писали наши Русскіе стихотворцы, и отъ того ихъ произведенія состарѣлись преждевременно; отъ того въ наше время не читаются или читаются съ трудомъ даже такіе писатели, какъ Сумароковъ и Кантемиръ. Любопытно взглянуть въ этомъ отношеніи на Пѣсенникъ, изданный Новиковымъ. Каждая часть онаго начинается современными романсами, оканчивается народными Русскими пѣснями: теперь тѣхъ искуственныхъ романсовъ и читать нельзя; а безъискуственное, простое выраженіе народныхъ пѣсень и теперь прекрасно. Иная пѣсня живетъ уже въ народѣ два, три и болѣе вѣка; но ея выраженіе не состарѣлось и цвѣтетъ такою свѣжестью, какъ будто она сложена въ наше время однимъ изъ лучшихъ поэтовъ. Достоинство народныхъ пѣсень вполнѣ признано только въ нашъ вѣкъ, когда и литературный или письменный языкъ нашъ такъ усовершенствовался черезъ приближеніе къ живому, естественному народному языку Русскому, отъ котораго такъ далекъ былъ книжный языкъ Русскихъ писателей прошлаго вѣка. Тредьяковскій, котораго стихи такъ непрекрасны, народныя пѣсни называлъ *подлыми;* между тѣмъ, какъ Пушкинъ лучшимъ щегольствомъ для своихъ несравненныхъ стиховъ почиталъ *выраженіе народное,* и очень любилъ свои піесы, написанныя въ народномъ вкусѣ; а Мерзляковъ и Баронъ Дельвигъ пріобрѣли себѣ славу,

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

подражая народнымъ пѣснямъ въ своихъ пѣсняхъ, изъ которыхъ нѣкоторыя въ свою очередь сдѣлались народными».

«Вѣковой опытъ нашего Русскаго стихотворства долженъ послужить въ урокъ для писателей Червонорускихъ. Пусть они избѣгаютъ искусственнаго словосочиненія и стихосложенія! Живая литература у нихъ можетъ процвѣсти только на ихъ народномъ, живомъ языкѣ: пусть они всѣ изучаютъ его въ народныхъ пословицахъ, поговоркахъ, сказкахъ и еще болѣе въ пѣсняхъ Малороссійскихъ, особенно Украинскихъ, гдѣ народное выраженіе процвѣло съ наибольшею силою и красотою. Тѣмъ болѣе это прилично Червонорусской Музѣ, которая возрождается въ средоточіи Словенскаго міра, и въ ту именно пору, когда почти всѣ Словены сознали цѣну своей народности и такъ горячо за нее ухватились».

«Русалка Дністрова» на половину була зложена з народніх пісень, а у другій, котору Шашкевич і приятелі ёго назвали *складаня*, були їх власні стихи, але доволі подібні до народніх пісень, живіщі, ніж вірші других писателів галицьких. Одтого Максимовичу більш і подобалась ця книжка. І ті, хто напечатав «Русалку», більш послухались і совіту Максимовича писати так, як народ говорить у Галиччині і на Україні. Другий видаватель пісень українських, тоді харьківський, а тепер петербургський професор і академик І. І. Срезневській, нарадив Шашкевичеві переложить на малоруську мову з староческої «Короледворскую Рукопись» і «Суд Любуші». Шашкевич послухавсь ради і одіслав перевод цей Срезневському,—а далі засів за переклад Євангелії і за книжку для народу—Читанку. Тілько нічого того не було напечатано, а сам Шашкевич скоро вмер.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Тоді ще мало хто у Галиччині міг зрозуміти, яке справді важне діло—письменство для народу на народній мові. Ще років з десяток після Русалки Дністрової усе таки дуже мало появилось писаного русинами, та й те було мовою мертве і осередком мало цінне. Коли це у 1848 р. почали ворушитись усі народи австрійські: одні, хотіли здобути собі вольну управу, як поляки або венгри, та німці, та й запанувати над другими; другі, як чехи, хорвати, словаки, думали, що, як піддержать уряд царський, то заборонять себе від понімчення, або повенгеряння. Уряд австрійський, щоб зпинити поляків, згадав, що у східній Галиччині, так як і у нас на правім боці Дніпра, тілько пани та частина міщан поляки, а сельскій народ та попи—русини. От уряд і дозволив, та ще й підбивав руських попів, щоб збірались на ради та заявляли, що вони не поляки і земля їх не польска і бунтувати проти царя не хоче. Важніщі попи, урядники і писателі з русинів зібрались літом 1848 р. у Львів, назвались «Головна Руска Рада» і написали од усёго народу свого, що вони «русини, чи малоруси», народ особний од поляків і других славьянських народів. «Русини, хоть у купі з поляками і належать до великого славянського роду,—писала «Головна Рада», одначе мають окрему од поляків мову, письмо, звичаї, норови, церковну службу; вони живуть в краю одному з найродючих у Європі, бо вони тепер живуть у полуденній Россії, південно-східній Польші (це б то у Холмщині), в Галиччині і в північній Угорщині і мають щотом 15 милльонів душ». Трохи з годом «Головна Рада» знову писала, що «русини—особний народ, так як і руські (це б то великоруси), чехи, хорвати, булгари і поляки і другі славьянські народи». Галицькі писателі стали гово-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

рити про те, що вони мусять росплодити велике письменство малоруське, на усю Малорусь, що в Австрії, що й у Россії, з-поза Карпатів аж до Дону, як казала «Русалка Дністрова». Частіще звали галичане Малу Русь, просто Русью, бо до слова цёго вони більш привикли. Та дотого і в них пішло ходити, вже як у поляків, слово Русь як щось инше од слова Россія, і руським звали тілько малоруське письменство, окремне од *россійського*, цеб то великоруського. Так Яків Головацькій, который став у 1848 р. профессором руської мови в Львівськім всеучилищі (университеті), починаючи свої читання, казав [1]):

«Южноруска народнôсть такъ богата въ пѣсни, забытки питоменного рода, що вплывала навѣть и на мову польску и *россійску* поезію, на польскихъ и россійскихъ писателѣвъ повѣстей. Россійская словеснôсть не одного маѥ поета и романописателя, котрóго одушевила, натхнула Украина; а въ польскôй новѣйшёй словесности такъ умножило ся число поетôвъ послѣдовавшихъ поезію тую народну, що ажъ критики называютъ ихъ поетами особнои украинскои школы. Тôлько образцѣвъ для поетôвъ маѥ Южная Русь—такъ богата исторія, бытъ народный и сама природа тои благословеннои краины въ матеріяли и образы для поезіи, що двѣ сусѣдни літературы ними сбогатила; якимъ же прекраснымъ величіемъ окаже ся она, сли выступитъ сама со

---

[1]) Д. Головацькій, як і другі ёго товарищі, писав старою правописью, церковною, трохи пригнаною до малоруської мови. У цій правописі *ъ, ô, ê, û*, треба читати *і*, а *ôт* від. Ця правопись тілько й признається австрійским урядом, а церковні люде так і доси печатають навіть і не *гражданкою*, а зовсім церковним письмом, пишуть навіть *Оукрайна*, замість *Украйна*.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

своими родимыми талантами, въ своимъ языцѣ, своими барвами, живитъ житьемъ народнымъ!»

(Три вступительныи преподаванія о *рускôй* словесности. Львов. 1849 Преподаваніе третое).

«Галицкіи Русине», казав там же д. Головацькій, «якъ нынѣ видить ся, мають презначенье, въ кругѣ сопламенныхъ словеньскихъ народôвъ, розвинути свою родиму словеснôсть, своє питоме житье, поповнити тую розграиь, яка меж словянами безъ нихъ появляєся, вплывати на образованье миліонôвъ свого племени и переносити европейске просвѣщеніе тихимъ розвоємъ на весь южнорускій народъ».

Ці слова д. Головацького показують, і те, що він думав, і те, якою мовою він писав. А він був один з найголовніщих проводирів галицьких, і уряд цесарській кликав ёго у комиссію, що перекладала для русинів закони з німецького, та у другу, що мусила написати книжки малоруські для народніх школ та гімназій. У ті часи, після 1848 р., галичане стали видавати не мало книжок, збірників, часописей, у которих дуже багато говорилось про самостайне малоруське письменство так, як говорив і д. Головацький. Чимало говорилось у них і про українських писателів: Котляревського, Квітку і других; де хто, як Устіанович, згодував і про «громкого Шевченка». Тілько не видно, щоб тоді у Галиччині добре розуміли українських писателів, щоб розуміли, одчого вони пишуть по-простому, по-народнёму, і найбільш про простий народ. У Галиччині думали, що і на Україні робиться так як у них, це б то, що українці пишуть так, як народ говорить, не за для того, що инакше не може писати писатель з живим чуттєм, которий хоче описати життя людське так, як воно єсть справді,—а мов би то

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

навмисне, так як галичане почали писати по-руському, аби не було по-польскому. Так д. Головацькій казав про Котляревського, що він «завсѣгда старався народнôсть малоруску пôднести, язык̀ъ малорускій пôдвысити, ставлячи го въ противуположности до книжного, або россійского (великорусского)». Про других писателів українських (Костомарова, Метлинського, Гребінку) Головацькій теж каже: «Стараннôсть ихъ всѣхъ була висказати все народнымъ малорускимъ духомъ, малоруским̀ъ словомъ, щобы ôдзначити его ôдъ книжного россійского, выявити самостатнымъ. Для того часомъ впадали въ другу крайнôсть, простонародного невмѣстного висловлѣнія (?)». Остатні слова галицького профессора показують, що проводирі галицькі, хоть і говорили про народ, та все таки соромились признати, що простий народ і есть настоящій руський народ, а ёго мова настояща руська мова того краю, і прямо нею вчити народ, нею писати книги, додаючи, де треба, нові слова, подібні до народніх, легко зрозумілі народові. Вони усе таки, хоть казали, що вони не поляки, та задержали польські шляхетські думки, що простий народ—то щось нечисте, гірше од панів,—*чернь, хлопи.* Та навіть мало хто з галицьких проводирів і вмів добре руської народнёї мови,—бо усі вони вчились у школах німецьких, польских, та сполячених. Ось що росказує про себе д. Наумович, который скоро потім став сам одним з проводирів галицьких: «Я не знавъ нашого народа, бо николи я не бувавъ на селѣ, николи я не мавъ сношенія съ людьми (селянами). Я виховавсь въ спольщенôмъ Буску, ôттамъ пôйшовъ до Львова, все русское въ мнѣ було лишь якоссь темнее чувство». Й руського памятав д. Наумович тілько церковний обряд, бо згадував, як бабка не дозволила ёго

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

батькові причаститись по латинському обряду. А вже опісля, як перебув д. Наумович невдачно повстанне польске, та став жити серед селян, то згадав він і про те, що мати росказувала було про панські кривди народові. (Наука, 1872, 364).

Одтого часом і руські писання таких людей були нічим другим, як тілько перепискою польских слов руськими буквами,—а майже усе, що писано було галичанами зараз після 1848 р., було страшенною мішаниною слов з різних мов, такою, якою нігде живі люде не говорили й не говорять. Ось наприклад, як писала Головна Рада: «Чувствомъ народности напоени и въ томъ намѣренію собрались мося, мы Русины, которымъ добро и щастье народу на сердци и будемъ дѣлати въ способъ *наступающій*:

а) Первымъ *заданьемъ* нашимъ буде *заховати* вѣру и поставити на ровни *обрядокъ* нашъ и права церкви и священниковъ нашихъ съ правами другихъ обрядковъ.

б) Розвивати и *взносити* народность нашу во всѣхъ еи частехъ *выдосконаленьемъ* языка нашого, *запровожденьемъ* его въ школахъ низшихъ и выжшихъ, видаваньемъ письмъ часовыхъ, *утримуваньемъ* корреспонденцій съ письменными *такъ* нашими, *якъ* инными» и т. д.

Не дивно, що галицькі проводирі не пристали до мови народнёї, коли вони у цёму першому всенародному письмі перш усёго заговорили про священників, і більш ніж про народ, про который вони тілько й обіцали, що «роспознавати потребы нашого народу». Були такі, которі явно говорили, що властивій народ—то тілько священники й есть, а не *хлопи*,—хліборобы та пастухи.

Як опинились галицькі проводирі так, що од польского мусили одстати, а до свого простонароднёго соро-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

мились зовсім пристати, то почали де-хто з них шукати руської, але панської мови, і обернулись за нею у Россію. А в Россії ще перед 1848 р. після Гоголя лучші писателі зовсім вже не стали писати оди до владик, та до високих урядників, а почали описувати, як живуть люде усякого стану, а коло 1848 р. молоді писателі і на Великорусі,—Григорович, Тургенев, Некрасов, Писемскій, Островскій і другі, почали звертати увагу на простий народ, почали описувати ёго життя май же тією мовою, якою він сам говорить. Та думок цих нових писателів у Россії не могли й зрозуміти галицькі писателі, що шукали у Россії руського, але панського письменства, панської руської мови. Одтого у Россії їм подобались не нові найліпші народні писателі, а старі, придворні: Державин, або ще й Ломоносов. До того ще ті галицькі писателі, що думали покористуватись панським письменством у Россії, не могли зовсім вивчити тієї мови, которої не чули коло себе,—а тілько ще більше мішали мову, которою писали, так що вже зовсім не можна було розібрати, яка вона. А не маючи живої мови, не могли вони вибрати й живої речі, щоб про неї писати. Одвертаючись од простого народу, не могли знайти галицькі писателі ніякого руського стану, щоб про ёго писати,-бо живі руські люде були—прості люде, а не прості були то поляки, то жиди, то німці, то полупольскі пани і полупанки. От і почали писати про руських князів та бояр, що були колись у Галиччині років з пьятьсот тому назад, і що часами, не меньш як і чужі, солоно приходились руському народові, которий звали вони смердами. Як на зразок того, як гордо говорили про народ свій де-які з найбільш знаних письмаків галицьких, можно вказати на Дениса Зубрицького, що писав

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

книги про Львів та Галиччину попереду по-польскому, а далі, за помічю московського професора Бодянского, вже по-руському, на великоруській лад. «Есть мрачные изступленники (!),—каже Зубрицький,—или скорѣе низкіе (!) невѣжды, въ лѣнѣ доселѣ проживавшіе, пренебрегавшіе всякую науку собственнаго языка (?) употреблявшіе чуждое нарѣчіе, прослушивавшіеся только простонародному разговору собственныхъ слугъ и работниковъ и желавшіе теперь, чтобъ мы писали свою исторію на областномъ нарѣчіи *галицкой черни*. Странное требованіе! Исторіи пишутся для образованнаго и образующагося класса народа. *Для простолюдина довольно молитвенника, катехизиса и псалтыря*»,—которого, прибавимо ми, галицькі «батьки Русі» теж не хотіли позволити переложити на живу народню мову! А як сам Зубрицькій вивчився писати тою мовою, що говорять у Россії пани, а не *чернь*, це видно з ёго слов, так же як і те, чи ясно він розумів сам, що то таке за «собственный языкъ», которому треба ще вчитись.

Найбільше плодовитий з тих галицьких писателів, которі появились після 1848 р. і думали росплодити у Галиччині панську руську литературу, покористувавшись де-чим і з Великорусі, був Богдан Дідицькій, що написав між инчим поеми «Конюший», «Сон князя Льва», «Буй-Туръ Всеволодъ»,—усе про князів та бояр. Ось частина з поеми «Буй-Туръ Всеволодъ.»

«За столомъ бо́льшимъ князѣ усѣли,—
Середъ нихъ о́рлы два хижокрылы: (?)
Буй-Туръ и Игоръ—чадь Святослава,
Сѣверской Руси дво́йна застава.
А всѣ пируютъ, шумятъ, гудутъ,
Здоровье пары вѣнчанной пьютъ:
Пьютъ стаканами, и пьютъ изъ а́бана.
При спѣвахъ рускихъ—до полупьяна.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Послѣ обѣда старши въ проходы,—
Молодши въ игры и хороводы,—
А на подворью бо́рцы преславны
Пойшли въ заводы,—якъ звычай давный:
Кто тамъ сильнѣйше на́ кулакъ бралъ,
Кто колъ желѣзный въ ру́кахъ ломалъ,
Такому Буйный самъ Туръ кланя́лся,
А міръ крещеный нимъ величался.

Такъ до змороку;—а отъ змороку
Пили на ново ажъ въ ночь глубоку.
Гудьба гремѣла, пѣвцы спѣвали,
Люди плясали, стѣны плясали. (!)
На веселью́ томъ я такожъ былъ,
И до Буй-Тура медъ-вино пилъ;
Цѣловалъ Ксенѣ руку бѣленьку,
И спѣвалъ Руси пѣсню стареньку»...

Тому, хто добре зна живу мову, великоруську й малоруську, навіть живу всероссійську панську мову у Россії, нічого казати, до чого мова д. Дідицького мертва, мішана, поперекручувана,—та ще до того й така, що до неї не прибереш ніяких правил. Так даремне потратив свої сили чоловік з наукою, з щирою охотою, тай не без дотепності. Другі, з меньшими силами, плодили ще гірші мертвоплоди, которими наповняли галицькі книги од 1848 до 1860 року. Глядючи на таке писання, Максимович писав у Галиччину у 1848 р. «отъ своего отстали, къ великорусскому не пристали и плаваютъ въ срединѣ, весьма неблагопріятной для ихъ поезіи». (Галичанинъ, кн. II, стр. 107).

Поки так робилось у Галиччині, у Россії стали лагодитись до того, щоб крестьянам волю дати. Знов звернули, та ще більшу увагу, на сельске народне життя. Ще більше почали писати повісти й усякі книги про

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

крестьян: у Великорусі—Островскій, брати Успенскі, Якушкин, Левитов, Сліпцов, Максимов, далі Решетников; на Україні, окрім Шевченка, который вже був тоді на волі, Марко Вовчок, Стороженко, Куліш, Номис, Кухаренко і другі. Українці писали, як і перше, цілком так, як говорить сельский люд, та й великоруси, пишучи про свій народ, ще більше ніж попереду, старались писати, як народ говорить. Стали у Россії з запалом говорити і про науку для народа,—і впьять почали писати книжки для народа у Малорусі і Великорусі народніми мовами. Такі були великоруські книжки: «Разсказы о русской землѣ, о русских людяхъ» Максимова, «Разсказы про старое время на Руси» А. Петрушевскаго и др.;—а малоруські: «Граматка» Куліша, «Оповідання з святого письма» Опатовича, «Де-що про світ божий»; Д. Костомаров сбірався печатати переклад святого пісьма на малоруську народню мову,—і Академія наук похвалила той переклад. Так поруч з панським руським пісьменством, що вживалось однаково панами в Россії на Великорусі, як і на Малорусі, виростало два народніх письменства: великоруське й малоруське. Мало того, почали наладжувати науку й панських дітей так, щоб вони меньш одрізнялись од мужиків: у панських дітських книжках, як наприклад у «Родному Слові» Ушинського, малювали як можно більше картинок з народнёю, мужицького життя, печатали пісні, казки, приказки народні. Так, чим далі, робиться все більше, та тілько у Великорусі. Бо після 1863 р. перестали печататись школьні малоруські книжки. Багато людей не злюбило цих книжок. Попереду польскі газети стали жалітись, будім то малоруські народолюбці—хлопомане, (по грецькому *манія* значить дурость) це б то такі, що ніби то показились на тому, щоб на світі були сами хлопи, а панів би-то хотять вирізати, як колись гайдамаки. А

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ское про те ж стали жалітись жиди у газеті своїй «Сіон», ще [illegible]иходила у Одессі, та ще й прибавили, що малоруські люб[illegible]долюбці *сепаратисти* (латинське слово—значить одрУ[illegible]ителі) це б то значить, що вони хотять одділити Мало[illegible]ась од Руського царства і завести свою державу. До цих польских та жидівських доносчиків пристало у Россії усе, що не любило мужиків, та не хотіло, щоб мужики скоро та легко виучувались:—ті часописі у Москві, що не хотіли, щоб землю дали крестьянам, щоб у земстві були крестьяне, щоб учили по школах світські люде. Инші опасувались, щоб книжки малоруські не пошкодили тому панському руському письменству, що вживається по всій Россії.

Про те, що робилось у Россії, чутка пішла й у Галиччину. Дійшло туда багато книг Шевченка і других українців, дійшла й місячна часопись «Основа», що печаталась у Петербурзі на половину малоруською мовою. А в Галиччині після 1860 р. була заведена *конституція*, або новий, свободний *устав уряду*: для діл краєвих став збіратись сойм з виборних од усякого стану людей; сойм цей став посилати виборних і у державну думу для діл усёго австрійського царства. Стало вольніш печатати книги, часописі, заводити товариства для освіти люду. Молоді люде з запалом кинулись на українські книжки, которі їм більш подобались, ніж галицькі, стали докоряти старших, що вони мало дбають про народню освіту, стали хлопотатись, як би у купі з українцями помножити справді народне малоруське письменство. Поруч з часописями, що видавали старші галицькі писателі, «Галичанин», «Науковий Сборник», «Слово», що видавав попереду д. Дідицький,-молодші стали видавати «Вечорниці», «Мету», «Русалку», «Ниву», далі «Правду», у которих говорили, що хотять писати, як народ говорить, хотять

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

працювати найбільш для народу. Одтого їх прозвали «народовцями», а через те, що вони попереду щиро говорили про Україну й про козаків, що колись то-обороняли Руській народ од польских панів, звали їх украйнолюбцями й козаколюбцями. Старші й собі почали більш дбати про народ: д. Дідицкий став печатати додаток до «Слова» «Листи до громад» доволі гарною народнёю мовою, а потім д. Наумович став печатати багато таких же народних книжок, аж поки не завів для народа дві часописі: «Наука» і «Руська Рада», що печатаються у Коломії. Тільки старші згожувались на те, щоб для самого простого народу писати по-простому, а для попів, урядників і панів хотіли усе таки зоставити стару мішану мову, котору вони считали вишчою. Хоть вони й сами прихвалювали українськнх писателів, та усе таки докоряли їх, за те що тілько про народ та про козаків говорять, а про старих князів та бояр мало дбають, та дуже вже по-простому хотять писати. А найбільш не подобалась старшим галицьким писателям у українців їх правопись, те, що українці писали не так, як поцерковному, а так, як тепер виговорюють, не писали *ъ*, *о*, *е*, замість *і*, не вживали *ъ*. Ще недавно д. Наумович казав, що *фонетику* т. е. писанне, так як говорять, уважає він «за найтяжчую язву, якою Господь могъ покарати Русь нашу, бо Русь в нынѣшнихъ обстоятельстахъ перестане нею (т. е. Русью) бути, якъ ôдорвеся ôтъ церкви своей и кине каменемъ на все то, що було святымъ ей отцамъ, дѣдамъ и прадѣдамъ, а инстиктъ (чуттє) той народный ôтносится не тôлько до кореней и формъ слôвъ церковнорусскихъ, до которыхъ уже ухо народа привыкло, но и до кождой буквы и самого, хоть бы якъ кто говоривъ, не потрѣбного *ъ*-а, безъ котрого непріятно читаєся рус-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ское письмо». (Наука, 1873, 7. 6) У Россії де-хто думає ще галицькі писателі, такі, як д. Наумович, одтого не люблять українського письма, що воно особне од великоруського. Але з тих примірів, які приведени вище й далі, можна бачити, що старе галицьке письмо одмінне і од нового великоруського. Воно найбільш подібне до церковного, та й то не до самого старого, а до того, яким писали у Малорусі двісті років назад. А з слів д. Наумовича видно, що такі, як він, клопочуться не про великоруську мову і письмо, а про якусь неживу церковно-руську мову. Видно, що д. Наумович зовсім не далеко відійшов од тих, що двісті років назад казали про якийсь «словено-русскій языкъ». Та ще видно, що д. Наумович, коли кого нагадує у Россії, то тих старовірів, которі сердились на Петра Великого за те, що він згодився змінити церковне письмо на *гражданку*, викинути лишні букви (ѕ, ѯ, ѱ, оу, ѡ, ѹ) і приладити письмо до великоруської вимови. Ці старовіри думали, що через те пропала й віра і настало царство антихриста. Такі ж старовірці, як д. Наумович, у Сербії плакались, коли Досифей Обрадович (1739—1811) заводив у Сербії гражданку, которої довго не хотіли знати й у Галиччині, а де-хто не знає й тепер, особливо у книгах для народу, що печатають духовні та уряд. Коли вже д. Наумович, который хоть і по старому пише, та все таки вже одважився на петровську *гражданку*, так дума про українське письмо і мову, то не дивно, що другі, такі що колись то нападались на Шашкевича, думали, що писати по-хлопському та ще й про віру—гріх. Де-які ж духовні та урядники так стали боятись, коли б галичане, братаючись з православними українцями, не стратили своєї *унії*, союза з римскою вірою, та щоб не прихилились

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

до Россії, де живе більша часть малорусів і відкіля йде у Галиччину українське письменство. Так жалкував «Вѣденскій Вѣстникъ», урядова часопись, і остерегав галичан од «українского болота», од украйнолюбців і козаколюбців, що замість *рускаго*, або малоруского заводять якесь українське, козацьке письменство! «Ми не українці», казали такі люде, «а русини, або як німці кажуть *рутени;* коли хочете, ми й не малоруси, як считать малорусами тих, що у Россії живуть,—ми окремий народ, 3 мильони австрійских русинів,—і мусимо вдержати свою *руску*, по-німецькі рутенську, мову і письменство, не мішаючись з українським». Ще недавно о. Малиновський, права рука митрополита львівського, писав, що ні він, ні владика не можуть згодитись, щоб печатати по-українському молитовника, бо буцім-то «украинщина» одрива людей «од малоруського письменства» (дивись про це дивне діло у книжечці д. Пулюя «Лист без коверти». Відень. 1871. Д. Пулюй таки напечатав цей молитовник). І справді, як бачили ми, мов би то руска, чи малоруска мова у галицькім письменстві була зовсім якась окремна, котору ніяк не можна назвати инакше, як *рутенською*. Та тілько мовою тією ніякий народ не говорить, а говорить народ у Галиччині і у руській части Буковини і Угорщині такою мовою, як і на Україні. Такою рутенською мовою писали у австрійских руських землях і ті, що думали, що русини австрійські окремий народ, і ті, що думали, що австрійскі русини один народ з українцями, і ті, що думали, що австрійскі русини однакові з великорусами; і всі ці звали свою мову *рускою*, чи *русскою*, та клопотались про руске письменство, хто як умів.

А тим часом у Россії почались спори про те, чи мусить зостатись одно руське письменство *(русская ли-*

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

тература) ближче до великоруської народнёї мови, чи може бути при ёму ще й малоруське. Ці спори дійшли й у Галиччину,—і тут наробили тим більш лиха, що тут, як бачили ми, аж три стана письменних людей, кождий що инше звав словом *Русь*:—одні тілько до річки Збруча на гряниці Галиччини і Подольскої губернії, другі до Дону, треті аж до Амура у Сибірі. Против молодих народовців, тих, хто хотів малоруського народнёго письменства, оттакого як у українців: Квітки, Шевченка, Вовчка, Стороженка, стали й ті, хто хотів тілько рутенського письменства, такого як у Левицького, і ті хто хотів однієї руської мови, яка, наприклад, у Пушкина, хоть і не вмів нею писати. Найбільше горе од цих спорів у Галиччині вийшло одтого, що замість того, щоб спитатись себе перш усёго про те: як і про віщо треба писати, щоб було найлегше, най зрозуміліще нашому народові, найзанятніще й найкористніще ёму,—стали споритись про те: чи ми окремий народ у 3 мильони, чи частина народу у 15 мильонів, чи у 60 мильонів;—а доказів, щоб затягти спор можна знайти чимало і для другого і для третёго, та навіть і для першого. А тут ще стали дров до вогню підкладати польські та німецькі часописи та урядники, которі боялись, що як галицькі русини твердо вкорінять письменство у своєму народі, то стануть на кріпку ногу і перестануть гнути шию; та боялись і того, щоб галичане чого доброго часом не одійшли або у окремну державу малоруську вкупі з українцями, або ще скоріш не прилучились до Россії через українців, колиб українське письменство вольно розросталось у Россії, або й прямо щоб не пристали до Россії, через те, що вони признають себе частиною одного руського народу од Карпат до Амура. Про те, що галицькі русини

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

разом з великорусами належать до одного народу і мусять мати з ними одно письменство, одразу не хотіли й слухати польскі і німецькі пани і урядники. Вони одразу прокляли «москволюбців», як зрадників, та єретиків, (шизматиків). А старих рутенців, або молодих українців польскі та німецькі урядники то давили, то піддержували, глядючи на те, як у Россії, чи було вольніш українцям писати по-своєму, чи ні. Бувало ж, що як до діла доходило,—ось як до того, щоб театр русинам завести, або лишнёго профессора у всеучилищі,—то й москволюбців і українолюбців усіх однаково звали «москалями «та «шизматиками», а украйнолюбців ще й гайдамаками. «Слово» раз у 1863 р. писало, що звернено увагу, як хто пише слово руський: «*въ рускомъ*« видять один «екстремъ» (крайність) як казало «Слово», украйноманію, «въ *русскомъ* другий екстремъ«, великоруссоманію; а треба було писати *рускій*, щоб считатись вірним австрійским підданним.

Підливали олії в огонь і ті часописі у Россії, которі, не знаючи галицьких діл, не бачучи, як пишуть галичане, думали, що усі ті, хто говорить в Галиччині против української, чи малоруської письменної мови за «русскую». справді стоять за таку, мову, як у Пушкина, чи у Тургенева, а не таку, як у Левицкаго; або думали, що як хто каже, що хоче однієї мови од Амура до Карпат, то й справді пише, або може писати мовою Пушкина. Ці часописі, та иноді й люде заможні й з великими чинами, піддратовували старих галицьких писателів надією, що як вони не стануть писати малоруською мовою, то буде їм поміч з Россії. Не знали ці люде, що хто у Галиччині стане проти малоруської мови, той стане й проти народнёї, а иншої живої мови руської у Галиччині нема.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Поки що, у роки од 1860 до 1866 у Галиччині такі спори про письменну мову тілько ще починались. Більш або меньш, усі писали мовою *рутеньскою*, а більша часть годилась, або показувала, що годиться на те, що мусить працювати для *малоруского* письменства, як вже хто ні розумів цю працю.

В такий час появились писання Федьковича. Родився він на Буковині, де руський народ—православний, де, значить, хоть церковні діла, чуття і думки не так запутані і роздвоєні, як серед уніятів галицьких. У Буковині мало поляків. Панською і урядовою мовою тут считається німецька, хоть і зовсім вже незрозуміла народові, та за те така, которій трудніще замішатися у письменних людей з народнёю, ніж польскій. До того Федькович не був у семинарії, і церковна мова і семинарська наука про мертві речі не так въїлась у ёго голову. Через це усе чуттє до народнёго життя і мови у Федьковича зосталось меньш попсовано, ніж у галицьких писателів-попів. Як закортіло ёму писати, то він став писати так, як говорив у селі, як співала ёго мати, став писати або про те, що осталось в ёго памьяти з рідного, або про те, що він бачив коло себе. Перші ёго стихи були або переспіви народніх пісень, або згадки про матір, сестру, жаль над долею жовняра (солдата), а далі над усяким сирітством, горем та бідотою. Це не дуже широке поле, бо сам Федькович не дійшов і опісля до того, щоб показати, од чого горе і бідота на світі бувають і як поки люде живуть у такій темряві і неволі, як тепер, инакше й буть не може. Та усе таки видно, що те, про що писав Федькович, він не насильно видавлював з себе, аби написати вірш, а передумав і переболів усім серцем своїм за себе і за близьких ёму людей.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Ось де кілька ёго перших стихів:

Ой вийду я з хати, та стану гадати:
Коби то не зброя, не білі кабати,
Ой то ж бимь полетів як куля, як кріс,
Демь орлом родився, демь соколом ріс.

Виходит із хати рідненькая мати:
І слихом слихати, і видом видати!—
А де ж бо ти, синку, а де ж бо ти був,
Шо моїх ти слёзій николи не чув?—

Ой ненечко, утко, не жалуй, не думай.
Летів я за море, літав за Дунай,
Ходив я далеко, далеко у світ,
Підгірья шукати. Підгірья там ніт.

Приходя до мене молодці-соколи:
Легиню на танец, легиню на поле!—
Ой піду я братья, ой піду я д вам,
Лишь сестрам-голубкам даруночки дамь.

Ой клоню я сестрам кармазин то квіти,
А вни поленули чим борше до кліти,
Винося одежу, винося кресак,
Убрався, уклався, як пава, як мак.

Сорочка в три цирки, хустина шовкова,
Топірчик з Сиготу, а черес с Кракова,
Обі порошниці в Ростоках набив,
А ретязи мої би й Добош [1]) носив.

Приходжу на поле, де братья гуляют,
Цимбалоньки ріжут, скрипічники грают,
А дівчина моя то ружа, то сніг,
Як я їй зобачив, ажь падаю з ніг

Товаришь мій давний заводит с невь танец,
Тай шепче до неї: дивися—коханец!
А вна як уздріла, то в регіт, то в плач,—
Згадала си любка зелений бокач.

[1]) Славний гайдамака (по галицькому—опришок) у минувшому століттю.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Тай право до мене, хорошо, моторне,
За шію вбіймає, до себе мня горне:
Ой любчику любий, ой дежь бо ти був,
Шо-сь співанки моїй николи не чув?—

І була би більше небога казала,
Коби мня громада не була обстала,—
Той клонит горівку, той пиво, той мід;
Над наше Підгірье на світі вже ніт.

ДЕЗЕРТЕР.

Ой сів же він при столику,
При світлі думав;
Писаньечко дрібнесеньке,
А він го читав.

Писаньечко дрібнесеньке,
Листочок як сніг,
Склонив же він головоньку
К столові на ріг.

«Ой неиечка старенькая
Мі пише в одно,
Шо там зіма тяженькая,
А їй студено;

Не ма, не ма єї кому
Врубати дрівец,
Бо їй синок, оден в дому,
Цісарскій стрілец».

І схопився як поломінь,
Полетів як птак,
А вітер с ним не йде в догінь,
Бо годі му так;

Бо він летит до матоньки
Старої домівь,
Дрівец єї врубатоньки,
Би хатку нагрів.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ТОВАРИШІ.

Гей брате милий, гей, ци чуєш,
Чого ти ходиш тай сумуєш,
Чого сумуєш тай думаєш,
Коня футруєш, не співаєш?—
От-так, мій друже, так, соколе,
Поїдем рано в чисте поле
С Французом, Сардом воювати,
Чей перестану вже думати.

Ци то в полі над Маджентовь
Три орлове вьються,
Ци то в полі під Маджентовь
Три царове бьються?—
Ой не бьються, але ріжут
Цілісіньку днину:
Дайте, дайте вітпочити
Най би на годинку!

Ой не бійся, красний улан,—
Ой не бійся, молод:
Під Маджентовь виногради,
В винограді холод,
Там ти будеш спочивати,
Брате мій Іване,
Ажь старенька твоя неня
Плакати не стане.

Ой нене жь моя, горе, горе!
Ци в грудех моїх чорне море,
Шо тілько крові з рани плине,
А серце моє ще не стине?—
Ой тожь-то коле, тожь-то крає,
Ажь душу з тіла виперає,—
Водиці, люде, хоть дробину,—
Водиці—йой—мій Боже—гину!...

Ци то в полі під Маджентовь
Явір повалений,

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

XXXVII

Ци то в полі під Маджентовь
Улан заколений?
Поклонився головою
На горячій камінь,
А канони (пушки) загукали
По Маджентi: Аминь!—

Гей скажи ми, красний улан,
Ци не тут канони
Ліпше знают зазвонити,
Як у дома звони?—
Тай скажи ми, милий брате,
Ци не тутки круки
Ліпше знают нарядити,
Як наймильші звуки?

Гей брате милий, гей, ци чуєш,
Чого ти тутки так сумуєш
На кабатині, на зеленій,
В кровавій красці закрашеній?—
Він тихо, бачу, він не чує,
Та як сумує, так сумує,—
Струджений, бідний, шо жь робити?—
Хіба му постіль постелити.

Ци ся в полі під Маджентовь
Місяць кровьёвь мие,
Ци то в полі під Маджентовь
Улан яму рие?
Рие яму шабелькою
Пізно з-опівночі,
В Італії глина камінь,
Він слёзами мочит.

Докопався бідний улан
На чотирі пяді:
Борше, борше, побратиме,
Далі ме свитати.
Докопався улан в пояс,
Більше не змогае,

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

XXXVIII

Сів сі бідний коло брата,
Тай собі думає.

Гей брате милий, гей, ци чуєш,
Ци ти на мене морокуєш,
Ци ти на мене вже не любиш,
Шо не промовиш, приголубиш,
Як досі завше, як бувало,
Коли ся нічковь балакало?—
Він тихо, бачу, він не чує,
Та як сумує, так сумує.

Ци зірниця над Маджентовь
Слёзами ся миє,
Ци то улан під Маджентовь
Гріб могиловь криє?
І могилу вже усипав,
Вже і крестик тиче,
А пташина на березі
Все собі щебече.

Шугу з лугу, пташенятко,
Шугу в луги піти,
Он-де плачут всі зірниці,
Он-де мліют квіти,
Он-де тужит молод улан,
Серце му ся крає,
Клонит головь в білі поли,
Тай собі гадає:

Гей брате милий, гей, ци чуєш,
І с ким ти нічку сю ночуєш,
І с ким ти будеш розмовляти
О твоїй нені, о дівчаті?
Не думай, брате, мій соколе,
Поїду рано в чисте поле
С Французом, Сардом воювати,—
Мем в вечер в гробі балакати.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

XXXIX

Глядючи на те, що скрізь людям горе,—хоть би мусило буть і инакше, Федьковичеві стало чудно, чого ті люде ще говорять про якусь радість:

У синє море сонце ясне тоне,
І своє світло ніби кровь червоне
По всій країні доокола сіє.—
А там зозульку в гаю десь чувати,
А там звіночок став селом ковати,
Там в борі вітер листьем шелевіє:
Пречиста Діво, радуйся, Маріє...

Пречиста Діво, радуйся, Маріє:
Он молод жовнярь ляг си на муравi,
Личко студене, шати му кроваві,
Розстрілен нині, бо—самий не вміє,—
Камратья яму темну му вкопали,
І на спочинок бідного в ню склали,
Уже не скаже, як звінок запіє:
Пречиста Діво, радуйся, Маріє...

Пречиста Діво, радуйся, Маріє:
Під плотом сіла одовиця мати,
До себе тулит бідне сиротяти,
І плаче ревне, серденько їй мліє,—
Ба вже не плаче, вже і не голосит,
Склонила головь, більше не підносит,
Зорниці плачут, а звінок німіє.
Пречиста Діво, радуйся, Маріє.

Пречиста Діво, радуйся, Маріє:
Там онде блудит сплакана дитина,
Без тата, мами, бідна сіротина,
Нічо не їло, душечка му мліє,
І хоче в хату бідне навернути,—
Господарь псами тровит єго: чути:
Верѣскло, впало, кровь ся з ніжки ліє.
Пречиста Діво, радуйся, Маріє.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Пречиста Діво, радуйся, Маріе!
Бо я не можу, вшак я маю душу,
І чути мушу, і дивити мушу,
Шо тут на світі, ах! тутки ся діе,—
Да як до гробу зложут моє тіло,
Де темно, тісно, студено, зотліло,
Де ніч не плаче, де усе німіе:
Пречиста Діво, радуйся, Маріе!

Така сила, яку показав одразу Федькович, мусила звернути на нёго увагу усіх хоть трохи живих людей у Галиччині. Д. Дідицькій дуже прислужився своему краю, напечатавши у 1862 р. книжечку «Поезіи Іосифа Федьковича.» До стихів Федьковича д. Дідицькый доложив слово од себе, у которому привів оповіданя Федьковича про своє житте, а попереду сказав од себе, як він думає про Федьковича і про те, чого він стоїть у галицькому письменстві. Слова д. Дідицького, по нашій думці на стілько цікаві, що ми перепечатаємо їх цілком.

«Форма поезіи простонародна и сама людова поезія въ томъ смыслѣ, якъ она плекаесь отъ дней Котляревского въ книжной литературѣ Украины, не мала у насъ въ Галичинѣ успѣшного розвою и возросту на стôлько, абы съ рôвною переважною силою она могла была завладѣти въ нашой книжной словесности и розвоеви нашого языка инне, бôльше популярное надати направленье.

Причиною того недостаточного и, же такъ скажемъ, залишенного розвитья простонародной формы въ нашой галицко-руской словесности были два случайныи обстоятельства, яко перве: же не являлся у насъ такій необыкновенно сильный народный геній, который—якъ на Украинѣ Шевченко—потягнулъ бы былъ за собою цѣ-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

лый кругъ молодшихъ талантôвъ въ направленью къ формамъ поезіи простонароднымъ; друге: же потреба, застигшая насъ въ р. 1848 въ дѣлахъ образованья на родиннôмъ языцѣ неприготованными, потреба чѣмъ скоршого поднесенья нашой бесѣды до значенья книжного, наукового языка въ теоріи и въ практицѣ, повлекла насъ способомъ майже насильственнымъ на поле тверезой науковости, и такъ она сама—тая нагляща потреба—якъ и близшое сообщенье наше съ своеродно образованнымъ Западомъ надали нашому слогу, т. е. формѣ нашого слова таковый родъ дикціи, якій необходимо ôтъучалъ насъ отъ выраженья, коренно свойственного поезіи простонародной. Тымъ сталося, що языкъ нашъ такъ само, якъ колись языкъ польскій, образуючись подъ втеченьемъ западно-европейскои науковости, достигъ въ недолгомъ часѣ такъ высокой степени свого розвитья, що нынѣ не трудно вже книжнообразованному Русину писати въ немъ статьи, по содержанью и формѣ строго науковыи,—але за то зъ другой стороны онъ же языкъ нашъ, ставшися за прилѣжнымъ трудомъ просвѣщенной Галицкой Руси языкомъ книжнымъ, литературнымъ, ôтшибся—уже не такъ дуже, якъ книжный польскій—отъ простонародной розговорной бесѣды, и произвелъ въ насъ таке дѣйствіе, що нынѣ писателеви самому популярнѣйшому не легко вже приходитъ толковати мысли свои слогомъ простонароднымъ. Такъ фактомъ есть у насъ незаперечимымъ, що образуючи нашъ языкъ ôтъ 1848 р. съ убôльшеннымъ прилѣжаніемъ, мы доспѣли или же наконечно доспѣваемъ того, що подобнымъ трудомъ задобыли собѣ братніи и чужіи западно-европейскіи народы, т. е. мы выробили у себе языкъ книжный, для образованности въ той части свѣта, где жіемъ, нынѣ

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

необходимый, но за то удалились мы по той необходимости примѣтнымъ способомъ отъ выраженья и говору простонародія.

Есть ли то явленье для насъ и нашой будучности на корысть чи на вредъ,—не трудно рѣшити. Оно пôшло отъ необходимости образованья, отъ котораго нія-кій народъ Европы не мôгъ уклонитися; оно кромѣ того вышло отъ насъ природно, бо по стремленью образованныхъ умôвъ загальному и согласному. Що есть необходимымъ, природнымъ и загально-пожеланнымъ, не може быти недобрымъ и вредящимъ.—Кромѣ того и звѣсная опозиція, поднесенна противъ сему стремленью образованной Галицкои Руси изъ стороны такъ польскихъ якъ и россійскихъ гегемонôвъ, вѣковыхъ оныхъ, крѣпко нынѣ межь собою спорящихъ претендентôвъ до правленья землею и долею малоруского народа,—опозиція, стояща въ языковôмъ отношенью на тôмъ, глубоко у нихъ вкорененнôмъ предрозсудку: що языкъ малорускій есть лише нарѣчіемъ, а яко нарѣчіе, будучи способне до сказокъ и пѣсней простонародныхъ, въ дѣлахъ наукôвости заступлено быти мае—по мнѣнію Полякôвъ—исключно польскимъ языкомъ, по мнѣнію Россіянъ—исключно россійскимъ,-опозиція та, кажемъ, противъ намъ двойноличная говоритъ особнымъ своимъ, негативнымъ способомъ такожъ за корыстію образованья власного наукового языка для Малорусинôвъ. Въ недостатку бо такого власного выобразованного языка, способного ôтповѣдно духу столѣтія училищныи катедры заняти и въ науцѣ предлагаемыи намъ «дары ôтъ Данаевъ», природно заступити, будутъ претенсіи сильнѣйшихъ претендентôвъ по ихъ увѣренью и въ обличію свѣта здаватись справедливыми, а историчне перекинчество Малоруси-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

нôвъ, именно тыхъ, що пôдъ вліяньемъ европейскои образованности привыкаютъ до выраженья мысли, тойже образованности отповѣдного, останесь по строгой логицѣ явленьемъ консеквентнымъ, и буде, якъ есть вже нынѣ въ ихъ совѣсти—честію. Такъ вамъ многозначительный есть въ своихъ послѣдствахъ вопросъ образованья наукового языка Малорусинôвъ,—а такъ и много корыстей заповѣдае для нихъ счастливе его розвязанье!

Понеже однакожь жіемъ въ часѣ, коли процесъ розвою родинного языка еще таки въ нашихъ очахъ происходитъ, коли дѣло сіе таки живымъ вспôльнымъ сотрудіемъ нашимъ производится: то не меньше важнымъ, якъ наукове образованье сего языка, повинно для насъ быти пристальное увзглядненье тыхъ его формъ выраженья, якіи жіютъ и также своимъ способомъ образуются въ устахъ народа. Прилѣжнѣйшимъ увзгляденьемъ всего складу и поединокихъ частей народного говору, ôттакъ же счастливымъ ужитьемъ тыхже до великого дѣла образованья языкового, мы въ самуюжь пору происходящого розвитья словесного доспѣти можемъ того, чого донынѣ ни одинъ изъ высше-образованныхъ народôвъ не доспѣлъ: всевозможной, бôльше доступной популярности книжного, литературного языка.

Не скрыемъ тои мысли, що для достиженія помянутой цѣли мы много полагали на сподѣванное ближше сообщенье словесне съ Украиною. Зъ ôттамъ надѣялись мы пріобрѣсти въ часъ теперѣшного языкового розвою тое, що намъ или вовсе нестае, или що у насъ не точно есть розвите; навзаимъ же рады мы были хотьбы показати братной Украинѣ нашъ домашній плодъ, щосьмо его трудомъ духа пôдъ отмѣнными обстоятельствами изъ себе возростили. Тогда ажь мôгъ бы розвой языка по-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

нестись живѣйшимъ токомъ, и роскрыла бысь полнота въ тôмъ словѣ, которе нынѣ тутъ и тамъ высказуесь лишь въ половинѣ. Но горе! надѣи наши оказались до теперь марными,—сообщенье бо съ Украиною все таки дуже спинене, а взаимна обмѣна словесныхъ плодôвъ майже не существуе.

Богъ однакожь и тутъ ласкавъ для насъ, же за добронамѣренныи труды наши поблагословилъ насъ низпосланіемъ благодати, котора для достиженья пожаданныхъ цѣлей великіи предвѣщае надѣи.

Изъ середъ рускаго народа, зъ семьи Буковинскихъ верховинцôвъ, поетичнымъ настроеньемъ духа богато одаренныхъ, явился для насъ пѣвецъ, самородный геній людовои поезіи, который мовь фениксъ на противоположномъ кранци Малои Руси возлетѣлъ изъ родинныхъ горъ, абы новымъ житьемъ засіяти понадъ пепелища, въ которыхъ скрыто недавно посвятныи останки Тараса Шевченка.

Помнимъ тутъ, що одинъ изъ знакомитшихъ писателей Украины сказалъ про Шевченка: же онъ, Шевченко, спѣвалъ такъ, якъ бы спѣвалъ самъ малорускій народъ, скоро бы прійшолъ до высшого степени духовой образованности. Въ томъ судѣ заключаесь найвысшая хвала пѣвцеви народа. Такій же судъ выдасть кождый о пѣвцѣ Федьковичу, кто лишь и тіи немногіи его поезіи, въ предлежащой книжцѣ заключенныи, со вниманіемъ знатока перечитае. Даръ великій: для высшихъ навѣть предметôвъ способомъ природнымъ, невынужденнымъ спопуляризовати форму до той степени, же предметъ и форма приступны суть и якось мовь свойски понятію простонародія,—той даръ великій зарôвно природный и Шевченкови и Федьковичу. А если

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

тотъ первый, избравши собѣ задачею свого житья, стояти въ борьбѣ противъ томителей свого народа, изливалъ зъ своей болящой груди напѣвъ столь трагичного содержанья, на скôлько трагичною есть доля кривдженного изъ всѣхъ сторонъ народа, если онъ Тарасъ Шевченко, подъ вліяніемъ смутныхъ политичныхъ обстоятельствъ, неразъ громко ударялъ въ тую струну, котора на весь бѣдный народъ его тенденційнымъ звучала отгомономъ: то не въ рôвнью тому Федьковичъ, жіючи пôдъ отмѣнными обстоятельствами, выносячи зъ роднои хаты одно сокровище спокойнѣйшихъ думъ народныхъ, начинае свое спѣвацкое посланничество отъ вѣрной и пластичной передачи всего того, що его по дорозѣ житья пріязнымъ або непріязнымъ случаемъ окружае. Содержанье его поезіи зависло бôльше отъ окружающихъ внѣшнихъ впечатлѣній, которы при теперѣшнôмъ побытѣ его на вояцкой службѣ за предѣлами отечества не могутъ здѣлати его для насъ тымъ, чѣмъ по содержанью своихъ пѣсень былъ для Украины Шевченко. Будь Федьковичъ нынѣ межи нами, обôйми своимъ горячимъ чувствомъ нынѣшню страсть велику нашого народа, а польются изъ подъ жаркого серца пѣсни руски—слезы, якими свому народови сплакавъ сынъ-мученникъ за матерь-Украину.

Все тое, що произвелъ въ поезіи Федьковичъ донынѣ, носитъ на собѣ незапереченное пятно народного спѣвацкого генія, заправляющого силы свои вступными пригрывами до бôльшого дѣла. Дай Боже, абы исполнились наши предвѣщанья и надѣи, до повзятья и высказанья которыхъ мимовольно побуждены мы за ближшимъ розсмотрѣньемъ сихъ, же такъ назвемъ, вступныхъ, первѣсныхъ его производôвъ». (Поез. І. Федьк. ч. І, І—ІХ).

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Молодші писателі галицькі, ті, що з запалом читали Шевченка та М. Вовчка, не меньш гаряче привитали Федьковича,—і скоро Федькович став зовсім на їх боці. Починаючи з 1862 р. він став печатати свої стихи і повісти у часописях, що видавали украйнолюбці у Галиччині. Не личить нам тепер оцінювати та розбірати подрібно, що є гарного, а що хибного у писанях Федьковича. Це треба зробити у другім місті другим разом.

Скажемо тілько коротко, що по нашій думці, дальші стихи Федьковича, після того як він вчитавсь у Шевченка, стали попереду тілько переспівами; такими сдаються нам друга і третя книжка «Поезій Федьковича». Ще дальше, він став або переспівувати самого себе, або чужих писателів, далеких од руського життя й серця. За те повісті, которі печатав Федькович у галицько-українських часописях до 1867 р.,—це діла цілком ёго власні, самостійні, яких не було ні перш, ні послі у галицькім письменстві. Для розуміючого діло доволі буде сказати, що Федькович у них почав малювати житте гуцульского селянина так, як Тургенев—великоруського, Квітка й Марко-Вовчок українського, Ауербах німецького, Жорж-Занд французського. І усякий, хто познакомиться з повістями Федьковича, не перестане жалкувати, чому він не пише їх більше.....

А другого, хто б пішов дорогою Федьковича і намалював нам живих людей з Галиччини, Буковини й Угорської Русі, нема. Не явилось і такого, хто б розібрав і другим показав, що є найдорогшого у лучших писаннях Федьковича і на віщо у Галиччині треба писати так, як Федькович пише у своїх повістях, коли хочеш написати що небудь таке, щоб було користне людям. Думки галицьких писателів чим дальш, тим більш за-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

плутались у спор про те, що таке русини—чі окремий народ, чі частина малоруського, чі частина одного руського. Спори ті стали гострішими після 1866 року, коли прусаки побідили австрійців і де хто став думати, що не сёгодня—завтра Галиччину зовоюе, або виміня Россія. Щоб поставити поріг Россії, німецькі правителі у Австрії задумали підвисити силу поляків у Галиччині, оддали полякам у руки уряд в краї, та школи, а поляки стали витісняти русинів з урядів та школ, недавати вчити руській мові у школах, і так далі. Ми тепер говоримо про саме письменство у Галиччині, а через те не можемо довго говорити про такі урядові діла. Ми скажемо тілько про те, як вони перемінили думки галичан і про письменство.

Як тілько у кінці 1866 року стало ясно, що уряд австрійский «отдае русинів на жертву полякам», як сказав навіть прямо один міністр,—найголовніщі письменні проводирі русинів, стративши надію на поміч од німців, почали шукати другого уряду, других панів,—і думали, що їм поможуть із Россії. На свою власну силу, на свій народ ці проводирі, попи та урядники, надіятись не звикли. Перемінивши урядові та державні, чі, як кажуть, політичні, надії, галицькі проводирі одразу перемінили і думки про письменство. Той самий д. Дідицький, що написав таке передне слово до поезій Федьковича про малоруське письменство і про потребу писати так, як народ говорить, тепер написав у «Слові», що од Карпатів до Амура «одна мова, а тільки дві вимови», що малорусин тим тілько не схожий на великорусина, що каже *як*, замість *какъ*, і що можна «въ одинъ часъ малорусину виучиться по великорусски»,—себ-то нічого й клопотатись про малоруське письменство, а треба

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

узяти готове, яке завелось здавна у Россії. Д. Наумович ще 12 апріля (квітня) 1866 р. говорив у соймі галицкім: «Як не можем бути поляками, так не есьмо великоруссами; всегда булисьмо, есьмо і будемо малоруссами; ані польский ані великорусский язик не стане ся ніколи нашим, бо так той, як сей не есть нам питомий народний. Були у нас в краю усилія ку принятью в книжну літературу великорущини, но усилія тії не показали практичних овощей, так само як і польский язик і література були, суть і будуть для нас язиком і літературою братняго славяньскаго народа, но не нашою питомою. У нас виробилося вже чувство полное малорусское, которое нікому не враждебное, но стремить до своєй народной сили, і дух сей росте і число наших поборників що день побільшається в переконанію, же ми всі не чім не есьмо, лиш русинами». А 27-го декабря, того же 1866 р. теж у сеймі д. Наумович казав вже друге: «Же есть зходство межу язиками всіх словян, же язик наш східний есть з язиком, которий нині употребляеся в самой Москві, за тое ми чей не винни!.. Щож то такого злого, панове, що ми тепер з відтам відбераєм то, що було і есть нашим питомим»...

А в часописі «Боянъ» в 1867 р. (ч. 13) було вже написано, що буцім-то навіть «языкъ которымъ пишетъ и говоритъ Русь закордонная (Россія) нищо инное, какъ письменный галицкорусскій, выобразовавшійся съ подольского, галицко-надднѣстранского и угрокарпатского».

Польські і навіть німецькі часописі підняли крик,— що галичане зрадники, що вони думають отділитись од австрійської держави до Россії. Такі часописі у Россії, як «Московскія Вѣдомости», «Москва», «Голосъ» зраділи,— буцім то цей правда, та у купі з галицькими письмаками, що

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

кричали про один руський народ і одну письменну мову од Карпат до Амура, стали звати зрадцем руському народу усякого, хто держався тих думок, що так ще недавно говорили самі дд. Дідицький і Наумович, усякого хто думав, що є потреба в малоруськім письменстві на тій мові, якою говорить народ у Галиччині й Україні. Кричали так довго, не перестали кричати де які й доси, і у Галиччині і в Россії.

Одначе, як пройшло кілька часу, а Россія не забрала Галиччини, то ті з галицьких письмаків, которі не могли сидіти зложивши руки, узялись за працю коло свого народу, стали писати для нёго книжки й часописі, і стали писати їх близько до того, як сам народ говорить. Коли ж примішували що до народнёї мови, то не великорущину, якої вони не чули навкруги, а польщизну, та німеччину, та церковнославянщину, до которих звикли. Так робить д. Наумович, що став печатати у 1871 р. народню часопись «Русская Рада», а у 1872 р. другу «Наука». Ось кілька рядків з Науки (1875, № 7): «Слова тіи (про око, що соблазня чоловіка) однакожь не маються такъ розумѣти, якъ они написани, щобы мы на правду вылуповали собѣ очи, або отрубовали руки, но такъ треба собѣ ихъ розтолковати: Калѣцтво есть велике лихо, якъ чоловѣкъ не мае ока, або не мае правои, руки; но хоть бы якое калѣцтво, меншимъ лихомъ есть для чоловѣка, якъ грѣхъ, котрый веде до пекла».

В 1873 році Наумович сказав, що хот не слід «образованнимъ галичанамъ» писати усякі книги, окрім «простонародних», так, як народ говорить, та не можно їм писати і як великоруси, а мусять вони виробити якийсь «церковно-русскій» язик. Коли це не той мішаний мертвий язик, яким писали двісті років назад,

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

або не рутеньский язик,—за который стоять деякі старі попи галицькі, то хто ёго зна, й який це язик. Так один з тих, хто говорив у 1866 р., що у Москві і у Галиччині одна мова,—в 1873 р. знов перемінив свої думки. І другі не встояли на тому ж. Тач д. Дідицький напечатав у Слові 1873 р. «Шляхтичъ и мѣщанка, повѣсть изъ давнѣйшихъ временъ по-нѣмецькому первотвору передѣлана (на руську повість!!)»

Ось зразок мови, которою писана ця повість.

«*Скорше*, чѣмъ бы того ожидати можна было, наступила послѣ довольно *строгой* (польск) зимы 1672 года въ *удольной краинѣ* Волыня *погодная* весна. Уже въ мѣсяцѣ мартѣ истаяли снѣги, теплыи лучи солнца стали огрѣвати *обвѣяющуюся* (?) в первую зелень землю, а скворцы и жаворонки *вертали* толпами изъ южныхъ сторонъ въ свояси. Потомъ мѣсяцъ цвѣтень *спровадилъ* (польск) неизбѣжныи борьбы межь бурею и блескомъ солнца (!) Но помимо того весна таки выйшла побѣдителькою; *яко* неоспоримая госпожа природы она вступила въ свои права и въ мѣсяцѣ маѣ *обходила* (польск) свое торжество со всѣма тѣми *велелѣпными* признаками славы якіи слухъ и око человѣка восторгомъ наполняютъ».

Такою ж, коли ще негіршою, мовою печатались у «Слові» і переклади з повістей Сахер-Масоха «о плотской любви», як казало «Слово». Сахер-Масох—це німецький писатель, который й окремими книжками по-німецькому і у важніщій французькій часописі (Revue des deux Mondes) печата повісти, як він зве галицькі, або малоруські, і в них не знать що росказує про русинів, наприклад буцім то між ними є руські графи, що читають з простими дівчатами Пушкина та перекладають для них Фауста Гете з німецького на мало-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

руську мову. Такі нісенітниці Сахер-Масох перемішує з доволі стидкими картинами, як каже «Слово», «плотської любви», — котрі ніби-то дуже подобаються русинам. Не дивно, що чужі люде, як німці та французи, вірять Сахеру-Масоху, а руська часопись мусила б знати, скільки правди є у повістях ёго. Так і видно, що хто одвертається од мови рідного народу, той тратить чуття,—чі правду про народ пишуть, чі ні. Тому хто розуміє діло, нічого казати, що мова у повістях Дідицкого, або в переводі з Сахере-Масоха не така, як у Тургенева, і що в Москві так не говорять. Та так нігде не говорять.

У 1874 р. молодші противники «украінщини» завели у Львові часопись «Другъ,—письмо для белетристики і науки,»—і тут перекладають Гоголя й Лермонтова на мову, котора звісно не великоруська, але впъять таки й не є цільна, жива малоруська мова. Ось як у «Друзі» говорить особа з повісти Лермонтова: «Послухай, що если душа моя гôрша ôтъ сей подобы? Но чи я виноватый?.. Я ничого не просилъ у людей, кромѣ хлѣба,— они додали къ нему презрѣнья и насмѣшки».... А осьде, як говорять петербурські придворні у повісти «Тайная рука», повісти ніби-то «на историческихъ основаніяхъ», котору «свободно изъ нѣмецкого перевелъ» і напечатав у «Другу» д. Смѣлковъ.

«Досить того, бароново! отзвалась вкôнци Браницка, вы завзялись нынѣ на мене. Якъ вижу, за много болтано!.... Господине бароне, сказала склоняючись зимно къ Рылову,-все числю на билетъ, о который я просила».

Уже и зникла зъ палаты.

«О, то якійсь шалапута зъ того мого кузина», бормоталъ Рыловъ, перебакирюючись дворско.. Гратулюю

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

вамъ такого кузинка, каже полголосомъ, звернувшись до жены.

«Но онъ еще таки не такій лихій, потѣшала Ельва, ходѣть, ходить, кузине, сказала, подаючи молодому офицеру рамя,—зблудилася, то и направити мушу».

Коли запитали «Другъ», що він собі дума за письменство зробити, одрікаючись од українщини, і переводючи на якусь мову Тургенева і Лермонтова, він одвітив,—що едине спасення бачить в «австрорутенщині»,-бо у Галичині не можлива ні «общерущина», ні «українщина». (1875 р., ч. 11. 17). Коли ми подумаємо про те, що мова Тургенева, Лермонтова усе таки жива мова, що одрікаючись од українщини, «Другъ» одрікається і од живої мови галицького народа і од тії уваги, яку звертають українські писателі на народ, ёго життя і потреби,—то можна, сказати, що тепер галицькі письмаки того табору, до которого належить «Другъ», посунулись назад, а не тільки не пішли уперед після 1866 р. А коли ми звернемо увагу на те, що письмаки «Слова» і «Друга» думають, що можна переробити з німецької повісти руську, перемінивши имена, та замість того, щоб описувати, як живуть люде коло них, пишуть незнать що про придворних петербургских за часи Катерини II, то скажем, що вони нічого не зрозуміли і в тих Гоголях, та Тургеневих, которими хотіли замінити українських писателів,—бо усе лучше письменство у Россії після Гоголя і узялось описувати своє власне житте по всіх станах громадьских, а особенно народне житте. Як би справди галицькі «общеруси» добре вивчили та зрозуміли Гоголя, Тургенева і других «общерусских» писателів, то вони б мусили не одкидати «українщини», а пристати до неї,-бо—одкинути «українщику» для них,

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

це значить одкинути народ, це усе рівно, як би хто з великорусів одкинув Некрасова та Островского, і одвернувшись од того життя, що навкруги ёго, зостався при самих Тредьаковскому та Сумаракову,—з їх Тілемахами, Синавами та французськими комедіями перероблеными мов би на руські.

Зоставсь у Галиччині другий табор письмаків, которі не переставали пеклуватись про малоруське письменство. Але й тут діло письменства не далеко пішло уперед. І тут більш спорились про те, чі малоруси самостайний та окремий од великорусів народ, ніж працювали над тим, щоб дізнатись, як живе, дума, говорить народ, чого ёму треба, як ёго і чому вчити, що про нёго та для нёго писати,—хоч і зветься цей і табор, доси як уперед, «народовцями». Коли важніщі з старших письмаків галицьких пристали до д. Дідицького і заслужили кличку «москволюбців», вороги «еретичої, православної Москви» з поляків, а то й з «урядових рутенців» прихилились до тих «молодих украйнолюбців», на которих ще недавно сами косо дивилися за їх «козаколюбство». Де хто з боязких урядників, або з старих попів, хоча й щиро хотіли, щоб розросталось малоруське письменство та освіта, та не розуміли того, чому тепер потрібно вчити людей, яке тепер мусить бути живе письменство; вони попристававали до «молодих» козаколюбців. Старі та з старим духом прихильники принесли з собою і стару рутенську мову і такі ж старі думки. І «козаколюбці» за для таких прихильників дуже позбавили свого козацького духу, не так вже часто і гаряче стали говорити про народ, про працю для ёго волі та добробиту, про те, щоб писати чисто народнёю мовою; далі позбавили й свого украйнолюбства. Були часи, на пр. тоді, як галиць-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

кими народовцями проводив совітник і банкир вице-маршал Лавровський, коли народовців скоріш можна було назвати «угодовцями»,—так багато вони говорили про згоду з польскими магнатами, та австрійсько-польскими урядниками;—тоді можна було почути од декого з цих угодовців, що вони майже одрікались од України, що у Россії [1]). Та й тепер думки передових українців про те, що письменні люде мусять усі свої сили приложити, щоб не було простого й не простого народу, щоб народ увесь став вольним та багатим, щоб вчити ёго тілько тому, що показує розум та правдива наука, щоб писати про усе як можна зрозумілою простому народові мовою,—такі думки стали здаватись декому з галицьких народовців та україно-любців дуже смілими, недочасними. Одтого галицькі україно-любці недалеко пішли у письменстві. Вони не понаписували стихів та повістей, таких як у Шевченка, Марка-Вовчка і инших. Не взялись вони описувати як живе їх люд,—не кинули й звичаю переробляти німецькі повісти на руські, мов би то німці так живуть та те саме носять у думці та в серці, як і наші люде. З першого разу похвалили галицькі письмаки молодого табору Федьковичеві повісти, та май же ні хто не пішов за Федьковичем, а далі й сам Федькович залишив їх писати. І тепер тілько у якому десятку повістей і можна бачити, що намалёвано живих людей з галицько-буковинського народу.

Ми дуже раді, що д. Федькович дозволив нам зібрати ёго повісти в одну книгу, через що тепер зъявляється як би новий писатель і для австрійської Русі, а особливо для України. Маленькі одміни мови, деякі

[1]) Ось що читаємо у одній статті львовскої газети «Основа», 1871 р., ч. 36: «А що мы вѣрны свѣтлôй династіи Габсбургôвъ и довольні нею, хотя рядъ (урядъ) намъ виненъ де-нещо, такъ лучше называйте насъ мало-украинцями, а не украйнофилами, щобъ насъ дармо не денунціовано (щоб на нас не доносили), що мы за Украиною тягнемо, за Россіею и т. п.».

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

жовнярско-німецькі слова, що мусив д. Федькович де-не-де постановити у тих росказах, де описусується життя жовняра, або де повість ниби жовняр росказує,—не зупинять дуже українських читателів. Найменьш зрозумілі слова ми приложили з великоруським перекладом. Надіємось, що українці незабаром поставлять Федьковича поряд з своїми найбільш любимими писателями.

Ми дуже б раді були, як би на Федьковича звернули увагу у Россії усі, кому на серці лежить діло галицького письменства і народа. Хай такі люде порівняють Федьковича з другими галицькими писателями, як «рутенцями», так і ніби то «общерусами» і хай подумають над тим,—якого вони письменства бажають руським братам у Австрії,—чі мертвого, чі живого? чі хотять вони, щоб Галиччина плодила тілько Тредьяковских, чі щоб давала свої «Записки охотника», «Грозу», «Коробейників», «Подлиповців»; хай подумають над тим, як мусять писати руські писателі у Австрії, щоб дати живі плоди, а не мертві. Звісно, те «общеруське» письменство, що виробилось у Россії остатню сотню років, надовго ще буде багатим скарбом освіти й науки для вчених малорусів, як і великорусів,—і треба старатись, щоб і австрійскі брати наші найближче познакомились з цим письменством, особливо з новими ёго плодами. Та тілько й на нашій Україні, що в Россії, це «общеруське» письменство не може задовольнити усіх і в усякій потребі. І доси письменство це і ёго мова зостається панською. Народ наш каже про цю мову: по вашому, по *панському*. Чі добре ж діло піддержувати те, щоб на Україні жило якби два народи,—паньский та мужицький? Хіба не треба тут чого небудь такого, щоб звязувало їх як найтісніще, коли б вже не можна було злити їх у одно? Над цим треба добре роздумати,

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

особливо тепер, коли на самій Великорусі новіще письменство, школа, малярство, музика усе більше забіра в себе мужицького, народнёго духу, усе міцніще звязує серце й думку панську з мужицькою,—а далі приходить й на Україну у школі, книзі, театрі вже не так, як колись тілько общеруським, але чим дальш усе більш великоруським? Щож тут дивного та незаконного, що українцям хочеться мати свого Некрасова, свого Рѣшетникова, свого Островского, своїх Глинку та Римского Корсакова? Чого ж иншого мусять «брати» хотіти й для братів своїх в Австрії? Там і так руському народові гірко жити, од того що на шиї ёго сидять по два народи, венгерскі та польскі та молдавські пани, та жиди, та німецькі урядники, що говорять зовсім иншими мовами, инше думають, до иншого прямують, ніж руській народ, объїдають ёго та щей звуть ёго прямо *бидлом*! Не вже ж треба хотіти, щоб росплодився ще якийсь бурсакоруський народ, которий буде теж з горда дивитись на селянина, як на *чернь*, або в ліпшім случаю пеклуватись про те, щоб і цёго селянина переробити на бурсакорусса? А инакше не може бути без книг про народ, для народу та народнёю мовою писаних. Те «общеруське» та великоруське письменство, що виросло у Россії тоді, як Галиччина та Буковина вже стали жити зовсім окремо, що плодиться найбільш у Петербурзі та у Москві, само тут не поможе.

М. Драгоманов.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ИВАНЪ НИКОЛАЕВИЧЪ

РИЗЕНКО.

Люба-згуба.

Нічо так чоловікові віку вже не укоротає, як та люба. Хто не вірить, най лиш слухає, що росказуватиму.

У нашім селі, знаєте, чинять два храми в рік: один на зимні Николи, а другий на весні. Зимні Николи, як здорові знаєте, припадають серед пилипівки; скрипку неможна навіть зачепити, а за танець і не говорім таки нічо, бо якби панотець узнали, то би й до церкви не пустили, не то що.

А парубкам та дівкам що за храм без музики? але на що вам казати, коли самі здорові знаєте. От тому ж тото сидять собі наші легіні та дівки на зимні Николи красненько дома, та дозирають хати, а стариня сама собі здоровенька храмує; як же за то дасть Бог дочекати весних Николів, то вже стариня сидить дома, а молодіж пускають у храм. От тому-ж тото назвали у нас зимній храм *честний*, а весняний *красний*. Та й не дурно ёго так і прозвали,—хто хоче видіти охоту та красу, то най лиш приходить до нас у красний храм. Скучно ёму чей не буде, бо цілі молоді гори тут вам зляжуть, як би їх вітер змів. Але що вам казати, коли навіть і з лядського боку [1]) легіні приходять. А хороші тоті галицькі легіні, хороші!—лиш стань та дивися.

Від нас знов хожують аж до шістёх сіл на храми: ходять до Сердіїв, у Плоску, до Тораків, до Киселиців, у Дехтенець і у Довгеполе;—ба де-котрі ходять аж

---

[1]) З Галиччини.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

у Шипіт або тяр аж у Молдовицю. Та й ніщо вже й казати,—скрізь нас так красно та честно приймають, що дай Боже лиш усім добрим людям так! Ми знов за тото стараємось, або й їх так повеличати, як вони до нас прийдуть, або ще й ліпше; бо Сторонець, знаєте, перше село на всі буковинські Гуцули, та ми не хотіли б сорому набратися, а ми парубки вже й тілько ні!

Тому тото мій брат бувало,—він був старшим парубком у селі,—скоро прийде неділя перед красним храмом, скличе с церкви всіх легінів до себе, та дає їм порядок: ти, Федоре, каже, підеш с тими а тими против Довгопілців; а ти, Андрію, знов с тими а тими підеш мині в стріть Дехтенецьким, і так далі,—так вам уже роспаює красно, що другий і с письма так не удав би, поки світа. А сам уже старається про базарь—базариско в нас страх велике—то він як накаже підпарубочні, так ёго й обтичуть молодими смерічками та вселяким бростом, що аж любо дивитись, а стежечки вам починять, стежечки! хоть най царівна прохожається, не сором.

— Жидів з оковитими горілками позаповідає вам аж з Вижниці, а музику заповість вам місяцем уже наперед аж зо самої Глиниці або тяр аж із Сочави: що як вам потягнуть смиками, то серденько лиш як на нитоцці дригає.

От дасть Бог діждати й храму, парубки вже знають свою службу: ще до опівночи повстають, повибричуються, поприбераються як лицарі, плоски в дзёбні, колачі в бесаги, посідають собі на гарні сідлані коники, та гайда зустрічати сторонське парубоцтво, як уже там від брата росказ мали.

А брат вам убереться в кармазин, кресаню з полами насуне на чоло, порошниці, у двоє через плечі, так і сіяють; а пістолет аж четверо засадить за ремінь, та й стане собі кінець суток, як навертається д церкві, аби тут сторонських парубків ще раз, та ще краще привітати. Коло брата стоять чотирі післанці для ёго потріби; два знов післанці стоять кіньми з сёго і з того боку села, аби дати знати, як буде над-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ходити славне парубоцтво, а два післанці стоять на цвинтарніх дверях з малёваними фляшками, аби частувати кождого а кождого парубка, котрий ступить через поріг. Така вже, бачите, у нас установа. А ще вам скажу, що тоті чотирі післанці, що стоять з братом, називаються стрілці, бо вони мають таку службу, що скоро яка сторонська дівка надійде, так вони їй зараз на віват мають стріляти, віттак відводять її два аж у цвинтарь, а тут чекає вже моя старша сестра, та веде у церкву святу, де знов середуща сестра жде, аби її красно де постановити.

Кінець села, чути, стріляють: се вже йдуть парубки. Музика там стоїть з одним післанцем, а друга з другим—бо ми, бувало, усигди по дві музиці кличемо —зачинають відгравати на пригіст, а жид, що стоїть з двома непочатими барилками при братові, то лиш усміхається клятий, бо знає, що так і з порожніми бербеницями верне домів!

Приїдуть парубки. Брат їм клониться, витає малёваними порційками, тай провадить у Божій дім. Тут аж чи не сім попів, а восьмий диякон соборну службу правлять. Господи!—а дяків таки й не рахуй, такого понасходилося; та як вам разом усіма заспівають, то аж якось страх слухати.

Церква в нас красна дуже, та убрана: образи святі всі під золотом та під сріблом, лиш за тілько хиба, що тісно, таки так тісно, що в храму лиш стариня та дівчата входяться в середину, а парубки хиба що світло постановлять та служби віддадуть, віттак мусять виходити на двір, та чекати водосвятия, але легіні, коби здорові, не конче й журяться про се—де б вже мав правду дівати!— вони зроблять вам дорогу від церкви аж на гостинець, та чатують, як яка дівка приходить. Господи! то ж то вже еї обзирають з усіх боків! От так лиш нас тут енорал на муйштрунку обзирає.

Приїхали парубки перед церкву. Зараз скочили підпарубочі, що вже на поготові так і стояли, та повідберали парубкам коні; бо у нас, знаєте, така вже по-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ведінка, що в яку небудь оруду, най буде храм, най буде старощиня, най буде весілля, а най буде таки і простий танець, так мусять підпарубочі ватажним парубкам коней пазити. Як би який флекев сёго не пантрував, то й не приймали б ёго парубки ніколи в парубки. Чи скажете, може, що се діло недобре?—Ой ні, се таки так має бути!

Віддавши парубки коні та зкінчивши діло в церкві, стали собі по цвинтарі прохожатись—а цвинтарь у нас великий!—Витаються одні з одними, пізнаються, сміються, жартують, росказують одні другим, як там в них діється, що там чувати, хто до кого залишив ходити, хто посватався, хто побрав, от звичайно як бурлакам заряд; чим би й журилися, а чоловік, кажуть, мусить чимось журитися на сім світі. От так і наші парубки. А й я журився, страх!—одно: що вус той дідьчий не хотів рости, а друге: Корочукова Аксенія казала, що прийде на храм, тай не прийшла. І брат мій не був конче при волі,—знати, що також очікував когось, та нема; аж тут дивлюся,—їдуть сутками два парубки, один рижим, а другий карим, а самі поубірані, що краще й не може бути на світі: пави та й тілько!

— Бадіко, кажу я, та й справляю на гостинець, адіт!—«Гей!» крикнув мій брат, та аж стрепенувся: «де ж варе так прибарилися?» а сам кинувся до свого коня, що з другими кіньми парубоцькими стояв у пастівниці сідланий, готовий. Другі парубки тож само собі до коней, але вони ще й не посідали, а брат уже летить у заводи тих двох гостей зустрічати.

Позлітали с коней як соколи, поцілувалися коли не більше, як десять раз, пообзиралися, сплакнули трохи —як би мій фудульний брат знав, що я вам отсе оповідаю, то бігме ще б в лице мині дав—а віддавши колачі, ведуться по за шию до церкви; а тим часом поприлітали й други легіні, що з братом у ватазі були, і поклонилися гостям, віддавши колачі. Але доки що куди, доки підпарубочі знов коні повідберали, менуло вже й водосвятие, а люде зачали помалу з церкви ви-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ходити. Парубки зараз і цуп! зробили дорогу, куда будуть дівки йти, а самі так і тішаться, що собі з ними поморгають, що тото, бачите, парубоцький накоренок може!.... Брат посадився з тим парубком, що ёго так щиро дожидав, коло самих дверей, аби вже вам ні однісіньку не перепустити, але обіздривши еї з усіх боків і с переду і з заду—Боже мене прости; а Илаш (так звався братів товариш) уже такий рад! а я вже таки аж не можу устояти, так мене, бачите, кортить на дівочі жарти надивитись.

Вийшла одна, не ступає вам з дрібна, ні!... хтось гадав би, що незнати—що, вийшла друга: так вам і надюндюжилася, ніби хтось такого діла уже не видів; вийшла третя: упхала лице в рукав, ніби вона соромиться, а тут так нищечком і дивиться на нас; вийшла четверта: та вам на парубків моргає, аж таки проситься, —що тут мати з боку її товкмачить, щоби сором у лиці мала,—але де ж там! За нею вийшла пята: як зарегочеся! а тітка йде з заду, та як її упече палицею по спині! Парубки в сміх!—такого реготу наробили, що аж панотець петропопа мусіли з вівтаря кріз віконце пальцем намахувати, щоби ми тихо були, а нам і ні в тот бік. Лиш Илаш не любив ніколи з дівок сміятися. Скоро ми в регіт, а він до брата: «а що, каже, не йдемо, Іванчику?»

Лишень що брат кинув на ёго, аби мовчав, аж тут виходить із церкви-дівка? ні не дівка, але хтось гадав би, що се якась царівочка до нас на храм прийшла, така собі пишна та убрана! чоботи червоні, сорочка рантухова, опинка волочкова на ній, пояси крамські, а коралів та монества на шиї, може, на яких килька сот левів срібних. Але все тото фрашки, подивіться ко ви їй лиш у лице, най і Добошева Дзвінка сховається, а більш не маю вам що й казати.

Скоро ступила через поріг, глипнула ніби трошки гей з ненароку по парубках, а віттак чим борше обернулася до дверей, та й махнула ручкою: «ходіть бо, ходіть же»—а рученька в її мов леліенька.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Илашко аж нестямився:—а чия се? питає.

«Та се моя перва сестра,» каже брат, «се моєї яблонецької тітки донька.»

Заки ёму се брат росказував, вийшли сестри с церкви, узяли свою Калину (так вона звалася) по-під руки, і повели на базарь, а брат моргнув на парубків, та ну ж усіма й собі на базарь за дівками.

Най вони там здоровенькі розшабашовуються, а я вам тим часом роскажу про Илаша. Був се старший парубок довгопільский, син старої Хороцованихи, що за еї казали, що вона свої сороковці ділеткою міряє. Чи се правда, чи не правда, не знаю вам уповісти, бо вона мині своїми сороківцями не хвалилася, але тілько знаю, що по над неї не найшлося багача на всі наші гори, а мала вона двох синів: одного Илаша, що ми за нёго говоримо, а другого Василя, що з ним прийшов. Батько їх давно помер; а кажуть, що хожував з Добошем; з рештою чи ходив, чи не ходив, а сини славні раз мав: один кращий та гарнійший від другого!

Ми з маленьку зналися, бо нені наші щось були собі таки не чужі, та й дуже обі навиділися, але ніхто вже так не любився, як мій брат з Илашем, а я знов з Василем; люде нам, бувало, дивуються. Але ж бо й не було щирої душі по над мого Васильчика. Ні він без мене покойний бувало нічо не орудує, ні я без ёго; ми навіть і одної днини у парубки уписалися. Так тото ми собі добре жили!

Ми з Василем були собі ровесники, а наші брати то само, лиш що наші брати були чи не шістьма годами старші від нас, от тому й не випадало нам межи старші парубки пхатися; за тото стали ми собі оба май у посліди, та дивимося, як виходять дівки,—ніби тото й ми вже страх як розуміємо, що по чому, а вус ледве що гаразд і засіявся,—але де-б, як тот каже, біда ділася? Лишень, бачите, що ми гаразд розморгалися до дівчат, аж тут виходить Калина. Господи, як мій Василь не почервоніє! як мене невфатить за руку! а віттак як не задрожить! аж я переполошився.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

«А що се тобі, Василю, такого?» питаю.

«Та нічо» каже, «тихо!»—а сам як видивиться на неї!—таки би єї очима їв.

«А що, може, не красну маю сестру?» запитав я єго жартуючи.

Він мині на се ані слова, але потяг боржій на базарь.

На базарі—от звичайно на базарі. Одна музика грає по однім кінці, а друга по другім; шинкарі позасідали собі у два ряди с повними терхами та з усіляким судником; дівки поставали громадками, та свої речі правлять: хто їх там зна, що,—от звичайно дівки, а парубки поставали, та лагодяться на танець. Танець завів Илаш с Калиною, а парубки—кождий собі по дівці, та гай за Илашом, так і розносяться!—а топірці не літають, ні! аж за очи ловлять, так блищаться в сонці, а днинку дав Бог таку ясну та веселу, що люде аж помолоділи, а дівочки вам не роспустні, ні!—навіть і ні в той бік, що мами з заду дивляться та лиш собі на носі карбують, кілько би тото донецці кулаків дома усипати, або таки ще дорогою, вертаючи с храму,—а храм у нас ведеться через цілих три дні, то назберається кулаків тих май, май! Але дівочки не журяться,—добре що матірки тут нічо не кажуть, а дома—хто там бачитиме, як та й що.

Так собі дівочки, а брат з ватажними парубками так звиваються, та частують, та припліскують, та додають охоти, звичайно, як гостям, та ще таким милим гостям; а Илашко Калину таки й не пускає з рук: в одно гуля, та гуля, а топірчик і не дотикається єго, в одно по над головою шумить, аж старі люде дивуються, а Калина вам—справді калина; лиш що калина в гаю цвіте та не говорить, а наша Калина і цвіте, і сміється, і говорить, і моргається по де-коли з Илашком; часом і засоромиться трошки, бо легін не знає вже годі, та часом щось і скаже, що й сам не знає, що він казав,

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

—ну пропав, та й доста того, а вже й сліпий далі уздрів-би не так ми.

Лиш Василь сегодне ні сміється, ні гуляє,—він і так не конче був до того гуляня, а сегодне ёму і не наводи таки нічо, бо можеш ще й лице дістати. Дивиться на Калину, та й мовчить.

«Та йди бо, та гуляй,» кажу я, «чогось осторопів? Ади онде стоїть Маріка (моя середуща сестра)! Ану йди, та вже вимахай нею, аби знала, с ким раз гуляла; вона через цілий тиждень так і радується, що с тобою гулятиме.»

«Е, що мині там до твоєї сестри,» воркнув Василь,—«най собі гуляє про мене, с ким хоче: зо мною певне що не буде.»

«Отто ж бо й ти файно наговорив! Чекай, скажу я Марії, не бійся.»

Василь лиш кинув головою, ніби тото оттак: та кажи, мині байдуже.

«Юрію, а ходи ко сюда!» закликав мій брат, стоячи та чудуючися, що-за танці Илаш с Калиною виводять, таки аж землі не досягають. Доста того, що глинницькі цигани самі вже казали: «ми вже, кажуть, по весіллях та по храмах свій вік збули, але такої гульні ми ще бігме, що не виділи.» А Илашко ще дуще, не самовитий! А не веселий, ні! гей ніби вже знав, що він оце в останнє у нас на «краснім храму» гуляє.

Най мині ще хто скаже, що душа не віщує своє горе! Та що с того що душа віщує, коли серце годі навчити! Люба-згуба, шепче душечка, а Калинка слухає, та от що: прилипла як мід до легіня, а тут не знаю, чи коли до тепер і бачилися гаразд, бо Яблониця далеко, а Калина як ще була маленькою у нас на храму, так і не була ще до тепер, а коли-б знала, яке ще має діятися, то була-б і не приходила. Але що, чоловік не годен своїй долі так утечи, як земля від сонця не годна відступитися. Та вже най би з рештою і так було, лиш коли б то та доля май по правді робила, а то дасть одному за багато, а другому таки нічого, Бог би її побив.

Але доки долі буде, а я обірву від брата якийсь кулак, бо він мене від коли кликав, а я тут зачав вам

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

рацію про любу та про долю, ніби ви сёго діла і без мене не знаєте,—Господи!—от біжу ліпше д братові:

«Що казатимите, бадічко?»

«Іди,» шепнув мині брат в вухо, «та проси неню, аби борше стіл лагодили, бо вже далі пора.»

«Зараз,» кажу, та й скочив домів:—наша хата, знаєте, зараз таки коло церкви.

«Нене,» кажу, «бадічка просили, щоб стіл лагодили.»

«Та стіл уже, синку, від-коли готовий! хоть зараз най просить.»—Я в заводи до брата: «стіл уже давно готовий, бадічко, чи скажете казати музикам, аби стали?»

«Кажи,—але кажи їм так, що як будемо йти ід хати, то най же мині грають, не жартують! а при столі аби мині хіба лиш до оченашу утихли.»

«Гай, гай!» кажу та й махнув, аби робити, як мині казано, бо я, знаєте, свого брата дома гірше боявся, як тепер не знати якого енорала,—та й таки так і має бути, щоби молодший брат старшого боявся, а може ні? Може де й ні, але в нас межи Гуцулами уже раз така установа, та й ніхто еї не переиначить, бо у нас, знаєте, старі руські обичаї ще чисто утрималися, коли не ліпше, як на самій Україні, бо Україною, бачите, орудував, хто хотів, та все їй свое набивав, але до Гуцулів, Богу дякувати, не конче ляшків, та недоляшків, та переляшків, та як погана віра май зветься,—і кортіло. У нас справа швидка: з креса та в груди—за димом не видко, за громом не вчуєш.

Тото лиш тепер перейшли Гуцулі на біду, але з-за мого веремя ще інак було.—Ох, ох!—милий Боже! ти високо, царь далеко, а песі—віри роблять, що хотять. Але чей колись і на наші ворота сонце засвітить.

У нас на храмах обберають тако ж старосту, як би й на весіллі. У нас тоді був один чоловік, Ферик називався, за храмського старосту. От і прийшов тай став просити до столу,—а тото вже таки гаразд пізно було, так собі парубоцтво здорове погуляло, і ні в той бік, що сонечко вже потало у Чорногору, аби там нашому панові Добошені поклонитися, та й ёго у «красний

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

храм» до нас запросити. Чогось бариться ще любчик наш, але прийде він колись, хіба би тоту Чорногору вітер уже роздув. А доки він прийде—то ми хіба ходім з Богом, та просимо й вас, пани мої честні, будьте ласкаві на хліб, на сіль, та на що Бог дав, та добрі люде прилагодили. Не гордуйте, прошу: хоть у нас великі приправи не найдете, то найдете чисте серце та щиру думку, а хоть тота думка трохи бистра, як ті вітрове в наших горах, то нічо тото не шкодить; ліпше так, міркую, як би ми ходили замлілі та бездушні, як ті ваші міщане що щіру думку, та ніт-вісти май що малпують, а тут би раді чоловіка в лижці води утопити, ми не так: ми вас хіба у мідку солоденькім утопимо, а бити вас бігме не мемо, най вас Господь бье ласкою своєю та усім добром, а ви знов будьте добрі на нас, та не цурайтеся нас, простих Гуцулів, а ні нашого столу. —Просимо, будьте ласкаві!

Музики пішли у перед, за ними повели мої сестри та дівки з сестриної ватаги сторонських дівок. Віттак пішли другі музики, а за ними рушили парубки,—на сам перед мій брат вів Илаша і так далі провадив кождий парубок з братової ватаги, усе по два сторонські парубки, як тото вже у нас установа. А я свого Василька ледве відшукав по базарі: стояв собі сердешний під явором та мнув ширінку у руках, аж тут я зирк на ёго, а він плаче!—

«А се, Василю, якої?» писнув я,—«а чи тобі лиш хто що не казав?»

«Не казав,» каже, а сам ще дуще!

«Я це не розумію,» кажу, «може я тобі чим прогрішив, та тобі так банно?—коли що було, братчику, то вибачай, я це бігме не хотячи,—цить же не плач!»

Він лиш на мене подивився, а далі промовив: «Ти мині, Юрійку, нічого не винен.»

«Так чого ж плачеш? Гей! як би Марійка виділа, що такий легінь, моспане, плаче, тото ж би сміялася— а хто ж бо таке видів?!»

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Трафив я на лік: як опарений кинувся мій Василько, обтерся боржій та й уфатив мене за руку.

«Ходім,» каже.

«От так, то що инше,» кажу я: «так але, ходім!» Та й пішли.

«Лиш не сади мене коло.....»

«Коло кого?» питаю.

«Та коло Калини, чи як її там звете.»

«Та хоч би й рад посадити, то не посажу,» кажу, «бо коло неї Илаш сидітиме.»

«Илаш?» заскреготав мій товариш зубами, тай більше нічого не говорив через цілий вечер; ти б казав, що хтось ёго замовив. В хаті,—звичайно як у храму. Стіни оббиті коверцями, світло горить; куда обернесся, столи аж вгинаються; по тім боці за столом сидять дівки, як ті квіти у грядоцці, а по сім боці коло столу сидить знов славне парубоцтво, та щебече собі як дрозди. На стілці против столів сидять музики та заводять, як то звичайно перед вечерею, якоїсь волоської туги, що аж серденько топиться, а коло печі пораються неня аж с трёма кухарками, та ладять страву.

Илаш сидить против Калини; я свого Василя посадив против Марії, а сам пішов братове помогати: бо брат, знаете, не мав при столі сидіти, але за гостей старатися—така вже в нас, бачите, поведінка.

Помирилися, помолилися щиро Богу небесному, староста поклав на стіл аж шість мисок великих грітої з медом горілки, та став частувати; я знов з братом крою колачі; неня подали страву на стіл; парубки чаркують порційками аж любо, а дівок силою засипають, котра не хоче випити. Бесіда мила, козацька; брат та ватажні парубки гостеньків усе демнають, усе просять, ненька такі раді, що аж Богу святому моляться, а Илаш топиться таки, дивлячись на свою Калину, а вона знов гине, дивлячись на ёго. Лиш Василь як сидить, так сидить собі невеселий. Що сестра ёго займає, що другі дівчата зачіпають,—бо по-над Василя, знаете, не було кращого парубка на цілу Буковину,—що таки неня та

ИВАНЪ НИКОЛАЕВИЧЪ РИЗЕНКО

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

брат та я приговорюємо,—годі! та й роби з ним що хоч. Але дивлюся я, сестра лиш увяла. Я кинувся до неї.

«Сестро, а вам що?» Прибігли і неня. «Я бо тобі не казала, Маріє, або ти тілько не гуляла? Боже мій! с тими дівками, як вони не хочуть мене слухати.»

«Та, Марія, кажу, і кроку вам сёгодня не зробила в танці. Чого бо й ви ще від неї хочете?—а дайте ж покій дівчині?»

Неня аж зажурилися. «Так чого ж?» кажуть; «чи не з очей лишень? Одокіе! а заведи ко сестру до комори та постели, най трошки ляже, може їй лекше буде.»

Одокія (старша) узяла сестру по під силу, та веде в кліть, а я кинувся в перед, аби боржій кліть відомкнути та постелити.

От лишень що Одокія положила сестру на підклад та накрила, аж тут кричить мій брат с хорім: «Юрію! а де ти?»

«Озьде, бадічко!» відзиваюся я та й біжу в хороми.

«А подивися ко, де Василь дівся,» каже брат,— «я й ні в тот бік, як він вийшов с хати.»

Я кинувся надвір, нема; у пасіку, нема; аж дивлюсь у пастівник, а він коня собі лагодить.

«А це якої знов, Василю?»

«Та от такої, що хочу їхати домів.»

«Коли б хоть горілки був пив, то ще не дивувався б тобі, а то й горілки не кушав, а таке заводить, що сміх і людям уповідати. А неня та брат що казали-б, як би се ти зробив?»

«От скажеш їм, що я заслаб чогось та й поїхав до дому.»

«Але-ж бо так! Та брат мині кулаків надавав би, що й до других Николів чув би як-би я ёму сказав, що ти занедужав, а я тебе до дому пустив та ще й самого. Не пускаю, кажу.» А сам трутив ёго від коня, здоймив сідло та й поніс у кліть, аби замкнути.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

В мене діло бувало горить; загадав та й зробив. Вихожу на двір, а Василь ще в пастівниці, як стояв, так і стоїть.

«Ходи в хату, Василько,» яв я його по добру голубити, бо знав, що фринкою з ним і тілько не вдію. «Ану-ж ходім,» кажу: «мене так кортить с тобою горілки випити, аж страх! Я єї сёгодня і не коштував. А ну, брате, та випъємо і собі по чарці, ворогам на збитки!»

«Чекай,» каже, «зараз піду, най лиш трошки прохоложуся, бо мині душно.»

«Так же ходімо у сад,» кажу я ёму, «там так красно; там я тебе проведу, а віттак підемо оба в хату.»

«Ходім!» каже, та й пішли.

Під садом стояла наша пасіка, на всі боки обцаркована, а мали ми тогді більше, як двіста маток бжіл. Під пасікою була лавочка: «от тут,» каже Василь, «сядьмо собі.»

«Добре,» кажу, та й посідали.

Гості одні в хаті бавляться (бо вже було по вечері): одні гуляють на дворі, а де-котрі співають собі за музиками, навіть і неня, що до співанок не конче ласі були, заспівали собі з добрими людьми: не так уже про свою волю, бо вони дуже вам з роду журливі були, але аби гостям охоти додати. А музика так красно і потягає за співанками! Боже любий! шкода, що до нас не конче добре було чутися, бо пасіка гей далічко від хати. За тото ж бо місяць так нам красненько і світить! А Василь мій так таки вам затужив, що аж не можу вам сказати.

«Та й не уповіш мині, товаришу, що тобі є такого?» питаю я по часові.

«А цить же,» каже він, та й слухає,—аж чуємо, двері рип до пасіки.

«Братчику, любчику, голубчику,» став хтось у середині казати, «дай мині яку пораду, бо гину.»

«Та годі ж бо, Илашу, годі!» обізвався мій брат. «Порада тобі готова: ти любиш Калину, а Калина лю-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

бить тебе,—віно, хоть-би в моїх сестер таке! А дівка, як сам знаеш; та до того тобі така господарна, що пари їй нема. Стара знов жона честна та а ні раз не фудульна! От шли в неділю по рушники, та й годі. Твоя неня, знаю, що від—разу пристануть, а я с Калининою самий поговорю, скоро по храму, та й все буде добре, так маю в Бога надію.»

Илаш аж підскочив, та братові по-за шию: «Ей! світе ти мій, братчику ти мій щирий та любий.»

Більше не міг з радощів і промовити.

«Та годі бо, годі!» каже брат, «бо ще мене задушиш.»

«Та коли ж бо я не маю брата по над тебе,» каже Илаш, «та й не зможу тобі віддячитися. Чому мині Бог не дав сестру, щоби був її за тебе віддав.»

«За тото,» перебив ёго брат, «дам я свою одну сестру за Василя; знаеш, от може таки Марію, бо вона на ёго щось дуже приязно сёгодня дивилася.»

«Але, що даш?» питае Илаш весело.

«Чому ні?» каже брат.

«Дай руку!»

«Озьде й рука й слово що дам.»

«Ходім же пити слово!» каже Илаш.

«Ходім!» Та й пішли. А Василь як вам засміється! що й сёгодня мині страшно від ёго такого сміху.

«А чув?» питае мене.

«Чув.»

«Так ходім і ми в хату, щоби виділи, як буде твій брат з моїм братом слово пити».

«Добре,» кажу, «ходім!» Взялися та й пішли.

Минув і храм. Гості розъїхалися, кождий у своє. Брат випровожав тітку аж против Устірік, та також вернувся, діставши від Калини вже красну та красну шовкову хустку на шию (ще й сёгодня її має), а мині знов дала премудру дзёблинку міцкову та й запрядач деликатний. Брат їй знов віддарувався крамськими чобітьми жовтими,

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

а я дуже мудрою политикою багровою на пядь. У нас бо, бачите, уже така установа, що родина, як їде в гості, то дарується. Чому тото так, то не знаю, але як люде роблять, так і ми.

Храм був у понедівнок, а на другу неділю, прийшовши с церкви та пообідавши, неня собі лягли на постіль припочивати; бо з великої оруди, та гей трудні були, а брат узяв чудотворник у руки, та читає коло стола на голос; бо неня дуже любили слухати, як він читає, часом так і задрімають солодко, от як і тепер. Сестри знов сидят собі на дворі на приспі, та от як тото вже дівкам заряд—регочуться та судять других дівок, що в храму були: ба ся мала згрібну сорочку, ба ся мала подерті чоботи; ба та не знала гуляти; ба на тій хлопці урвали морщиння; ба друга знов випила порцію горілки від-разу (ніби вони не пъють, лиш аби ніхто не видів); ба ся знов сяк, ба та знов так-от що й робили би більше! До того ще посходилися від сусід дівки—ярмарок та й годі! аж брат мусів вийти, та їх в сад нагнати, бо були б не дали нені і відпочити. Лише сестричка Марічка не була межи ними, —лежала вона собі сердешна в пасіці, та так і плаче тихесенько, ніхто не знає чого, а приповістися і мині навіть не хотіла, не так аби кому другому сказала.

«Що вам, сестричко?» питаюся я її, увійшовши до пасіки (бо в нас, знаєте, кажеться старшим браттям та сестрам «ви»). «Ви щось від того храму як не свої стали,—чи вам лиш хто що не казав? Таже маєте на щось братів претці... Господи! Скажіть лиш бадіці або мині, та ми ёго в капусту посічемо.»

«Нічо, братчику,» сказала сестра та лиш ручкою махнула, а далі й каже: «от сёгодня однако неділя, поїхав би у Довгополе відвідати Василя,»—а се доказала вам уже на силу, та й сховала головку в джергу.

Мене неня в голову не била; знав і я, куда що і по чому в світі.

«Іду,» кажу, «коби лиш бадіка хотіли пустити. А ви нічо, сестричко, не переказуєте в Довгополе?»

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Сестра лиш на мене подивилася.—Боже милий, Боже! сестричко моя люба, тепер уже на мене не подивисся ніколи синесенькими твоїма очицями. Слёзи мині закрутилися;—вийшов с пасіки, не допитуючися далі.

Увійшов я в хату. Брат усе читав, як читав коло стола; неня дрімали, а я став коло печі, та й чекаю, аж брат стане.—

«Може тобі чого треба, Юрію?» запитав по часі.

«Чи не пустили би ви мене, бадічко, у Довгвполе? кортить мене відознати за Василя.»

«Про мене,» каже брат, погадавши часок. «А с чим же ж ти підеш, коли й колачі минулися і горілки дасть Біг?»

«Горілка буде,» кажу, «коби гроші, а колачів я маю пару ще своїх.»

Брат посяг у ремінь та й виймив мині сороківця... «На!» каже, «та возьмеш по дорозі око горілки, а тепер уберися мині пишно, та прийди сюда, щоби тебе обіздрів.»

Я в підскоки в кліть,—от уже й убрався та ухожу.

Брат подивився по мині, та й не мав уже що й казати, бо до уборів не взяв мене кат. Як вам бувало порошниці утру та топірчик, то не дбаю, аби й до самого цісаря у старости.

«Іди-ж, хлопче, та не барися мині туда,» наповідае брат; «ходом та й назад.»

Я насунув брови: «що мене,» гадаю собі, «мають бадіка хлопцем звати, коли я вже, Богу дякувати, парубок, а вус уже таки сіється—гм!»

Брат усміхнувся, та аби мене потішити, й каже:

«А котрим ти конем їдеш, хло!?»

«А котрим же їхав-би? рижим!»

«Дай рижому покій,» каже брат, «він не давно з дороги,—бери мого.»

Не треба мині се було двічи казати,—як скочу! На мліг ока був рижий розсідланий, а вороний осідланий! Ей то-ж то був бо раз і коник уже! хоть під якого отамана.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Увійшов я в хату: «я вже готовий, бадічко, чи кажете йти?»

«Іди, йди;» каже брат, «та поклонися там Илашеві, щоби здоров був; скашеш ёму, що на Петра будемо бачитися, або може й борще.

«Гай, гай!» кажу я, «оставайте, бадічко, здорові.» Але лишень що я на поріг, а молодша сестра с криком в стріть мене: «Илаш з Василем, бадічко!»

«Де?!» крикнув брат та кинув книжку на стіл, а сам вибіг с хати.

«Адіть! бадіко, адіть онде право Кодоманки. Та й у кучмах, не видіте? адіть!»

Брат аж плеснув у долоні: «квапився, нема що й казати. Біжи, винеси мині красаню, най іду пана молодого зустрічати.» А самий такий рад!

Сестра побігла за красанею, а я уже не сердитий, ні! Та й чи ж і нема чого сердитися! У ряди—годи придалося мині на братовім коні їхати, та й с того нема нічого,—то ж то би вже були Довгопілці дивилися, а Корочукова Аксенія!—аж трохи що не заплакав. Але ніколи було; бо брат кинув, та побігли ми боржій в стріть пана молодого.

«Слихом слихати,
Видом видати,
А пана молодого витати!
Щастем, здоровлем,
Розумом добрим,
Ласкою господёю,
Дружиною надобною.

Най тобі, брате,—чи, хочу казати, пане молодий—Бог дає:

І з роси,
І з води,
І з усеї лободи.
А Пречиста Діва
За столом сіла,
А за нею добрі люде
Тобі доленьку судять:

Державна історична бібліотека УРСР

Полтавська Обласна БИБЛИОТЕКА

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Як золото ясна,
Як весна красна,
Як хліб добра,
Усёму світові подобна.»

Скоро се брат проказав, так і зняв красаню, та й уклонився аж тричі.

Илаш нічого не відповів, але як скочить с коня як обійме бадіку, як стане цілувати!—аж мало що не перевернулися. «Дякувать тобі, братчіку! «тілько бесіди з ёго.

«Та годі вже, брате, годі!» стали бадіка казати; «уповідай, як там було, як тебе стара приймила, що Калина казала, що твоя неня казали, що Довгопільскі дівчата говорили, почувши, що ти на стороні посватав,—що?»

«Ей—та бо ти такого насипав, що я вже нічого, не знаю,» каже Илаш, «а мині й так лиш одно в голові: моя Калинка. Ех, тото вже нажиюся та нажию бо є с ким! Чим же я тобі віддячуся, братчику мій единий?!» та й знов братові по-за шию.

«От і не говорив би таке,» каже брат, «та ще й против ночи,—ніби тото я в тім що свідім? От любить та й повъязала,—ходім д хаті!»

Коли се браття говорили, стояв Василь з боку, та лише усміхався, а сам такий марний, марний!—гірш моеї сестрички. Ніхто в світі не сказав би, що се він, той Василь, що за ним дівки гибли; аж очі ёму потали в голову.

«Як же піддружбо!» жартую я до ёго,—«я тобі вклонився, а ти мині ані слова,—що се такого має значити? Зараз мині встати с коня, та красно мене привітати! чуеш? Або хоч, щоби я сів он на карого, та поїхав пріч, аби тебе й не видіти? Видиш, онде кінь уже стоїть таки сідланий готовий, я лишень що хотів до тебе на Довгеполе їхати,»

«Чого?» перетяв Василь.

«От так! чого? аби відознати, що ти діеш; бо я боявся, що ти може розболівся. Та й так. Чого ти такий страшний став, Василю?»

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

«Я, страшний? та хоч би й так, що кому до того! А ти не кажи мині більше таке, бо»....

«Бо що?» став я питати, «може мині в лице даси?»

«Щоби знав, що таки дам. Що кому до того, який я в лиці?»

«Так?»

«Так!»

«Ну, добре, що знаю,» кажу я. «Більше ти на мене токма за се не будеш гніватися.» А сам умовк. Більше я до ёго не промовив сёго вечора ані слова, такий мині жаль був великий. А я вже таку натуру маю з роду, що дуже багато треба, аби мене розсердите, але як мене вже хто уразить до живого, так моє серце вже не обернеться, поки світа. Але не аби я може на ёго ворогував; крий Господи!—І сприяти ёму буду, і в огонь за ёго піду, а говорити вже не буду, хіба він сам мене на бесіду зачепив би; та й то відповім ёму на ёго запитанне, розговорюватися вже не буду, ані ёму моє добре серце не покажу. Не красно се так, знаю дуже добре, але що-ж буду вже робити, коли натура така лукава.

Повходили в хату.

Неня як учули, що Илаш уже посватаний, та й с ким, та й як, такі уже раді, що аж Богу моляться, та в долошки плещуть; бо вони, знаєте, Илаша дуже навиділи з роду. Позасідали по-за стіл,—одна сестра кинулася до печі, друга до циган по скрипника,—наймеття розіслав брат по парубках спрошувати, мене знов по горілку до жида, а сам такий охочий, аж гуляє,—не тому може, що Илаш ёго запросив у старші дружби. Але він тому такий рад, що ёго Илашко з радіщ аж не знає, що собі робити.

От і моя лиха воля минула по малу. Против коршми стрітив Лейбину Анницю; став, поговорив трошки, пожартував, ущипнув зо двічі, от—і попустило трохи з серця. У пропинації приповів старому Дувидові за того жида, що не хотів устати. А се так було:

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Одному чоловікові злягла в ночі жінка, так він сердешний не знав з радіщ, що робити, але вхопив барилку, та побіг у коршму:—

«Абрамку, а спите ви?»

«Гм?»

«Чи спите ви, кажу?»

«Сплю.»

«Встаньте та дайте горілки.»

«А багато?»

«Пів відра.»

«А на що тобі аж пів відра?»

«Мині жінка злягла, та мині треба.»

«І моє жінке лягло, нівроке, та їй не треба горілки, а тобі треба, не встану.»

«Але встаньте, коли я вас прошу.»

«Я тобі казало, що я не встану; ну, іди собі! Може ти хочеш що украсти або зрабувати. Іди собі; ну, іди!»

«Ей Господи бо з вами!»

«Що Господи? що? Ніби мене твій Господь здойме? Іди собі, кажу, до дідке; бо буду гвалт кричати. От таки зараз кричу, ну!»

«Ей бо й ви Абрамку! От таки дасть Бог, що ви встанете.»

«Що хлоп св... рохкає, що Бог дасть та я встану? А Бог таки дасть, що я не встану.»

Аж Дувид самий засміявся, а товста Дувидиха аж за черево береться: «Дувидлебен гіб же ім а гіт бромфен!»

Хоть я тоді ще по німецькі не розумів, то я претці знав, що до кого йде.

«Дайте, Дувидку,» кажу, «дайте, та вам колись ще якоїсь приповім.»

Дувид і уточив мині с під самого чопа, аж вам цяти бьють. А мині стало зараз ще легше на серці, як від Лейбиної Анниці. Боже милий! нема тото як молоді літа!

Дома застав уже повно легінів, а Илаш мині зараз і поклонився, та й став просити: «клонюся в перед

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Богу святому а віттак вам, честний брате, та й товаришу, щоби були ласкаві на сесь колач (а тут мині вже такі великі два колачі плетені міські і подає) та й до мене на весілля у післанці.»

Я приймаю колачі, та й дивлюся на брата: «як ви кажете, бадічко?»

«І овшем,» каже брат, «позволю; чому ні!!»

От лиха воля минула і до решти; та коли б то, але ще й тої утіхи тілько відкись узялось, що вже аж за багато було. А тут ні с ким навіть і своє серце поділити (бо до Василя уже сам ні чичирк). От підійшов я до Илаша, та й кажу:

«А чи бачили ви тоті пістоллета, що мині бадіка оногди з-за гори винесли?»

«Пістоллета?» крикнув Василь, схопившися з місця,—«ану покажи!»

«Ану ко покажи!» повторив і Илаш.

Я побіг у кліть, та й виношу пістоллета, а тут такий рад, що на моїм таки стало; бо я знав, що Василь з роду за збруєю таки аж гине.

«Ади!» кажу до Василя.

«А набиті?» питає.

«Не набиті,» кажу: «або чому?»

«Так на що-ж мині їх і показуеш,» рік Василь, сівши собі знов, як сидів. «Спряч їх собі!»

«Зійшов з розуму, та й годі!» гадаю я собі, а сам іду до Илаша, щоби хоть ёму похвалитися.

«Адіть!» кажу, «що за мудрота! Лиш ножів ще не маю.»

«Я тобі подарую свої ножі,» обізвався Василь, «мині їх однако не треба. От будеш мати по мині, чи там від мене памятку.»

«А ти на-що ножів збавлявся-би? обізвався мій брат до Василя. А віттак каже до мене: «я тобі самий справлю ножі. От і завтра можеш піти в Плоску, та сказати собі робити пару ножів та й вилки, які сам злюбиш.»

«Та вже коли кажете ножі робити, бадіко, то кажіть і ретязи нові робити; бо в моїх геть нізки рвуться; так зголодалися.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

«Ну про мене!» каже брат; «але дивися, щоби мині за то й покосив гарно сёго літа.»

«Бігме, бадічко, цілий згарець вам скошу,» кажу я. А самий такий утішний, гейби мене хто на сто коней посадив був.

«Ну, ну!» каже брат; «мемо видіти. А тепер іди, та розсідлай вороного, що аж по копита в землю вбився, а все через тебе, господарю; бо ти не міг ёго розсідлати, нім був та горілкою, —деби?!»

«Ей! та бо ви, бадічко, все лиш сварите та сварите; а мині ніхто б і пальцем крови не дорізався.»

Всі в сміх. А я й кажу: «не журіться, бадічко, про тото, що ваш вороний трошки собі постояв, за те він собі від сёго дня за дві неділі й на весіллі погуляє та мідку випьє.»

«Може й пива?» накинув Василь.

«Пива!» кажу я; «а хто-ж бояре пивом частує?»

«Не знаю,» утяв Василь, та й вийшов десь на двір; а я знов пішов коня розсідлувати.

Як там того вечера в нас далі діялося, не маю що росказувати; бо самі здорові знаєте, як на запросинах діється: пьють, гуляють, говорять, жартують, фіглі роблять—що більше і робили-б? Лиш Василь не гуляв, бо сидів собі смутний та невеселий кінці стола. А сестричка собі також не гуляла; бо лежала в пасіці та тужила. Але я собі байдуже: мині лиш мої ножі та ретязи в голові. Гай, гай! милий Боже!

В кого нема у весну роботи? хіба, кажім, в того, що не хоче робити. Правда що у нас у горах на весні нема вже тілько кутання, як у Поляниць, чи як то в нас кажуть, гречкосіїв, але робота все таки є, ба плоти закладати, ба пересипати, ба одно, ба друге. От так і зійшли нам тоді дві неділі до весілля, як пальцем махнув.

В четвер у вечер кажуть неня до нас: «Ну, синку, колачі вам готові, та й горілка вже в ладу. Коли-ж

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

люде вас за люде мають, то підіть, а ще токма такому любому товаришу послужити.»

«Або ви не їдете, ненько?» питає брат.

«Поїхала-би, синку, з радної душї,» кажуть мама; «але гей не бізую. Їдьте-ж тепер самі та веселіться здорові, доки ще молоді; бо старість, синку, не радість. Ох ні, ні! любчику, ні!

Я встав, ще далеко було до днини, нагодував коні, вичесав як дзеркало, що хоть голися, осідлав братові вороного, а собі рижого. Вимився, вичесався, убрався, як лицарь якій, оперезав свої нові ретязи, засадив пістолєта та ножі за ремінь, а сам аж не можу діждати, доки сестри бадіку уберуть та налагодять, щоби боржій їхати. Так тото мині квапно діялося, а про ніщо так, як про свою Аксенію, що її у весіллі певно вже побачу. Лиш один тятар маю на серці: той собачий вус, як не хоче, так і не хоче рости, ти-б казав, на укірки.

«А готовий ти, Юрію?» питає брат с хати.

«Готовий,» кажу, тай вийшов с кліті, навіть і не замикаючи, так мині, бачите, пильно діялося тоді.

«А пороху узяв?» питає брат.

«Узяв; сто набоїв. Доста буде?»

«Доста,» каже брат; «але флейтухи мині не забудь, господарю, щоби не так, як онодги.»

«О вже не забуду,» кажу, «мене, знай, ще й сёгодня вязи болять, як тоді накрутили.»

«Гайда, гай! Іди лиш та лагодь коні.»

«Та коні вже від-коли готові! Лиш сідати.»

Підійшли ми д нені:

«Благословіте, ненько, на дорогу та й на весілля.»

«Най вас Бог благословить та й веселить,» кажуть неня, перехристивши нас; «лиш дивіться, синку, щоби там якої колотні не було; бо мині сеї ночи таких ягід уже снилось! А ягоди, кажуть, що то кров.»

«Ет, сон мара,» каже брат, поцілувавши неню в руки, а я за ним. Та й вишли с хати. Але лишень що ми виїхали на гостинець, аж біжить старша сестра, та

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

й кричить за нами. «А ждіть же,» каже, «таже ви колачі забули взяти.»

Брат на мене викрикнув: «Уже до чого твоя голова,» каже, «служить, то бігме не знаю.» Я вернувся конем узяти бесачи с колачами, а сестра й шепче мині: «Там найдеш,» каже, «у папері завиту ширинъку. Ту ширинъку даш Василеві та й скажеш, що від Марії. Але щоби Иван не знав. Міркуй же.»

«Гай, гай,» кажу, та й поїхав.

Як ми пригостили до Илаша, як він нас там красно приймав, як ми рушили в Яблоницю на старощинне, не буду уповідати, бо багато росказувати-б, а мало що слухати; а я й так уже багато дечого понаплітав, без чого могло б було релетно обійтися. Але даруйте, панове! Ви не знаєте, як тото мило чоловікові згадати про давні свої гаразди, а я їх зазнав—зазнав, панове та й браття мої любі. Що я тут пишу, то я не пишу небилиці, але кавалок мого життя—мого так красного та любого трівку, що годі ёго буде й до гробної дошки забути. Ні! зелена моя Буковино, сині мої гори, холодні мої извори! Хіба мене рука моя забула б, щоби я вас забув. Тото лиш ви мене забули серед світа, але я вас про тото не забуду.

Їдучи в Яблоницю, відкликав я Василя на бік, тай кажу ёму: «Озьде прислала тобі Марія ширинъку.»

Він лиш усміхнувся та й заток її собі за ремінь. «Се щось дуже дешевий» дякувать «гадаю я собі та й відъїхав. Доста я від оногда до ёго серце стратив, а тепер щоби ёго таки й не видів. Але ёго може й тякло, що в мині кіпіло. От приостав трохи конем, та й кличе на мене: «Юрію! а ходи ко сюда, я щось маю с тобою говорити.»

«Кажи!» кажу.

«Не гнівайся, брате,» зачав він мині казати, що я дарунок від твоеї сестри не можу раднійше приймити, але Бог сам видить, що серце годі навчити. Хіба от тілько: поклонися від мене Марії, та й проси її, най на мене не банує та най таки і в тугу не вдається. Вона

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ще молода, а коли-б знала як я страждаю, то й простила-б мене. Красний сесь світ, братчику, красний!» А подумавши годинку каже:

«Ти гніваєсся, брате? Нема за що. Про мене гнівайся, не гнівайся, як собі вже там любиш, але коли хочеш, щоби я мав по чім згадувати на те давне товариство, то витешеш мині красний хрест с тої самої ялиці, що у нас...»

«А тобі хіба хреста....? Схаменися!

«Або я за хрест говорю? Отто ж і я наговорив! Я тобі мав щось инше казати....»

«Кажи!»кажу.

«Чи Калина любить діправди мого брата?»

«Отто ж бо й ти наговорив! Старість повязала, а ёго не любила-б?»

«А ти гадаеш, що нема так, що дівку силою віддають?»

«І так може бути,» кажу, «чому ні? Але ти не видів, як вони в нас на храму прилипали? Ну то вже не инак, але мусів ти бути пьяний.»

«Твоя правда, брате! Видів я дуже добре, а я тебе ще питаю. Я знаю, що вона ёго любить.»

«Не любить, але таки в нім топиться,» потакую я. Де я тоді мій розум мав, також не знаю.

«Топить, топить,» повторив мій товариш кілька раз, та й лиш на кульбаку повалився.

«Що тобі Василю?» став я питати; «чи тобі що не лихо?»

«А чого ж би мині лихо? мині добре, дуже добре.»

«Так чогось, так почорнів від разу?»

«От не видиш, вечер, а тобі здається, що я почорнів. А віттак знов каже: «Ні за чим мині вже так не банно, як за моєю кресанею.»—

«Або с твоєю кресанею що?» питаю я. «Чи не потер лиш де когути?» У нас, знаете, носять на кресанях дорогі угорські когути, та тому я ёго питав.

«Ні!» каже, а сам так красно, трошки гей крізь плач говорить:

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

«А покажи ко мині твою кресаню? став він по часові казати: най вижу, чи ми однакі голови маємо?»

Я ёму й подав.

«Однакі,» каже потрібувавши зо два рази, та й віддав мині її назад.

«Як би я загиб, то не відказав би свою кресаню нікому, як лиш тобі.»

«А ніби й я так не зробив би?» кажу. Коли-б я міг був розуміти, против чого він тото таке говорить. Хто був би то навіть і на гадку собі наволік?

«А чули,» став Василь на парубків покликати, що в боярах були, «чули як ми з Юрієм поміняліся?»

«Як там, як?» стали гуртом питати.

«От так,» каже Василь: «що як-би я борше вмер, то лишиться моя кресаня ёму, а як би він, то ёго мині. Чули?»

«Хіба що так», стали другі парубки сміятися.

«На старощинне їдуть, а за відъумерщину говорять.

«Близче д Христу, як д Різдву,» каже Василь, та й мало що й говорив сёго вечера більше. От їхав собі латирь мене та сумував. Хіба тілько, як я хотів підъїхати ід другим парубкам, щоби з ними балакати, так він мене й кличе: «Їдь зо мною, бо мині скучно без тебе.» От так переїхали ми майже цілу дорогу.

Стали ми на решті і в Яблониці. Тітка приймала нас так, дай Боже, аби усіх добрих людей так приймали! Та й було чим приймати,—стара собі була багачка на все село, а мала лиш одну доньку та одного сина: тілько в неї і детей.

Горілка стоїть перебоями, куди повернисся, в хаті світло на всі боки, а по дворові горять величезні смоляниці, так що аж небо почервоніло. А гостей, гостей! і в хаті, і в хоромах, і на дворі, і в сутках, навіть і на гостинці стояли де-які, що не мали де поміститися на обийстю; бо кождого, знаєте, кортіло подивитися, яке старощинне справить стара Слижиха своїй доцці.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

За столом сидить Калина зо своїми дружечками. Молодого посадили з братом та з боярами коло неї, музики грають—було щось аж шість скрипників а два цимбалисти, усе віжницькі. Дружечки співають, а я стою з Василем серед двора перед вікнами, та тримаємо коні: він тримає коня пана молодого, а я старшого дружби (ніби братового), бо в нас, знаєте, така вже установа, —але коні не ржут вам, ні! Аж страшно якось слухати: але не конче їх було й чути, бо парубки, що були в старощинні, не грімають вам с пістолет, ні! Одні с хати кріз вікна, а ми знов відсі з надвіря; аж гори відзиваються, таке гримаємо! А музика в хаті не тужить, ні! аж мороз іде тілом; а Василь позирає лиш кріз вікно на Калину, та ані словечка аби вам до кого не заговорив, а сам то почервоніє, то побіліє, то аж почорніє.

Прийшли і панотець, сиві, сиві як молоко, а борода по-нижше пояса.

«Веселитеся, діточки?» питають, ідучи по-нри нас, «веселите?»

«Благословіть отче!» каже Василь, знявши кучму (бо в нас, знаєте, ходять молодий і дружби в кучмах, не в кресаках)—а сам так і сплакав.

«А чого-ж бо ти, серце?» стали панотець голубити, а на решті додали жартом: «з веселими веселися, не журися! Господь наш Исус Христос сам так робив, так і ви, діточки: веселіться, доки ще весело! Господь Бог не дурно дав і весну, і молодість, і утіху, і скрипки, і пістолета нарешті: все то Бог дав людям, не хто.»

«Правда, панотче, що Бог,» утяв Василь, а сам так і повеселів. «Він дав чоловікові для ёго заходу і веселість, і скрипку, і пистоля, лиш аби знав він, коли чим орудувати.»

Може б панотець були де-чого май сказали, бо вони дуже любили с парубками бесідувати та їх правди Божої учити, але ніяк було, бо повибігали всі с хати, вхопили панотця нашого любого на руки, та понесли за стіл,—такий се панотець в нас були. Тут приймилися зараз за діло, помолилися Богу, прочитали, що вже там

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

треба було, заручили молодих, та й не цуралися з ними повечеряти: такі се в нас панотчик не горделиві були; не так, як тоті нові панотці, що лишень що зо семинарії повилазять, а тут уже й Бога не хотять знати, не так, аби вони з нами, простими мужиками, жили.

Гості вечеряють, музики приграваютъ, дружечки приспівуютъ, стара Слижиха не памятає з радіщ, що вже робить, ми на дворі в одно й одно так і гримаємо с пістолет, що аж шибки в вікнах на дрібні кавалочки потріскали, та так і дзвонять сиплючись по каміню, а Василь каже до мене:

«Тепер же, братчику мій сердечний, будут зараз молодих виводити на двір гуляти. Скоро вийдуть, стрільмо ж два набої нараз, нехай буде братчикові мому да на славу!»

«Та чого ж бо ти плачеш, Василю, уже сёго вечера другий раз?»

«З радіщ, Юрійку! Ти не знаеш, як я свого брата кохаю.»

«Та того тобі плакати? Але говори я, та не ладуй, а тут староста, чути, вже й просить з за стола.»

Ладуе Василь, ладую й я, як мали бесіду; але Василь, бачу, инак собі тоді ладував. От слухайте лиш. Ступае молодий через поріг, а тут їм таку вже дорогу підкладами й устелили..... грим раз і другий!! Илаш лиш повалився Калині у ноги, а Василь—мині: ні пари з уст, а кров так косицями і граe! геть мині мою рантухову сорочку оббрискала.

Молода зомліла. Брат имив Илаша на руки, та лиш вдарився у стіну головою, а я знов пустив боржій коня, та до Василя. Ні рушиться: куля пішла право кріз серце.

Я витяг ёму боржій хустку з-за ремня, що ёму сестра передала, та й заткав боржій рану. Чи віщувала варе моя сестричка, як сю ширинъку коциками угорськими та лілiточками дорогими вишивала, до чого вона придасться? Не знаю. Я її раз питався, але мовчала та вяла. Як та квіточка без соничка вяла, любка моя, душечка моя, аж доки не зовяла.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Калину понесли більше умерлу, як живу в кліть. Дівки повтікали, куда котора, панотець розважали тітку кілько могли, а парубки зробили ноші з зеленої смеречини, зложили на ній обох братів, та понесли в Довге поле.

Брат мій ішов цілу дорогу при ношах, а самий такий блідний, аж чорний. Я знов вів за ними коні пана молодого, та братового, бо моїм та Василевим побігли два парубки на перед давати знати. Файну потіху принесуть старій-старесенькій Хороцованисі: лиш двох їх мала, як дві оці в голові. Налагодила посаг, та тепер най лагодить на лаві.

Не рано вже було, як ми стали у Довгім полі. Ждав уже на нас увесь рід Илашів, і мале і велике, ба таки ціле Довге поле злягло, скоро почули, що сталося. А не плачів там, ні! не голошіння, ні! Хіба каміннє не плакало, а решта всі.

Нарядив я з братом обох на лаві, головами до купи. «Отто я тебе ожинив, братчику мій, соколе мій!» аж крикнув брат, а самий як заплаче, як упаде на Илаша, як єго обійме, як стане цілувати! А він сердешний лежить собі фудульний як бувало, а ні ворухнеться. І я заплакав. Або може не плакати, мавши одним одного щирого товариша та й того скласти на лаві?! Не смійтеся, пани мої: наші прості груди жаль дуще дотикає, як ваші-панські. Ми серце ще на запечатали в калитці, ані віддали до шпаркаси: як в ёго є, так і говоримо. Коли се не до-ладу, то, красно дуже вас прошу, не гнівайтеся.

На другий день приїхали комісари пороти. Господи, як кинеться стара мати!—«А неволя ж би вас утяла та укрила, солона та тяжка! Чи тото я вам під ніж синів своїх годувала? Вон с хати, біси, або в вас сокирою загачу, як у псів, та й сама страчуся!» А на се як зарує, як припаде до своїх синів, як стане цілувати! Господи милий, Господи праведний! відки тото в матери тилько сліз тих береться, та тілько люби, та тілько жалю?!

Німці пошваркотіли, почічіркали, та й потеклися. «Течіться, як та вода по камінню течеться!» клине

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

стара; «а над моіми синами не діждете збиткуватися.» Се діяло ся в суботу. А в неділеньку з ранку й поховали: Илаша коло церкви, а мого Василька за цвинтарем у куті. Що вже стара напросилася та намолила панотця, аби й ёго з братом у купі ховали—не помогало. «Най ваш син,» кажуть панотець, «уже на тім світі покуту приймає; може Господь ёго за тото на тім світі простить.» А знай, що Господь милосерний простив; бо така вже вам красна та ясна днинка була, як їх ховали! Тото лиш люде лихі, а Господь милосерний добрий: він нам усім батько, погрозиться, а віттак і обернеться, і вже добрий.

Цілий тиждень стара Хороцованиха нас не пускала від себе. «Най,» каже, «мині видиться, що мої сини при мині.» А сама як заголосить, як ударить сивою головою у стіну, то стіни аж заплачуть! Але третёї неділі треба нам було конче їхати домів, бо неня вже щось три опади переказували. От попрощалися, та й поїхали, обдаровані усею збруєю товаришів наших нещасливих. Брат дістав з Илаша, а я з Василя усе, усе, що до цятки; та не до того нам було! На саму Пречисту Божу поховали сестричку, а з нею і ширинъку тоту кроваву, що я нею Василеві груди затикав. Не хотів я їй дати, але як стала покойна просити: «Братчику мій, любий мій! таже я тобі вже не довго буду на сім світку доїдати,—дай мині тоту ширинъку, дай, дай!» От і дав. Носила вона її на серденьку, аж до гробу взяла. «Братчику!» каже вона мині на саму Пречисту раненько, «здойми ко мене на твої ручки, але так здойми, як ти мого Васильчика здоймав.» От і здоймив, та—поклав уже мертву. «Сестричко, сестриченько моя єдина!» сплакав я: «чи ж тобі не жаль твого братчика от-так сиротою на сёму світу лишати?!»

Нічого не відповіла, усміхалася.—Знай побачила вже свого Васильчика.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Хто винен?

Ой кажу: не то що, але і порох аби їм святився, тим молодим літам!—Учерашнє не памятаю, а що тогди діялося, що й до крихіточки тямлю.

А нікого я вже так гаразд не запамятав як ту стару Лавриху, що сиділа онде у Тисницькій. Багатирка, знаєте!—І полонина своя, і худоби без ліку, а що вже двори побудувала собі, двори... батьки мої!—Аж з ляцького боку майстри в її робили, та писали, та малёвали, та перемалёвували!

Лавра я не зазнав. Кажуть, що він ще з за молоду отемнів та й скоро і помер. А славять люде, що ёму, покійник, ні раз якось не велося. Чи мушка, чи скотинка: де що бувало піде, відти не прійде, де що пішло, відти не прийшло. Мабуть ёму так уже починено, чи що. Вороги, знаєте, та лихі душі. Бог би їх не простив!

От скоро, кажуть, Лавра спрятали, молода вдова не загнула руки, як то друга зробил б, але приймилася за діло: і сему дала розвід, і тому дала розвід, а все розумно, все обачно; от і дав їй Господь парть: діждалася і худібки по малу, і пасіку собі розвела, і полонину купила, і ще докупила, ба вітак і побудувалася, що вже краще таки не може бути. Усі їй, бувало, дивуються!—«Ви, леле Матроно, далі нас заплатите,» жартують не раз передні газди у селі, чи там ідучи с церкви, чи як.

«Батьки мої любі, голуби мої сизі,» стане вона їм бувало правити, «а я ж би гріха не мала, як би я для своїх сиріт не старалась? В мене господар, знаєте, як

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

був.... (а тут бувало як заплаче!) я мушу своїм діточкам бути і вітцем, і матіръю. Ой так, газди мої славні, газди мої любі!»

А діточок було в її лишь двійко: дві дівчині. Одну звали Калиною, а меншеньку Оленою. Господи, що красні обі були! як з образа, а що вже господині, то пари їм не було: чи упрясти, чи виткати, чи вишити, чи закрасити: ніхто як вони; а що вже коло худоби та до пасіки знали, то най і старе сховається.

Але жив у сусіцтві молоденький легінь хорошого зросту та личка румяного; Марком ёго звали. Господи, що покохала ёго наша тихонька Калинка, а він її. Одно за другим аж гине. Було, зійде місяць з зіроньками, Калина викрадеться с хати, да й уже у садочку, уже коло свого Марочка білявенького. Нічо не говорять, лиш цілуються, та пригортаються, та обнімаються..... Ох!..

«Марочку, серденько, а чого ти отсе такий смутний, та не веселий?—Уповіж мині, душечко!»

«Фіялочко моя препишная, мабіть літа твої молоденькі баламучу. Я сирота без вітця і без матері, я бідний, дуже бідний, а ти....» та й не доказав, лиш слізоньки покотились по малёванім личку, та по молоденькому вусочку. «Дівчино моя, лишім ми хиба кохатись.»

«Та мене можеш лишити, а я тебе не лишу ніколи.» Промовила, та й прилипла ёму мов листочок до серденька.

«Ні я тебе не покину, янгеле мій небесний,—дійся Божа воля!»—аж скрикнув Марко, да й знов цілувались да й пригортались до самого світа. А вічні зорі усе сияли над ними. Хто би знав прочитати, що там написано!.... Кохаються наші молодята якийсь час, а тут ідуть старости кіньми, далекі дуже люде, аж геть десь з Ляччини... Сватають Калину за одного вдівця, багатира без міри. Він покойному Лаврові якось і родич доводився.

«А який Бог вас аж на нашу Волощину приніс?» питає стара.

«Та гаразд, пані маточко.» Та й стали росказувати, як старий Микитула повдовів, як чув через майстри, що тогід в її робили, про Калину, та як їх аж сюда за руш-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

никами вирядив.—«Повяжіть, паніматочко,» кажуть: «там стадо коней, там пъятеро сот рогатого товара, там кошара нерахована, а сам удовець бездітний.»

Стара така рада!—«Іди,» каже, «доню, та пошукай, що там понатикала та понашивала.»

Калина бух до землі: «Неиечко, ох неиечко моя, не топіть мене за нелюба! Або лучше встроміть ніж у серце, та ліпше мині буде».

Стара мов і не чує. «Що ти знаєш?» каже, «ти ще молода. Або може я тобі не мати? Іди та давай лиш рушники.»

Приспівувала, віддала.

По весіллю забрав молоду з собою. Посагу і ниточки не хотів.—«На що мині», каже, «посагу, на що мині віна, коли в мене скриня грошей в земнику.» Поїхали.

По новій господі ходить Калина мов не по свому світу. Все лиш він один їй на гадці. Що старий не вмовляє, що не діє, дарма.

Одної неділеньки сидять собі обоє, одно в один бік дивиться, а друге в другий; ні-чичирк. Аж тут уходить у світлицю легінь молоденький, увесь чорно убраний.—Поклонився.

«А відки, легінь?» пита старий; «куда дорогою?»

— Буковинський,—каже; іду, служби шукаючи.

«Наймися в мене.»

— Та добре.

«А що правиш?»

— Що другим даєте, то й мині дасте,—каже.

«Згода. Просимо ж у хату.»

Старий сказав, та й пошкатульгав у коршму.—Бачив він свою недоленьку, та й топив її у горілці. День в день у коршмі напивається.

А молода молодичка дома умліває.—«Марку, коханнячко моє незабутнє, іди, іди від нас, не рви моє серце.»

Він за крисаню: «Іду,» каже,—«до Черемошу глибокого,—не далеко.»

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Вона ёго за ручку: «не йди,» каже, «або й мене бери.»

Остались обоє, обгорнулись, нічо не говорять, лиш плачуть. А він на решті промовив: «А чого тобі,» каже, «попідвічка такі синці? чого, голубко?» — та й знов став цілувати.

»Нелюб убиває,» каже. «Ох, Марочку, серце моє, хіба ж то ти знав, як він мене бъе!—ох, да як же ж він мене бъе, бъе!—А ти не чув?»

«Чув, голубко моя нещасливая. Продав зараз і грунтик і хату, а сам пішов сюда.—Буду, гадаю собі, до їх в найми проситься, та й не дам мою квітку толочити. Я тебе не дам, крішечко моя.»—Так говорив, обіймаючи її, як голуб голубку.

А старий із коршми. Пъяний-пъяний!—Та до жінки: «А чому ти мене не любиш, га? Ти сяка-така дочко!»

Вона мовчить.

«Чому ти мене не любиш, я тебе ще раз питаюся.»

Вона все мовчить.

«Ех!!»—Відмахнув сокирою, та хоче її в голову; а Марко лап за руку: Стій!

Марко був сильний хлопець. Старий зґвалтував та пустив топорище, а сокирка відвинулася, та ёму право в чоло.—Від разу пав без душі.

Марка звязали та віддали до неволі. Казали, що він стрия зарубав. Що божився, що присягався—дарма; не йміли німці віри.

Хотіли і з неї, сердешної, протоколи тягнути, та годі вже було: від тої годиноньки, як головництво сталося, вона без ума. Нічо бувало не робить, лиш сидить у віконці, та все питає—випитує: а не йде, каже, Марочко, га? не йде мій милесенький? Ох що ж бо то бавиться, коханнячко моє молоденьке!—Де ти пробуваєш?

А він пробуває у славнім місті Станіславі, у темниці; на руки і на ноги кайданнячко гостре. На другім місяці і поховали.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Не раз там оповідає старенький гайдук, що хворих невільників дозирає: «Я прихожу,» каже, «одної неділеньки в ранці, а він лежить на постелі, ручки на грудях.»

«А ти хворий, небоже, ти дуже хворий?» питаю.

Він на мене пильно-пильно подивився. «Хворий, батечку;» та й хопив мене за руку. «Не був,» каже, «ніхто від нас?»

«Не був,» кажу. А він, сердешний, забув, що де Станіслав, а де Буковина. А що ёго любка уже без ума, мабіть також не знав. Ёго вхопили, знаєте, як на воздухах, у темницю.

«Я, дядечку, стрия не зарубав,» каже він;—«чи хоть ви мині на сім світочку вірите, що я не винен?»

Я стис с плечей, а він як плакати: «Боже, Боже,» каже, «в яку я годиноньку пародився?»

«Цить,» кажу, «цить, синку, не гнівай Бога, він тобі допоможе.»

«О вже», каже, та й накрив собі очі. Але за часок знов до мене обертається: «Я би, дядечку, пішов до віконця!»

Повів я ёго помаленьку до віконця. Відти було видко ся геть-геть аж у гори, що так у ясному сонечку і леліли! А він дивиться—призирається; а далі як припаде ік залізним гратам, як заплаче-заплаче! Незнаю, як лиш ті залізні штаби не потріскали.

«Іду,» каже, «зараз.» Глянув ще раз у сині свої гори, притулив голівку ік холодним гратам, та й уже—по нему. «Марку,» кричу, «Марку! Бог з тобою, опамятайся!» А він лиш хляв на мене, як той явір підтятий.

Так росповідав не раз старий гайдук, а слёзи як горох котяться на снідій ёго тварі.

Пішла скоро поголоска й Волоським повітом. Приїхала стара, та й узяла дочку з собою. Да що с того, коли навіть і неню собі не пізнає. «А ти хто?» питає її ув-одно.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

«Та же я твоя неня, синку!» голубить стара, умиваючись крівавими слізоньками.

Вона лиш покиває головкою: «Та ти мині не неня!» каже, «а де ж ти мині неня?»

Одної неділеньки рано і змилася сама, і счесалася сама, і убралася сама,—да так уже гарно!—навіть і заквічалася. Стара вже не ходить по двору, та не молиться Богу!—«А чей Господь милий,» каже, «умилосердиться і на мене грішну! А чей Матіночка Христова помилує дитину мою нещасливу!»

А вона, сердешна, припала перед образами, мов янгіль який молящий, саме проти віконця, а сонечко присвітило на личко її біле-білесеньке та на чоло ясне. А вона зняла ручки до матері: «Матіночко,» каже, «ану припадьте і ви, та кажіть мині Отче-наш, а я за вами казатиму.»

Стара припала та й приказала їй і Царю-небесний, і Святий-Боже, а вона, сердешна, вже так красно та пильно говорить. Аж у Отченаші зупинилась:

«Ненечко», каже, (та й справляє пальчиком у віконце), «ох, матіночко моя, адіть! о—о!—ох, ненечко моя, любко!»

«Да Бог с тобою, доню,» голубить стара; «таже там нема нічо, серце, нічо нема, аже у віконці, там лиш от склівочка с квіточками, с твоїми квіточками, душко!»

— «А меж квіточками мій Марочко! Адіть, адіть, ненечко, як він мене мило кличе-викликає. А який же він красний! Ох, да який же він красний, ненечко моя! да який же він ясний та убраний..... а на чолу ёму зіронька сияє!—ану дивіть, ненечко; а так, що зіронька?»

«Дитино моя дорога, дитино моя люба,» просить мати, схопивши її за ручки; «Бог с тобою,—там нема нічо.»

«Оф!!—» скрикнула та й ухопилася у сердечка—«іду, милий, іду, милесенький мій, жди.....» та й повалилась мамці своїй на коліна—без душі. . . . . .

. . . . . .

У два роки віддавалася й Оленка. Господи, що за красива дівчина з неї вибралась, кров та молоко.—Але

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

стара її вже не силувала. «Іди,» каже, «доню, за кого тобі мило та любо, а я собі піду у манастирь, чей бих спокутувала гріхи свої неспасенні. Да чи і простить мині Бог, що я три душецці погубила?....»

Так стара, бувало. А її донечка вибрала собі молоденького слусаря, легіника не-то на всі гори та на всю Буковину, але на цілу руську Україну. Господи, що за речі він роблював! що креси, що пістолети, що ножі, а що вже за топірчики мудрені зсипав, то не найдеться в світі. І отсі порошниці, що на мені, то він робив. А ще хвалився оногди, що має піти до Станіслава, та на Марковім гробу хрест покласти, але хрест раз такий, аби в світі не було такого. Най ёму Бог допомагає, на що гадає.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Стрілець.

I.

Мій старший брат, знаєте, та кохався у стрілецтві—Господи, що кохався! Як бувало така днинка випаде, що не може собі погуляти тими темними лісами, то ёго аж нема. А хороший собі був парубок—о хороший! Усе в чорній одежі ходив, в дорогій,—а чупер носив собі коротенький, чисто.

Полює мій братчик, що полює, але від якогось часу став він дуже баритися по лісах. А дядик раз питають: «А де ти отсе так забарився, Онуфрію?»

«Да я,» каже, «гнався за оленем аж під самий Буковець!»

Дядик лиш покрутили головою: «Да чи ти собі, хлопче, куничку де не переймав?»

Мого брата мов би хто окропом попарив, так зачервонівся, та й утік с хати, а дядик у сміх: «Еге!» кажуть, «туда стежка в горох?» Полягали.

II.

Господи, що я був хлопцем пустий! Де бувало які хвиглі вистроються по селу, то без мене не обійшлося.—«Ого!» кажуть люде, «отсе вже того шибсника робота!» Але про те мене всі любили, а дядик найдуще.

Другої днини досвіта брат знов кріс на плечі та в ліс, а дядик мене кличуть: «Грицьку!» кажуть, «ану сюда,—Грицьку!»

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Я прибігаю: «А що там, дядичку?»

«А іди-ж мині,» кажуть, «за Онуфрієм на-зирці, та дивися, куда він піде, та що він робитиме. Але сохранно ді!»

Мене мов би маслом хто помастив. «Гайда, гай!» кажу, та й стрібнув у ліс, мов та яведа.—Дивлюся, а братё так стриже плаєм, так стриже! аж хвоя сиплеться; так то ёму, бачите, квапно. А я все за ним, все за ним, все за ним,—сунуся, як лис.

Не далічко якогось хутора зупинивсь, зазирає попід ліс так уже приязно! «Не видно,» каже: «забарилась.»

«Еге», гадаю я собі, та мов той кіт вихопився на одну високу ялицю; сижу собі як дітько, ні-чичирк.

А брат з за череса угорське своє пістолятко: гримнув раз, гримнув і другий раз, аж гори загуркотіли, та й сів собі на колоді, а я аж щипаюся з цікавости, що то буде.

Аж тут: чах! чах!—крадеться по-під ліс молодичка, мов ласичка. Прибігає; він її вхопив на коліна, притис до себе, цілуються так, страх!—«Отто,» каже віддихавшись, «отто-ж я забарилась! Доки свого недужого чоловіка покутала, доки що....»

Він зітхнув тяженько. «О!» каже, «ми будемо мати гріх за отсе!» А вітак як крикне: «Олено, Олено! нещастячко моє; лишім ми кохатися!!»

«Да чи так?» каже вона та й стала глумиться; «хто дав принуку, чи я, чи ти — га?»

Він заломав ручки свої білі, а вона:

«Го-го! паничу, я не таких ще виділа, як ти. По смерти каяння нема. Мій чоловік сёгодня....завтра....»

«Да не згадуй мині хоть твого чоловіка!» крикне брат не своїми голосами, та й повалився на колоду. «Бог би тебе,» каже, «побив!»

А вона буцім то не чує. Зараз сіла коло ёго, поклала голову собі на коліна, стала пестити, цілувати, лоскотати. Мов та гашечка коло ёго вьється. Братіка мов би чарами хто обійшов! прилип до неї, як той метелик до меду.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

«Ади, що я тобі принесла,» каже вона та й посягла за пазуху. Я хотів ліпше видіти, нагнувся з ялиці, а віршечок: хрусь!—а я гегеп з ним до землі! Ох, обдряпався ж я на ломаччя, обдряпав! Брат до мене:

«А тебе,» каже, «котрий анцихрист сюда приніс та ще в смерічку висадив—га? Не міг зависнути, та тут тебе чортова неня випялила?»

Я так вже і стогну! «Ох!» кажу, «ой-ой! гину, свічки, гину!» А тут так бих сміявся, що аж пукаю, та не смію,—убъе, гадаю собі.

«Но-но!» каже, «я тебе зараз вигою! Лиш коби мині дядик за мак-зерно довідались, що тут було, то на колу тебе повішу, хло! як ворону! Рушай домів!»

Ніколи було не йти. Пішов.

«А що?» питают дядик.

«Та нема нічого,» кажу. Вперше я отсе перед дядечком збрехав. Та добре, що хоть не забожився.

XII.

Щось у три, чи в чотирі дні потім чуємо ми: по душі. Ненечка зараз і стрепенулись: «А кому-ж отсе?» кажуть.

«Та по старому Бердареві,» уповідають.

А мій братё не дав і тижня, але каже старині: «Я хочу женитися!»

«Тоже ти ще молоденький!» кажуть дядик; «ніяко тобі ще вязатись; от погуляй собі ще років зо два, щоби тобі жалю не було по твоїй молодости.»

«Я вже доволі нагулявся, дядичку! пора мені газдою статися.»

Дядик подумали трохи. «Про мене!» кажуть. «А де-ж ти міркуеш брати?»

«Бердареву молодицю.»

Неня в плач: «Сину мій, золото моє, соколе мій! не бери удовиці! У вдовиці чари на полиці. Не бери, голубе мій!»

«Коли не даєте мині брати Бердареву, то йду в світ від вас; я без неї не можу жити.»

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

А ненька ёму в ноги: «Бери,» кажуть, «де хоч; бери, що хоч, лиш не йди від мене, не йди, соколе! я умру.»

У пять неділь відгралось і весілля. Господи, що гуляли! Лиш неня ходили, мов убиті; не по їх була ся пара, та що-ж уже мали своїй голові робити! А тітка все ходить та в-одно: «Починено! починила ёму сука (не до вас кажучи) о починила, Онуфрійку, мій синку!» Дуже вони, знаєте, брата любили, а такі собі були, що як намотають собі що на вус, то все дарма. Аби їх убив, то вони все своєї будуть.

А люде все до них: «Та бо мовчіть уже, тіточко! хоч тепер мовчіть,—не чиніть слави, голубочко!»

Так вони: «А чому-же бих мала мовчати—га? Я не буду мовчати! Таки щоб знали, що починила, починила, починила і починила! А хто-ж видів, щоби такий цвіт молоденький та дивився на таку бабу? Перед панами, перед попами, перед світами казатиму, не то що! У девятёх церквах присягну, ой присягну!»

IV.

По весіллю брат відокремився від нас, пішов до жінки собі. Дуже рідко у нас бував, а невістка таки ані раз; вона неню ненавиділа та ще й хвалилась, що битиме.

Але наш війт та женив сина. А дуже він з нами добре тривав, з усіма. От і просить на весілля.

Доста нені не до того було, а претцінь пішли. «Що-ж?» кажуть, «коли так щире просять, кому би не піти! З людьми треба якось жити. Сёгодня-завтра загину, та як людей не буде, хто допровадить до гробу?» Пішли.

На весіллю тім був Онуфрій з жінкою собі. Він щось не веселий, не так, як бувало, коли гуля собі, як той орел сизий по-під сонечко. А мати стали ёго питати: «А чом ти, Онуфрійку», кажуть, «до нас не приходиш? Забуваєш свою неньку стареньку.»

Хотів сердешний щось відповісти, але невістка ёго пхнула в бік, а ненечку в лице трас! трас! «А чи ти», каже, «маєш мині чоловіка кликати—га? Хто ёму паня: чи ти, чи я?»

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Ненька не рекли ні пів-словечка, лиш заплакали гіренько, та утирають собі кров, що так і пішла з них чурком, але мого братіка неначе-б хто обміняв: Господи! як ухватить свій келеф позолочений, як стане жінку бити! «А чи ти», каже, «сяка-така, будеш мені неньку зневажати?» Певно, що був би на смерть порубав, як би були не люде. «Утікай!» кажуть їй, «коли хочеш на світі жити; ми ёго натуру вже знаємо.»

А вона стала на дверях як була розхрістана, кровава; хрусталь та монества золоті на ній пірвані, та й махає на брата: «Жди-ж», каже, «вражий сину! попамъятаю я тобі отсе, не бійся!» та й пропала. А Онуфрій рветься від людей, неначе той цигрис в заперті: «Пустіть мене», каже, «люде! нехай її порубаю, нехай її розсічу, як гадину!!!»

А тітка снуються поміж жінками, та ув-одно: «Відьма! знахарка! мальфівниця! Троюда! А я ж не казала! А я ж вам не казала, ластівочки мої пишні!»

V.

І те весілля минулось, як не було, лиш неня плачуть ув-одно. Аж тут приходить мій братік, блідий-блідий, мов то не він. Увійшов, поклонивсь та й сів собі на лаві.

Ненечка аж ізлякалися: «А отсе-ж що тобі, синочку мій золотий, дитино моя люба?»

«Нездужаю,» каже, «о—нездужаю!» та й склонив головку на ручки собі, хитається, мов той явір підтятий.

«Бідо-ж моя!» рекли мати та й кинулись до постелі, стелити. «Ох, знала я, знала, що таке буде! Іди та ляж, сину мій нещасливий.»

Він зітхнув лиш тяженько. «Грицю,» каже до мене, «ходи, роззуй мене!»

Обліг мій братчик; лежить. Такий став, як тінь, ніхто би з роду не казав, що це він. А старі ходят мов убиті.

«Тепер я вже не зрозумів, що своїй голові діяти,» кажуть дядик, ударившись по полах руками; «що хто казав, не казав—усе робив, не помагає.»

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

«І не тратьтесь дурно і не трудітесь, дядечку мій любенький,» рече Онуфрій, «мині вже не поможеться. От шліт лучше за попом, аби без порядку не піти—бідна головко!»

Дядик в плач, мати в голос. «А чим же ми тобі так докорили, синку мій, що ти нас хочеш осиротити? Онуфрійку, дитино наша кохана!»

А тітка на двері: «Тепер же я,» каже, «знаю! От тепер же я аж знаю!! Напоїла,» каже, «ящуром напоїла! Циганка Хима.»

«За попом!» крикнув брат на силу, «ідіть за попом!»

Побіг я до панотця. Сидят собі у креслі, а перед ними така книга, як половина цёго стола: читають.

Я поцілував їх в коліно та й став їм казати, чого я прийшов, а вони аж стрепенулись. «Онуфрій,» кажуть, «Онуфрій умірає? А отсе що ёму.»

«Хто би знав,» кажу. «От упав та й лежить. Уже й клик викликали і пострів висукували, і кільки відбивали, та дарма. Тітка кажуть, що ёго напоєно.»

VI.

Були і паночтчик. Спорядковали хорого, посиділи, поговорили та й пішли. А він ніби то повеселішав трошечки та й кличе мене: «Іди,» каже, «Грицьку, та склич мені побратимів, най попрощаюся, лиш хутко, братіку!»

Збіглись усі, обступили: «Онуфрійку братчику, товаришу наш милий та славний, що с тобою?»

«Умираю,» каже; «прощайте, товариші мої!»

Вони так і заплакали покотом! «Най тебе,» кажуть, «Мати Божа прощає, товаришу наш годний та славний!» та й стали з ним цілуватися; а дядик та неня у слізоньках потопають. Аж тут старший парубок, що брата за голов держав, як не крикне: «Свічки! свічки давайте!!»

Ледве що свічку спостигли зажжечи, а братіка мого вже не було на світі. Лиш товариші стоять коло ёго та слізоньки втерають.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

VII.

Поховали мого братіка любого, зробили обід, але її не було. Пъє та гуля собі у Хаїма та с парубками водиться. «А що!» вівкає на ввесь світ, «він гадав, що над мною старшуватиме? Нехай же тепер старшує. А й стару відьму (отсе-б мою неню) маю ще навчити, лиш най мене не перепросить!»

Але ненька її не перепрошували.

Зараз по похоронові як облягли, так і не здоймались, спочили. А як умірали, то мині наказували: «Не бери,» кажуть, «удови, бо я-б тебе с того світа прокляла.»

«А я-б ёму головнею очі випекла!» кажуть тітка.

Да трапила й коса на камінь. Гуляла наша невісточка, що гуляла, аж висватав її один урлёпник, що в кирасирях служив; висватав та й узяв. О тогді вже ніколи було гуляти та бришкати: привяже, бувало, її за кіски до лави, покладе перед неї око води та хліб с попелу, замкне хату на ключ, а сам піде собі в корчму, або справиться по храмах та по свестиях.

Казав Бог дати,
Лиш треба ждати.

VIII.

Сижу я собі раз у дровітні та роблю нові чепіги до плуга, а вона йде, стара—стара та бідна! Дивиться в наш двір та й заплакала: «О»—каже, «Онуфрійку мій, господарю мій! коби ти мині жив, я-б твої слідочки продувала.»

А на ёго могилі четверті вже чічки процвітають: і білі, і голубі, всякі.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Тальянка.

I.

Від матері я маленький оставсь, а батечка мого таки і не тямлю покойне!.... От і нішов по-між чужі люде. А чужі люде які? і роблю було день і ніч, і корюсь, най-би малий дитині, а все таки не було мині просвітлої години. «А ти сякий, а ти такий! і шматок хліба не варт що їси, не то що!» Оттаке-то було. Хіба лиш одна гадина мене не їла.....

Да на решті дав Бог доробитись і мині; вже маю і пару воликів своїх, і коровку, і овечок з пасемце. А все те отсими своїми бідними руками замучив, бо Бог мині допомагав, за те, мабуть, що я кождому було по правді хожу. Та думаєте, що я врадувавсь мукою своєю кривавою?—Прийшла вербицирка: а війт не мав кого за свого сина упхати, та мене, сироту. Оттаке-то безталання!

Лиш за тільки ще лишив мині Бог щастя, що мене хоть у тому війску ніхто не збиткував. Да й не мали за-що, коли я було кождого послухаю, кождому честь оддам! а царської служби було пантрую, як ока в голові. Другі не раз було з мене аж сміються: «наш Харовюк, кажуть, наважився конче старшим бути; так ставиться, так ставиться!»

«Еге, братіки,» кажу я, «ставтесь ви лиш, а я не ставлюся; є кому старшувать і без мене.»

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

II.

По котрих-то краях ми не стояли! Були і в Австрії, і в Тиролях, і в Угорщині, і в Чехах, а нарешті зупинились у тому славному місті Венедику, що якийсь вражий син перед самого моря збудував, на безголовъя собі, чи що. Двори такі великі, як світ, стоять вам у морі, буцім це яка колабатина, де баби коноплі пражять, чи як там.

А що церкви у тому місті препишні, то й не сказати, але вже ніщо так, як один двір величезний, де, славлять, якісь-то Дожі колись-то пересиджували, чи що. Ох, та двір же то, двір!... мабуть і змалювать такого не можна. Як було часом підемо там на варту, та стане нас один таліян по усюдах водити, та все показувати та росповідати, то й очей своїх забудемо, а не надивимось. А тут зараз і монастирь святого Марка стоїть, і базар препишний, і голубе море грає, а на морі огрядні кораблі без ліку-міри стоять собі пишними рядами та ряхтять, мов те павяне піръя на сонці, або ті маки цвітущі, що вже ні переписати, ні перемалювати.

III.

Був у нашій компанії капраль один молоденький, личка малёваного та хорошого стану: Василь Короній-чук звався. Такий-то вже, такий! було увесь світ лиш на ёго дивиться. Да відколи прийшов у той Венедик, то неначе-б хто обміняв ёго сумління не добре; було й на погуляннячко наше молодецьке не прийде, не то що.

«Що вам оце такого подіялось, соколе пане капраль?» станемо ми нераз питаться; «ви може нездужаєте, чи що, або може кватира ваша нездорова? Хлопці! хто з паном капралем на кватирі? яка там кватира?»

«Та пан капраль сами на кватирі!» обізветься дехто з цугу; «вони вже давно сами, ще відколи Маник у шпиталі,—буде три місяці.»

А пан капраль Чибринюк (старший капраль у нашому цугу) слухають та й лиш подивились на Коро-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

нійчука. «Василю!» кажуть (вони собі були з одного села, та ще й не чужі), «чи ти лиш небоже.....»

Коронійчук так і зачервонівсь, а пан капраль Чибринюк яли ёго за руку, а ёму на руці такий-то вже перстень срібний, сипаний! Чибринюк стягли перстень тай сховали. Тобі, кажуть, не треба вже цёго перстеня: відошлю ёго до....»

А Коронійчук як упадуть ёму в ноги: «Братіку, каже, прости мене!» а сами плачуть, як мала дитина. Але пан Чибринюк як гукнуть на мене:

«Збірайсь, кажуть, хлопче, саком—пак підеш с паном капралем Коронійчуком на кватиру!» А сами так то вже якось на мене подивились дивно!

«Добре, татку,« кажу. Зібравсь та й пішов.

IV.

Кватиру ми мали в одного старого купця, таліяна, що в ёго чотирі кораблі свої на морі ходили. А що вже за двір мав, то двір! мабуть би й цареві не сором було-б ув ёму сидіти, не то що. Що світлиці величні, що ганки пишні, а що вже в тих світлицях гарно; то і не сказати; куди ні глянь, все золото, все парчі дорогі, все оксамити хто-зна які, а стіни, коли не з дзеркала, то з дорогого мармуру, а коли не з мармуру, то з білої риби кости. А що вже помости дивні там були! Бач, насажувані, що ніхто-би і не вгадав, як-то та з чого-то.

Наша світличка була у нижниці, над самим морем, а з дверей виходилось на один широкий ганок з білого мармуру лискучого, з білими стовпами, та з широким поруччям мармуровим позолоченим. Господи! що там любо було пробувати! Сяду собі було у великому вікні, широкому, та дивлюся, як ті морські филі одна другу здоганяє, наче ті голуби сизі пригораються, або вийду на ганок, зійду собі східчиками аж у море та граюсь з білою рибкою, гулячи ії хліба кришками, а ні, то слухаю— прислухаюсь, як ті молоді рибалчики собі приспівують, або ті пишні керманичі кедровими веселцями плюскають.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

V.

Одного вечора, вже пізно було, сижу я собі знов у віконця та думаю, а пан капраль мій вийшли на ганок, обняли обома руками холодного стовпа, притулились ік ёму, а сами дивляться, як той великий та крівавий місяць з тихого моря виринає; аж тут—править малёване човенце, править та й прибило до самого ганку, а з човенця виходить панночка якась, уся в білих атласах убрана; виходить та й право до пана мого молоденького. А вони, сердешні, стоять собі мов приковані: ні пари з уст. Прийшла та й обняла їх білими та манесенькими своїми рученятами:

«Василю,» промовляє, «ангеле мій, се ти?—Василю!»

Вони наче не чують, а вона знов: «ти не чуєш твою милу, мене покидаєш? скажи мині!»

«Вже й покинув,» кажуть пан капраль зтиха, та зітхнули.

«Не кажи так, серце. Я знаю, що ти оце дрочисся, а я й в жарті не хочу такі речі чути. Василько!»

«Я не жартую, сеньора.»

«Недобрий молодче! чи-ж можна мене так налякати? Осердився мабуть, що я цілий тиждень не приходила, а я, серце, не була дома: я їздила аж у Відень до твого царя та купила тобі одправу. Возьмемо шлюб, милий. — Чого-ж бо ти так дивисся понуро?! Возьмемо шлюб, серце?

«Не возьмемо,» каже мій пан, а сам білий, білий, як та стіна!

«Чому ні?» питає таліанка.

«Бо я вже жонатий.»

«О Пречиста!!» аж скричала волошка: — Гострий ніж блиснув, пан капраль поковзлись по крові своїй багровій на мармурову плиту, а доки на моїх руках Богу духа дали, нещаслива дівчина вже давно спочивала—на дні моря.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Сафат Зінич.

Я собі вже не раз оттак сижу та гадаю: як то, бідний світе, де-якого сердешнёго некрута бьють да глузують при ті науці! а мене було і пальцем ніхто не кине, не то що. Але ж бо я і брався швидко тої муштри! Було капраль мині ні покаже, а я вже так і вдав. А пан маіор наш і розсудили: Тобі, кажуть, не при вербицирці маятись: скоро по обрихтунку, підеш до полку.

От і пішов.

Наш полк стояв тоді аж у Банаті, далеко. Трохи не два місяці машерювали, доки зайшли.

Мене дано до гранатирів, до першої компанії, до третёго цугу, що по кватирёх собі стояв. А добрі кватирі мали! Все в Сербів; багачі, знаєте. Туда ситні краї, не такі як у нас, чи що. А мині звелів капраль йти на кватирю з одним старшим жовніром, Сафат Зінич звався. Господи, шо за вояк пишний з ёго вдався! а що вже гордовитий був, то і не сказати: правдешний Буковинчик.. Я було аж ёго боюся, неначе якого охвицера, чи що.

Такий—то він був, отцей Зінич, і в очі му важко тобі подивитись.

А ми мали кватирю ув одної удови. Славили, що колись то вона і багачка була, да на старости літах довелось збідніти. Слабовита була,-уводно лежала. А діточок не було у еї, лиш одна дівчина, Марта звалась, молоденьке та плоховите собі, знай та співушечка в

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

лісі. Як було глянеш в очиці ёї тихонькі та благонькі, або в личко бліде, замучене, то тільки що не зомліє; така вже безталанночка собі була!

У вдови жили ми, як у свої рідні. І хліб нам був оден, і сіль не ховав ніхто з-перед нас. Сафат було і дров купить, (він мав, знаєте, гроші! ще з дому;) і скорому устарає що треба. Дуже бідну удову жалував. А я вже і дров утну, і води внесу, і скрізь покутаю як треба, щоб то, знаєте, на дівчину лекше. А вона, моя рибочка, було аж плаче: «Чи отце вас, каже, Бог з неба до нас бідних послав, чи що?»

Зразу ще, як ми там були на кватирі, то ходив оден молоденький сербинчук, Янко звався; хороший парубок, дуже. А що вже любила ёго наша тихонька Марта, то мабіть і в співанках нема так. Як шо було одного вечера не видить, то і вечеряти ниме, і виплаче любі свої очинятка, аж нам їй жалко стане. А они були заручені з собою, бо там, знаєте, така вже установа, що два або і три роки передом собі слово дають, а вітак аж побераються.

А Янко ходив що ходив, а далі і приостав ходити. Переказував, що вибіраєсь за Дунай в купецьство. На решті вже і не прийшов. Поїхав мабіть.

Одної днини йдемо ми від бефелю, аж чуємо: на наші кватирі гомін. Прибігаємо, аж тут уже усі пораються коло сердешної Марти, що вже мертва на полу лежить, мов та щебетюшечка убита. Ми зараз стали і питати, що оце таке за лишенько подіялось, відколи ми з дому. А люде всі як раз нам і відповістили:

«Янко, кажуть, відослав ёї перстен; висватав собі другу, багачку,—у Василя Карадіча, коли знаєте.»

«Чи так?» каже Сафат, а сам унурив соболі свої очі в землю. Нічого більш не казав.

Третёї днини поховали і Марту і стару, а сами пішли на иншу кватирю. У дві неділі потім гуки по селу: Карадіч дочку оддає, а Янко ходить з дружбами хата од хати, та збірає собі бояре, спрошує гості на весілля.

У вечер збіраєсь і Сафат. «А ви куда отце?» питаю.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

«На весілля,» каже,—«іди да принеси мині доброго віна вадро, на колач!» а сам кинув мині червінця.

Я побіг. Прихожу, а Зінича вже нема, пішов.—Що тут робити? думаю я собі. Беру віно, та біжу за ним. А в Карадіча ні крик та ні кгвавт на подвіррю! А там що таке? питаю людей.

«Сафат Зінич застрілив молодого» уповідають.

Я закаменів.—«А деж він?» кажу. (Зінич отце).

«Пішов сам до гарешту,» кажуть.

Убрали гарештанта в залізо, та оддали в катуш. Осудили на сердешнёго десять рік тяжкої неволі. Я проважав го аж за місто, да так мі уже жаль!—«Братіку, камрате мій, дорогий та любий: чого ви отце так марне пропадаєте?.....

«За правду, товаришу!» промовив, як у дзвін вдарив, а сам ні ся скривить.—Жовняр раз був!

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Побратим.

Я був оден у свого батька, а батько багатир був! бувало і вісім наймитів тримають, бо було до чого. А мині і сокири не дадуть в руки взяти, не то що. «Що тобі, кажуть, роботов клопотатись, коли є кому і без тебе?»

«Як-же мині без роботи жити», кажу я, «коли мині нудно»!

«Чому би не нудно!» стануть ненечка бувало гніватись, «ану тільки кріс да в ліс! то-ж би то я заячика печеного попоїла!!»

А вони умисне отце кажуть, щоб мене від роботи відгулити. Ніщо тогди вже й робити: беру кріс та йду.

А в неділю, чи там у праздник, то сестри мене бувало аж проклинають, бо ненька від самого досвіта нічо не діють, лиш їм дорікають: «А сорочка Иванова яка? а ширинька яка? А він про вас і чорний ходить, і незмитий, а він сяк, а він так, хоть вас три в хаті!» Таке сердешним сестрам бувало піється через мене. До коби хоть було за що; а то на мині і сорочка як папір, і ширинька як мак, і голова вимита да вичесана, що вже ліпше хіба в якого принца, а неньці ще недогода. Оттак то я дома проживав.

А батечко, аби лиш неділя: «ану, сину, ану на базар, ану нагулятись, доки молодий!» тай мині карбованців зо два в черес! Оттак то я пробував у свого батечка. Да не довго набувся: прийшла вербицирка, а гусарскій майор тільки цьмокнув, як мене побачив. Кучерики моі золоті да кохані, пішли ви по під ноги!.....

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

У нашому селі не було кращого парубка, як той Сідор Чобанюків; бувало аж сіяє, де стане; а що вже до стрілецтва вдався, то і не сказати. Бувало не мине таке літо, щоб він тих два або і три ведмеді не вбив, за инчу дич і не згадувати. А увійти до нёго в світлицю, то нічо не видко, як лиш ті роги оленеві да зброю стрілецьку, по росішках навішану. Були там і такі роги, що в 24 росіх, коли не більше. А що вже зброя! а що вже коник на стайні, сивий як голуб! ащо вже сідельце турецьке да поводи шовкові срібром цвітковані!....

Зо Сідором жили ми собі ліпше, як два рідні брати, да як нам і не жити було, коли оба жваві, оба хороші, оба багацькі сини, сказано єдинчуки, а ще до того оба стрільці! Ні пообідаємо оден без одного, ні повечеряємо. Чи він, бувало, до мене прибіжить, чи я до нёго: говоримо, сміємось, радимось, полюємо, або посідлаємо собі коники та гайда в заліжку! А як і то ні, а ми полягаємо собі в чердаці, позакурюємо люльки, та станемо собі наші стрілецькі придабашки уповідати, або так що...

«А ти чув, кажу, що Савюкову Катерину завели?»

Він зареготавсь, аж му люлька з зубів випала. «Еге, каже, ні перша, ні послідня!»

«Хло, чи лиш не твоя причина?»

Він регочеться.

«Не гоже так, братіку,» став я ёму дорікати. «Чиму не женишся?»

«Ще, каже, попротів себе не вишукав.»

«Абож Савюкова Катерина не попротів тебе?»

«Видиш, що ні!»

«А чиму ж, братчику?»

«Бо тому, що ні!»

«Хіба принцизни ждеш?»

«Я принцизни не жду, а такої жду, щоб ся не дала парубкові на підмову. Тепер знаєш, якої?»

«І не знайшов?» кажу.

«Видиш, що ні» грімнув, тай став ся ще гірш сміяти, а далі: «Да ти пусту отце бесіду звів, Іване; гово-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

рім що гарніщого. Уповім ти, як я вчора з ведмедем боровся.»

«Що ти кажеш!»....

Оттак ми бувало з Сідором.

Нас відобрано одної днини двадцять, де-кого до Едрів, де кого до Парми, а мене до Гусарів. А скоро нам присягу прочитали, звелів нас оден охвицер під арешт дати. «А знайте, каже, щоб вам на завтра страву поприносили, бо рушите кождий до свого полку.» Я вже так прошуся: «пане охвицер,» кажу, «сизий мій, пустіть мене хоть домів попрощатись. Я завтра, на коли скажите, на тогди ставюся! Пустіт, пане, пустіт!»

Охвицер засміявся. «Війте,» каже до мого батька, (а вони були тогди війтом)» що отце за парубок? можна ёго до завтра пустити?»

«Це мій син,» кажуть батько, а слёзи їм лиш кіть-кіть по білій бороді,—«коли ласка, пане, то можете го пустити, я ручу за него.»

От і пустили.

Дома сум. Ненечка лежя на постели півмертві, сестра одна і друга стоя по кутах та плачуть собі тихесенько, а старша сестра голосить у коморі да лагодить мині шмаття на завтра. Я сів кінець стола, да плачу і собі. Чи побачу я вже гори свої красні, чи почую я ще моєго батечка ласкавого голосу, мою ненечку, сестрички, дружечки?....

Оттак я думаю та плачу—плачу, аж Сідор, побратим мій дорогий, на двері. Як прийшов з полювання, в кресі да в порошницях, так і прилетів до мене сизий мій.

«А що, брате Йване, злагодили тебе?» поспитав, а сам палахнув, наче та поломинь,—«злагодили тебе?»

«Злагодили», кажу.

Він сів коло мене тай заплакав, страшне заплакав. Да не довго плакав: півмінуточки, або і тількі ні; повтирався тай ухопив мене по-за шию:

«Братіку,» каже, «нічо на мене не здаєш? мене забуваєш?»

«Братчику», кажу,» побратиме: батечко мій старий. З сестрий моїх буде хто небудь збиткуватись!....»

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

«Богдай я такого слова від тебе був не почув!» сказав він гірько.

«Не гнівайся, братчику: я знаю, що ти мої сестри не лишиш в поругу. А мого вороного возьми братчику таки до себе. Ніхто го так не пожалуе, як мій рідний товариш.»

«Твому вороному не буде в мене кривди,» каже Сідор.

«Ще тя прошу, братчику: догледь мої зброї! Батько слабі, а наймети—звичайно.»

«Лиш ти тим не журися, брате! На що мині те й казати, коли я сам знаю.»

Другої днини попрощався, пішов!

Служу в війску рік, служу другій, добре мині. На решті зробили й копралем, а я водно Бога прошу, коби то лиш домів! Аж тут приходить мині лист з дому! «Приходи, сину, домів,» пишуть батько, «як найборше, у нас велика тривога. Ось тобі 200 левів на дорогу.»

Я зараз побіг до нашого пана ритмайстра.

«Пане, кажу, татку, змилуйтеся!» та й показую ёму лист. А він так:

«Не журіться,» каже, «капраль Дзвінка, а я зараз сам піду до пана маіора за вас прохати.» Ще того самого вечора сів на пошту та й поїхав!

До села прийшов я, вже вечеріло. Вхожу в хату—нема нікого, лиш хтось дише на печі. Прихожу блище—се мій батечко старенький.—«Чи то ви там, дядечку? здорові, дужі?»

«О спасибіг ти, синку, що прийшов; сідай, душко!»

А неня де?» питаю.

«Аби ти здоров, душко, а ненечка твоя вже покойна... Засвіти, любчику; свічка оттам десь за образом.»

Засвітив, дивюсь—батечка мого вже й не пізнав, такі то вони стали.

«Чого ви сами в хаті, батечку? де сестри?—

«Зараз поприходя, синку; Марія пішла в млин, а Аксеня коло худоби порається.»

«А Мітрона?»

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Батечко тількі заридали. «Мітрони, синку, вже немає. Подякуй свому товаришеві.... Гарного собі побратима вибрав, о гарного!..» Я затетерів. «Що тут сталося, кажіть, бійтеся Бога!!»

«Сторія коротка, сину: Звів бідну дівчину, насміявсь—пішла до Черемшу глібокого, та вже не вернулась. До тижня і стару поховали.»

Ще батейко і не розповістили гаразд, а я вже був у Сідора. Гострий ніж, пара пістолят за чересом.— Вбігаю, а він стоїть коло стола, та кріс набиває.

«Здоров, брате!! Де моя сестра, де моя неня?!!» Він став як укопаний, ні пари з уст.

«Боронися, товаришу, бо гинеш!!» крикнув я тогди, а сам пустився на нёго з ножем. Да він швидкий був: имив мене обома руками за мою руку, що тількі сили мав.

«Стій,» каже, «побратиме: ще слово—дві позволь мині сказати!»

«Говори,» кажу, «да не барися, я не маю коли!»

«Добре, каже, я зараз готовий. Ти жовняр:—наробиш головництво, марне загинеш, а за кого?—за одного фалчивого товариша, що з твої руки і кульки тої не варта.

«Ні, брате Йване: Я лиш раз тебе зрадив, а другий раз того не буде!» Що оком кліпнути вирвав мині пістоля з—за череса, кулька забринжала, а він тількі повалився мині в ноги. Добрий стрілець був: в саме серце трафив. Якби в війську, тоби капітан за такий цент і лева срібного не пожалували!

Гуцулськая славо,
Яка ж ти крівава!.....

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Буковинська пісня.

Про кохання, та як-то годі любої дівчини забути.

(Співається по волі та солодко.—Найкраше за скрипкою).

Гей піду ж бо я, гей піду ж бо я
То в гору, то в долину;
Ой найду ж бо я, ой найду ж бо я
То рожу, то калину.
Ци рожу рвати, ци рожу рвати,
Ци калину ломати?
Ци ся женити, ци ся женити,
Ци парубком гуляти?
Оженивбихся, оженивбихся,
Заболить головонька,
Не женивбихся, не женивбихся—
Затужить дівчинонька.
Мудрому бути, мудрому бути—
З креміня вогню дути:
Ще мудріщому, ще хитріщому—
За дівчину забути!

Гей піду ж бо я, гей піду ж бо я
Берегом над водою,
Ой натну ж бо я, ой натну ж бо я
Пруттячка шабелькою.
Нарубаю ж я того пруттячка,
Гаточку загатити,

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Та що би добре, да що би не зле
До дівчини ходити.
Ой піду ж бо я да й до гаточки:
Гаточка не гачена!
Ой піду ж бо я тай до дівчини:
Дівчина заручена!
Мудрому бути, мудрому бути—
З креміня вогню дути:
Ще мудріщому, ще й хитріщому—
За дівчину забути!

Гей піду ж бо я, ой піду ж бо я
Під могилу орати:
Забуду ж бо я, забуду ж бо я
За дівчину гадати.
Ой як бо прийшла, гей да як прийшла
К мому серденьку туга:
Випрягай, хлопче, випрягай, милий,
Сірі волики з плуга!
Ой ци подоба, ци не подоба,
Ци подобнії річи:
Щоб з під могили, з під високої
Аж до дівчини бігти?
Мудрому бути, мудрому бути,—
З креміня вогню дути:
Ще й мудріщому, ще й хитріщому
За дівчину забути!!—

Отце я бувало співаю, а мій камрат Саданюк сміється з мене. «Я, каже, що ми за діло плуг покидати у полі, а самому бігти казна де!»

«Або ти з роду може не кохавсь, Илашу?-» питають було пан фір Квітка.

«А я з роду дурнем не був,» каже Саданюк, та було так осердиться! А ми ёму тим дуще допікати: «Все,» кажемо, «найдеться і на тура шура. Ще ми того дождем, що пан дранатир Саданюк з першого цукгу з другої компанії, за хвартухом ходитиме, ні та кішечка за салом.»

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

«Да хиря матері ваші з вашими хвартухами та з вашим салом!» стануться він було хошить, «заткайтесь, а то я вам зараз—сяк та так!» Та ся було розлютує, що і не сказати.

А ми стояли тоді у Відні, коло самого цісаря, знаєте! Так-то нам уже добре там було!.. Пани пхають нам було гроші, та цикгари силов у кішені; де ні обернется, усе тобі баночка, усе баночка... а тепер нема часом за що і горівки порцію випить, не то що. Гай-гай!.. та ще гай!.

Да не довго ми нарозкошувались у тім Відні: місяців з вісім, чи що: аж тут пише француз до нашого пана цісаря, щоб то ішов биться з ним аж на Италію. От і помашерювали ми на сам Божий Великдень. Оттаке то було!

А що вже нас у тій Італії біда наїлася, то і не сказати! Бъемось було і босі і голодні від ранку аж до самого вечера, а прийде ніч, де б-то чоловікові припочить: а тут як люне дощ! як з кофи. Наче нечистий з ёго лиеться. Да то-б усе таки нічо, коби ми були мали хоть едноралів, як треба. Ато водят нас було, як тих сліпих старців, а сами ще гірш дурні від нас, простих жовнір. От і удрав француз напасти від нашого царя: половину Италії, а може й більше,—не знаю. Оттаке то!

А під Солферинов билися ми од самого досвіта аж в темну ніч. Боже, що бились не то що, але зубами кусались; так бились. О... да не один там камрат любий поляг головою... кулі сиплються як град та свищуть тобі коло ух, знай та годя. А як гукне гармата, то вже десять або кількі хлопців так і ляжуть, мов підкошені... А в ночі звелів нам полковник іти помагати грабарам побитих ховати. От і викопали піоніре три ямі, такі великі, як світ, а ми ходимо при місяцеві, та зношуемо сердешних на вічне спочиваннячко. Було їх мабуть сот за пять,—і нашихъ, і французів, і таліанів.

Ношу я з Саданюком, що ношу, гет були ся обкрівавили,—аж там лежить таліянчик молоденький, убитий. Приходимо ми до ёго, а над ним над головою сидить дівчина, та плаче—плаче! «Братіку», каже, братіку мій

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

сердечний, за віщо ж ти мене, бідну сироту, у широкому світі покинув-покинув! братіку мій, дорогий мій, життя моє.»

«До годі вже, годі, дівчино, кажу я, тількі побиватьсѧ;—понесемо твого братіка до гробу.»

«Ні, ні!» каже вона, а сама схопилась мов без ума, «я свого братіка сама поховаю.—» Тай стала копать яму під тополею, яке там з еї і копання було!... от відоймив від неї рускаль, той викопав сам яму.—Най Бог приме.

А мій Саданюк стоїть проти сердешнёї дівчини, та так ся вже дивить на її приязно! Цілий світ мабуть забув дивячись на волошку. А я такі гукаю: «Илашу», кажу, «мій Илашу! чи що тобі отце, Илашу!! ходи та поможеш ми грішне тіло до гробу скласти!»

Він ледви схаминувсь. «Ходи, кажу, та спустемо тіло в яму.»

От і поховали ми бідного таліянця. Дівчину лишили куняючи на могилі, а сами пішли. Прогула і війна. Цісар не зъумів уже, що робити, та помирився з Французом. А що цей бородатий напасти узяв, та що народу хрещеного погибло, усе пропало.

А нам дали марш на Буковину, до дому! Ми вже не раді, ні!!.. цілу дорогу сміємось та гуляєм, мов навісні. Еге, говоримо,—подають нам в Чернівцёх урлёпаси, оттож то вже погуляємо, та набудемось у нашім краю та межи нашими людьми та в своїм селі!..

Оттаке ми собі було маршем правим, а скоро дадуть нам де раст, а ми в присюди, або козака як удремо! Нехай стара вязне. Лиш Саданюк ув одно чогось задуманий ходить, не веселий. «Що тобі отце, братіку?» стану я го не раз питаться,—«чи ти лиш не хворий що? уповіж мині, сизий, що треба. Або цилюрика закличу?—»

«Ій та деж там!» стане він ся було одтинать.—Ану лиш заспівай мині тої:

Мудрому бути, мудрому бути,
З креміня вогню дути:
Ще мудрійшому, ще й хитрійшому за дівчину забути!

А я співаю.—(А на другий раз, дасть Бог дождати, ще якої утну!)

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Пісня молодецька.

(Про ту удову молоду, що свого мужа зчарувала, а потім другого дожидала, щоб то, знаєте, хлопці каялись, та від удови і поли рубали та втікали. Не дурно то і кажуть, що у вдовиці чари на полиці. Не дуже швидко, а гарно... Сли більше співаків, то співає перші три такти оден співак, а віттак усі разом.)

2 Гей по під гай зеленeнький
Брала вдова лён дрібненький;
2 Так як брала так стелила,
Щей до личка притулила:
2 Ой коби я мужа мала,
Я би ёго шанувала,
2 Медом вином напувала,
В кармазини убірала.—
2 Прислухався удовин син,
Кинув косу на покосу,
2 А сам пішов до домоньку,
Склонив на стіл головоньку.
2 Побачила стара мати,
Тай узяла нарікати!
2 Чо ти сидиш тай думаєш,
За роботу не згадаєш?
2 Позволь, мати, вдову взяти,
Вдова буде шанувати—
2 В кармазини убірати,
Медом, вином напувати.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

2 Не позволю вдову взяти,
Вдова знає чарувати:
2 Зчарувала мужа свого,
Збавить тебе молодого.

Отже справді так!—Не оден парубок хороший пішов уже через те в сиру землю жити, ось як би і Андронюків Штефан, коли тямите. Да як би і не тямили! ходить цигари курить, мов справді він пан. А ми стали го раз питати. «Пане Штефане, а коли вже кликатимете у бояре?» а він:

«Коли Бог поможе, то за чотирі неділі кликатиму.»

«А з ким, коли ласка ваша?»

«Та з удовов Матрихою, коли знаєте?» Ми так і застороніли. А він як гукне:

«Да якої милої маттері (не до вас кажучи) ви отце так видивились на мене?»

Ми на це замовкли. Але все нам таки Мотришин перший чоловік не сходить з думки, що як сёгодня ще з нами на базарі гуляв, а як завтра вже і на лаву поклали.

Відгралось і Штефанове весілля. А таке було весілля, що як скупювали молоду, то князь єї браттям дватцят червінців сипнув як раз. Да що з усёго того, коли охоти не було; старі люде лиш головами покивували, а бояри стали оден за другим домів одкрадатись. Лишили молодого лиш з дружбою.

А она зараз таки на весілю: «А я, каже, не хочу, щоб ти вже з парубками на танець ходив.»

«Коли ж бо мені цілий оден рік ще вольно з парубками гуляти! Ти мині може забороиш?»

«Може й забороню, хто знає? Томку (отце був наймит таки у нашого сусіда, зайшлий якийсь, а славили, що він з удовов воден раз знавався)—Томку, каже, чи й у вас така поведія, щоб новоженець по весіллю ще цілий рік мав волю гуляти?-«Отце то! гуляй собі, любчику, я тебе не смератиму?»—а сама так і моргається нишечком з своїм Томком!

У тиждень, чи як там, було у нас колачиння, а нені (у вас кажуть батько) поселають мене за пивом.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Прихожу я у шинок, а Штефан сидить собі за столом, пъяний, пъяний! аж піна му зо рта та йде (а він парубком було щоб горівки і на очі не видів.)

«Штефане братіку, а ти що отце?—Ходи до дому! я тебе відведу.»

«Куда!»—каже.

«Та додому, Штефаночку, у твою господу.»

«Щось.... тобі в господу, який такий син!» а тут так кулаччам у стів ріже! аж кров йде.—Сердешний!

Оттак вже і оставсь до самої смерти!

Та боле, що хоть не довго каравсь на світі: до року Бог і спрятав. Пъє було пъє-пъє-пъє, що і днинки білої не тямить. А як би му був хто о хаті лиш словечком спомикнув, то би го мабіть був на шматочки розніс.—Оттаке то ёму вража вдова була починила!

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Три як рідні брати.

I.

Мині ще й двадцять рік ледви було, як уже кучерики мої золоті облетіли! Навіть і попрощатись не пускали, але веліли від разу йти до компанії. З тяжков бідов відпрохався на три дни до дому.

А дома сум та плач. Мати розболілась, ридаючи (батька давно вже не було на світі), сестри неначе з ума зійшли, таке заводя. Лиш брат мій Онуфрій сидить собі кінець стола, неначе то не мене відобрали. Білий—білий та сухонький!—лиш очі світя.

«Братіку,» кажу, «а вам мене не жалко?» Він мині на це нічо не відповів, тільки дві слёзи великі покотились по красному та зовялому тому личку. Заплакав і я собі, попрощався та й пішов.

II.

Служу рік, служу другий, ні смутний, ні веселий. Нічо мене не займає, нічо не тішить; тручаю свої дні як вильми. Тільки того й розжитку, коли стану бувало на стойці, та собі тихесенько поплачу, або Богу помолюся. Тогди мині неначе та недура розсунеться; і зіроньки засіяють иначе, і місяць усміхнеться, і соловейко прощебече. А я собі стану, зіпруся на ясную свою зброю, та слухаю або дивлюся.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

А у касарни,—от як у касарни: гомин, зойк. Де хто лає, де хто бъе, де кого знов другі бъють. А я собі—от як то я, все мовчу, та своє діло роблю. Пан капраль Косович не раз бувало й кажуть: «Це—кажуть-чоловік камяний,—я би так не зуміг жити на світі!»

«А що ж,» кажу, «пан капраль: ми не можемо бути всі однаки.» Тай знов мовче.

Одного вечора сидимо ми собі в касарни. Де хто ще порається коло руштунків, де хто вже покутався та люльку собі курить, з комратом размовля де-що, а я стою собі у вікні та думаю. Аж тут прибігає капраль з-о дня. «А не ма тут—каже—Шовканюка Йвана?»

Мене неначе би серпом чирк. «Я озде,» кажу.

«Завтра до рапорту; тобі лист прийшов.»

«Нічо,»—кажу.

А комрата так зараз і вжарили: «Еге, кажуть, з грішми! Шовконюк завтра платить!»—Добре вам жартувати, думаю я собі, да не так-то старій бідній вдові діти годувати, да ще до того й баля обходити. А мій брат, знаєте, вже три роки як з постелі не встає; сохне та кровёв ув одно дише.

III.

Другої днини, рано, зібрався чисто, прихожу до рапорту. Капітан такий сердитий, недобрий; приходить до мене:

— Як зовешся? грімнув.

— Так і так—кажу.

— На!—крикнув—тай шпурив мині лист у лице. Навить і не подивиться на чоловіка, а хоть подивиться, то неначе собака крізь пліт. Поніс я свій лист до одного фрайтера, що знав читати. «Ану,-кажу, фрайтер, прочитайте мині отцей лист, будьте такі добрі!»

— Чому ні,—прочитаю. Та і став читати. А я слухаю.

«Братіку мій дорогий та любий!»—читає фрайтер, а мене гірькі так чогось і обілляли!

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

«Далі,» прошу—«далі!»

«Ти вже мене не застанеш, бо я на смерти.

«Да не вдавайся в тугу, любий; ти знаеш, що «я не жив на світі, а карався.»

«Коли зможеш, приходи на урлёп, Иване, бо мати наша сама остається.—Сестри пішли в найми, а Василька взяли в двір до волів.»

«Волики спродав, ні що було робити; за податки душу брали. І кожух свій мусів продати; але сордаки або ще стоя: коли не закрадуть у похорон, то понаходиш.»

«Вуйко Андрій дуже нас укривдив; і послідну коровину з загороди займив. Але не споминай ёго лихом, як вийдеш. Усе таки свій своїм.»

«А тепер, брате мій Іване, брате мій рідний, прощай мене: і перший раз, і другий, і третий! А коли тобі Бог поможе, та будеш мати зза чого, споминай мене.

«Твого рідного брата Онуфрія.»

IV.

На другий день пишу ся знов до рапорту. «Co chcesz?» крикнув капітан, а очи ходя в нёго, знай у тої гадини кажаристої.

— Прошу послушне пана капітана хоть на два місяці на урлёп. У мене....

Господи, як утне мене в лице! а кров тількі почуріла но білому кабатови. «Я вам, каже—урлёп дам, ви сякі таки сини!

— До гарешту з ним!»

Завели мене в гарешт, мині байдуже. Сижу собі, неначе то не я.

«Ти достанеш буки,» каже капраль вед-о дна.

— Нічо—кажу.

І обгорнули мене думки та гадки. Піду, гадаю собі, та утоплюся; чого в світі більше й жити? Там хоть побачуся з братіком своїм рідним, а тут тільки бъють та збиткуються. Боже ти наш, Боже!...

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

XI.

Другої днини пішов я до жида.

Давай, кажу, на работу!

— Коли хоч, а ти бери на сажні, каже жид.

— Нічо, кажу, озьму і на сажні.—Взяв три кірці хліба, взяв соли, взяв гроший, роблю, так роблю, аж піт кривавий з мене йде! а мині здавалось, що це не робота, а игрaшка: для ріднёї неньки не має тяжкої роботи...

Роблю я оден тиждень в неі, роблю другий, аж тут прибігає дитина плачучи.

— Бадічку, каже, ідіть до хати, бо неня дуже слабі.

Покинув роботу, біжу. Прибігаю домів, аж неня вже без душі. І свічки нікому було в руки дати. Оттаке то бідною!.. «А чиму ж ти мині, синку, давно не дав знати?» лаю я на хлопця.

— Я хотів, бадічку, колиж бо неня уводно мене не пускали—повістує хлопець плачучи; Ви, ненечко, слабі, я піду за бадічком у ліс? «Не йди, синку, кажуть неня, а то ще тебе собаки де нападуть та перенудя. Не йди, синку, я не слабенька.»

XII.

Поховав я свою неньку, а сам обліг. Лежу, так лежу, що ледви й тямлюся. Прийшов піп: «Плоти за похорон.»

— Погодіть мині, пан-отчику: я видужаю, та вам або заплачу, або відроблю!

— Ні, таки плати зараз!

— Щож я вам дам, добродію, хиба душу?

— Чорт по твої душі. Плати тай годі... мині...

— Маю ще онде в торбині дві парі шмаття комісьного, та кілько щіточок, хіба то беріть; більше нічо не маю, ще і хусточка шовкова за два леви срибні.

— Сюда з ним, каже піп, тай ухопив торбинку, що висіла мині над головами. Подав паламареви, а сам пішов, клинучи та тріскаючи.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Аж тут уходить і війт з десятником.

— А ти—каже—набрав у жида на сажні, чом не робиш?

— Коби я годен, кажу, я би робив, а так сами видите, що не годен.

То дай заліг, каже війт, або підпишися на ґрунт. Жидівське не сміє пропасти.

— Жидівське, кажу, не пропаде, а я на ґрунт не підписуюся, бо до того є сироти, не лиш я. Коли подужаю, я жидови відроблю, ще й камату ёму заплачу.

Війт насварив на мене, тай пішов, але жид поганий не ждав: в тиждень, чи як, прийшов мене фантувати. А я ще лежу. Записали і ґрунт і хату в заліг,—я сижу на постели, та сплакав. Так ревне плачу, що аж серце з мене вискакує. Аж тут убігає Нестерюк Яків; убіг, та й зупинився коло дверей.

— Добрий вечерь, брате!

— Добре здоровия. Прошу: сідай!

— Най у весь гаразд у тебе сідає. А тебе забрали?

— Забрали, кажу.

— Шкода, що і шкіру з тебе не здерли, унік Яків.

— Від тебе, брате Нестерюку, кажу я, мині і таке слово миле. Ми в оден раз товаришували.

— В оден раз! повторив Нестерюк гірко. А теперь?

— Теперь я у печалі, у великі печалі. Не годиться мині вірного товариша займати.

— Ти дурень! (не против вас говорячи, четці мої любі)! ти дурень! ще раз повторив Яків, а сам пішов, і «бувай здоров не сказав.» А другої днини приносить мині жид письмо:

— На тобі, пак, каже; Яків Нестерюк вже мене закутало за тебе.

— Як то закутало? питаю.

— Оттак закутало, що твою роботу переймило на себе. Воно пак сёгодня вже за тебе латри в лісі рубає.

XIII.

Яків Нестерюк був з нашого села, парубок годний та щирий, такий уже щирий, що і не сказати. Доки

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

мене остригли, то ми собі товаришували, а вітак уже і не бачились більше, бо він далеко від нас сидів, аж на другім куті. Тільки неня покойні мині уповідали, що він, заки я був у війську, остався від вітця і від матері, та тепер сам собі господарює, тільки з сестрою (бо їх лиш таки двійко було). Мене не раз кортіло до ёго піти, відвідати, та все не смів; така то вже, бачите, натура. Як би був сам до мене не прийшов, то хто знає, коли би ми були і побачились.

Другої днини, чи що, прибігає вечером до мене:

— А що дієш, брате?

— А щож бим, кажу, діяв? лежу!

— А знаєш ти, чого я отце прийшов до тебе?

— Чутиму.

— Я хочу йти до тебе сидіти, або ти йди до мене!

— Як отце? питаю я.

— Оттак! каже Яків. Ти хворий, хто знає, коли видужаєш, а тобі треба кого в хату, не то, щоб обходив господарство, а те, щоби тебе розважав. От Бог дає далі і весну на дворі: треба заклади, орати, сіяти.

— А твоє ж господарство?

— За моє не журись: я і свого догляжу, і тут буду. Так і завтра кочую ся хиба до тебе?

Я хотів щось казати, але він не дав.

Ти дурень! каже, тай пішов свищучи у двері.

XIV.

Іде дощ, доки іде, а вітак і сонечко загріє. Оттак і на мене: Яків перенісся до мене, довг мій відроблений, попові заплачено, сестри повислужувались та повертали домів, а я сам став помалу дужити. Яків у мене як рідний брат, і мене розважає, і весну робить, і співає; як той соловій у гаю. Мині весело. Аж тут прибігає гайдук з бецирку.

— Іди, каже,—пан староста тебе потребує!

Прихожу до старости.

— А що там, каже, небоже: подужав?

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

— Подужав трохи, кажу.

— А дома як?

— От як, кажу, сироти вічні, без вітця і без матері. Як мене, не дай Боже, поволяють, пропало все і ґрунт і ґосподарство!

— А як ти слабував, хто тебе кутав?

— Яків Нестерюк—кажу.

— Годний хлопець! каже староста. А знаєш, чого я тебе кликав?

— Пан світлий скажуть!

— Прийшов тобі обшит.

— Мині обшит? кажу я, а тут з радіщ аж не стямився. Як то може бути, пане?

— Я писав за тебе до міністерії, бо мині жандарь Тайвер усе уповів.

— Котрий то жандарь? питаю я.

— А той, що тебе на снігу замерзлого найшов. Я все знаю.

— Пане мій годний! кажу я, та й упав старості в ноги. Пане мій добрий! Дай Христе Боже, аби ви ніколи на лихе місце не ступили!

— Годі вже, годі—каже староста. А тепер іди собі домів, женися, та ставай на господаря. Вже доста бурлакувати, час раз і людьми стати!

VX.

— А що там? питається Яків дома. Я показую ёму обшит, тай уповідаю, що мині староста казав. Яків посумів.

— Нестерюку, кажу, брате! А ти не рад, що я вже на волі?

— Рад, каже, тай не дуже!

— А то чому, соколе?

— Нічо, каже, все добре.

— Ні, ні, кажу я, ти мене так не збудеш; уповідай, що таке?

— Оттаке, коли хоч знати: нам це годі бути вже в купі.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

— А чиму?

— Бо тиму: ти оженишся.

— Ну, та оженюся; та вітак?

— Ти дурень! каже Яків, а сам став свистати. (Це він бувало осігди так, як осердиться чого).

— А що би з того було, як би ти одного дурня послухав? кажу я.

— Буду слухати, каже.

— Дай свою сестру за мене?

— Ой?

— Тай Бігме!

— А я що буду робити самий дома?

— Зо мною жити, коли ласка твоя. А ні, і ти женись, та станемо оба gаздами.

— Гм! каже Яків.

— Так, брате!

— Коли так, то хіба й я женюся?

— А ну женися, братіку, без жарту!

— А даси за мене свою сестру?

— Моя сестра сирота, а ще до того й бідна. А ти багач!

—Ти дурень! каже Яків, тай став весільної свистати. Даєш, чи не даєш за мене свою сестру?

— Хоть обі, любчику! кажу я. А я ж....

— А гов! крикнув нам хтось зза плечми, (а ми отце в саду розмовляли, уже в вечер). Не роздавай усі, бо й мині треба лишити, хоть одну!

Ми обіздрілись, а мій жандарик молоденький стоїть за плечима, але лиш у мундурі, без зброї, тай паличка в руках.

— А це ви, кажу, пане мій золотий, ангеле мій добрий, щось те мене два рази від смерти відкупили? Пане мій делікатний та дорогий!...

— Та бо гов тобі вже з тільким паньканням! каже жандарь. Я вже й не пан, я такий мужик, як би й ви.

— Отце-би то? кажемо.

— Учора дістав обшит. Але нехай вам крайним словом скажу. Я дома не маю ні вітця, ні матері, ні родини такої, аби мині до душі. От задумав собі оттут

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

між вами оселитись. Маю пару гроший, куплю собі ґрунт гарний, покладу хату, справлю худобу, тай буду собі жити, коли Бог поможе, я бо знаю господарства.

Я так зрадів, Господи
А виж би, кажу!

— Та бо гов уже с тим тільким виканням! грімнув жандарь—не кажіть мині «ви», але таки по парубоцьки «ти.»

— То най же буде й «ти.» А ти ж би, кажу, між нами, простими руснаками хотів жити?

— Я, каже Тайвер, той руський край та ті руські люде так полюбив, що і не сказати. У вас, каже, так якось сердечне, звичайно, красно; а у нас, на тій нашій німеччині, холодно, якось нудно!

— Та бо тобі треба женитися, каже Яків до жандаря. Без жінки не йде господарство в лад.

— А ти ж як гадав? каже жандарь; женитися відки голова! Що варе моя Оленочка та чарівочка діє? серце моє!

— Яка Оленочка? питаю я.

— Або твоя сестра? каже Тайвер.

— Як це?

— Оттак це: ми двоє любимося, тай годі! Ти не знав?

— А яж би відки знав? кажу я. Олено, ходи сюда зараз! крикнув я.

Вона вийшла, да така вже вам засоромлена, що і світа Божого мабіть не видить.

Дівко, кажу, а я оце що за речі чую? О—о?

Вона мині в ноги! «Бадічку, каже, простіть мене, я согрішила. Я вже більше не буду!»

— Вже більше мене не будеш любити? каже жандарь, а сам і собі засоримився. Що ти мині казала? знаєш, тогди, коло кирниці? га?

— Їй, та бо ти все з твоїми вигадками! каже бідна дівка плачучи. А я тобі тогди не казала, що то таке буде? а ти все своєї.. Онадоньку ж мій!.. Бадічку: не гнівайтесь на мене, я вже на нёго а ні подивлюся більше!. То він,

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Біг-ме він винен, най сам скаже: хто кого перший раз зачипив? Та ще і з тим морганням своїм поганим!...

Ми як стояли, так усі і засміялись!

— А тепер що буде? питаю я жандаря.

— Тепер оттак буде, каже він: я остану в тебе, доки собі де ґрунт не напитаю, та не справлю, що треба. Тим часом дасть Бог і Велик-день, а по Велиці-дні і Зелені святки, чи як там, буде і весілля. Згода?

— Та бо ти не чув, що Олена тебе і знати не хоче? кажу я, жартуючи.

— Та я, бадічку, я лиш так...я Біг-ме лиш так..я....

Не цірея, небого, тільки, але скажи таки попросту, що любиш, тай годі. Мині шутки комедії твоеї не потрібно.

— Я лиш трошечки, бадяку, Біг-ме лиш трошечки!

— Коли лиш трошечки, то я тебе за него не оддам. Що би то, кажу, за тривок між вами був, як би ти свого чоловіка лиш трошечки любила!

— Та бо я го буду дуже любити! каже бідна дівчина, а тут так засоромилась, що мабіть не знає, чи вона на земли стоїть чи під землею.

Коли так, кажу, то що иншe: поцілуйтесь. А тепер ходім вечеряти, бо я вже зголоднів, тільки говорячи.

XVI.

Перед Зеленими святками лагодимся ми всі три до весіллю. Тоній, жандарь отце, має вже і ґрунт свій і хату, і худоби чимало, а що вже убрався гарно! По нашому перебрався. Нагавиці на нёму чирчикові, як той жар, сардок чорний, бланений, сорочка рантухова, черес у пять пряжок, кресак у золоті та в павах, а келеф хороцівський, такий уже, що такий! А сам хлопець— хлопець!.. Сердешна Олена, що гляне на ёго, так і зовяне. А по руськи не рубає, ні!... зроду ніхто би не казав, що це німець; руснак тай руснак!

У тиждень перед весіллям, у неділю, (вже і заповіди вийшли і пиво вже взяли) сидимо ми собі усі три, та радимось де що, а я журюся.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

— А ти що журишся? питає Тоній.

— От журюся. Ви вже маєте кождий свою дружбу, а я ще не маю. Тай не знаю, кого би то собі взяти?

— Або Андрія Сірмона? каже Яків.

Аж тут Марія, (Яковова молода), без духу в хату.

— Бадічку, каже, за вами якийсь вояк питає?

— Де? кажу.

— Та он за ворітьми!

— Чимуж не йде в хату?

— Не хоче; каже, аби ви д'нёму вийшли.

— А який він?

— Русявий, високий! очі як ті фіялки сині, а як говорить, то уводно моргає.

Я не побіг, а полетів с хати.

— Бая—кажу, пане мій годний, соколе мій ясний, чи це ви, чи я пъяний?..

— Ба, це таки я сам. Наш pedement стоїть тепер у Черновцех. Я чув, що ти женишся, (бо я за тебе ув одно перевідував) от і випроспився на 14 день на урлёп, щоб то в тебе погуляти вже, та погуляти! Чи добре я отце зробив?

— Ой, кажу, пане мій срібний, пане мій дорогий, орле мій сизий!... а сам так го обіймив, трохи не задушу.

— Та гов вже бо, гов, каже Тоній, сміючись. Ліпше просім отцёго пана, аби тобі пішов у дружби.

— У підскоки! каже Бая.

— Але? але? питаю я, тай віри не йму. Деж я того годен?

— Ти дурень! каже Яків свищучи.

— Хіба так! кажу я, глянувши то на Якова, то на Бая.

— Ви отце нусте завели, каже Бая.

— А нуте ко мині лиш чарки! а сам виймає з тобівки шип з вишником такий, що в дві оці!

XVII.

Тепер ми вже давно як жонаті. Тоній держить мою сестру Олену, Яків Марію, а я знов Яковову Ка-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

терину. Такий-то вже тривок меж нами любий та милий! І ґрунта маємо, і худобу і пасіку, ще і ставок хочемо собі викопати. А з Тоніем та з Яковом жиємо собі, як ті рідні братя, сказано: «*Три як рідні брати.*» Скоро неділя або праздник, а ми вже в купі: сидимо, радимось, балакаємо, а як нас охота збере, то і випъємо по чарці і заспіваємо собі гарно, а ніхто вже так, як моя Катруся, серденько; як заспіває, то неначе в клиневий листочок запіє, а Тоній за нею на скрипку. Славно грає. А часом то згадаємо собі давні свої літа, як то ми бідували у світі, не знаючи долі. Тоді хіба посумуємо хвильку, але лиш хвильку, вітак знову зрадіємо, звеселимось, тай порозходимся тихонько, гарно, звичайно, сказано: щасливі. Лиш братік мій Онуфрашко, сизий мій, не обізветься між нами, не подивиться очима тими тихими та любими, не промовить речами своїми добірними та розумними: як спить, так спить собі на цвентарі поуз батечка свого та неньки. А міні все здається, що він не вмер, що він мусить відкіля надійти. Да, мабіть не прийде вже, серце моє!!

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Опришок.

I.

Нас було двох у батька: Семен старший, та я, двома роками молодший. Дуже ми любились. Ходить мій братік на танець, хожу й я; та гуляємо, як ті соколи межи соколами, землі під собою не чуємо. Усі нас люблять, усі нам кланяються, усі поважають. Сказано, багатирські сини!

Семен був парубок годний, тихий, розумний; було й малу дитину не оскорбить. Стариню поважає, шанує, товариство любить, за побратимом і в огонь скочить. Оттакого братіка я отсе мав. Я знов у свого брата не вдався: подуфалий, палкий, і Бога знати не хочу, не то що!... Не спостигне було хто слово неуважне до мене заговорити, я вже і скочу як искра, і вхоплюсь до ножа, і таке заведу, що ради ніхто не може дати. Не було такого парубка в селі, щоб я з нёго кров не пустив.

Семен, було, мене і полає, і виганьбить, а часом і за чуприну таки гаразд покрутить. Да батечко-ж ні чичирк, як би отсе я, хто знає, як гарно справувався. У їх таки така натура була: нікого в дому і словечком одним не зганьбити — ні нас, ні сестер, ні слуг. Да знали вони иншим способом як нам доїхать, коли хто з нас прогрішить. Прибавиться було Семен на вечерницях, вони до ёго цілий день і слова говорити не будуть: ого—вже братік мій більше і не барився по́-ночи; сказав там хто яке незвичайне слово в хаті, вони вийдуть

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

з хати, ще й дверми луснуть. Оттак вони було нами поводять. Слухайте тілько, як з мене фудулію вигнали.

II.

Одної неділі бився я знов на базарі з одним урлёпником. Пустив з ёго кров, та прийшов обкрівавлений до дому. Батечко подивились тілько на мене та й нічого.

На другий день встали ми з братом рано, пішли купатись, а він каже до мене:

Не хороше ти отсе робиш, Іване; печалиш батька.

Або я сёму рад, чи що? відфуркнувсь я на свого братіка, да суферять не буду, щоб вражий син та чванився, що ёму сільских парубків нема і на раз що бити!

Аж тут батько з хати.

— Іване, сюда!

Я зараз побіг.

Кажіть.

— Осідлай міні коня!

Я шатнувся до стайні, осідлав духом коня, та й вивожу.

Семене, а батько куда отсе їдуть?

— Не знаю, каже брат.

III.

Другої неділі батько вже дома були; прийшли ми з церкви, та й обідаєм. А батько кажуть:

— Ти, Іване, підеш завтра до Р.... наймешся у старого Донди на піврік. Я вже з ним зговорив.

Мати в плач, сестри в голос, братікові аж ложка з рук упала, а я стою, мов причмилений. Неня зараз до батька:

Чоловіче, а се що тобі Бог дав на розум, діти собі прогонити з дому? Багато їх маєш, мабуть, та не бізуєш годувати.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

— Мовчи, стара, промовили батько уважно: ти собі пазь дівки, а парубками я сам маю орудовати. Знайте тілько, аби ёму харч та шмаття було на завтра.

Другої днини й вирядився.

IV.

На підвечер став я у Р.... Село велике, пишне. Все сади, все сади, все горіхи волоські, та вишні, та черешні. По-через плоти понадвисала червона калина. З поміж садів видко побої пишні; серед села стоїть церков нова, велика, хрести золочені.

— А куди, легіню? питає молодичка пишна, карооka, біжа з кінвами по воду, та й стала.

— До старого Донди, коли би ласка справити, кажу я, та й став і собі.

— До Донди? скрикнула молодичка, та аж кінви випали їй з рук; а отсе чого ви до Донди?

У найми, кажу.

У найми? до такого опришка? Та нехай же вас Мати Божа заступає!...

Ви мене налякали, молодичко; що ж бо то він, той Донда?

Та еретик на весь світ! Він вісім рік лиш в опришках був.

Такий лютий, як гадина; ви там і три дні не вибудете!

— Що-ж маю робити, молодичко? Рідного батька треба послухати... А де-ж він сидить, той ваш Донда?

— А он, бачите, той хутір великий: два горіхи перед самими вікнами, нові ворота.

Спасибі вам, молодичко; може коли зустрінемось.

— Здорові будьте! прощебетала молодичка, та й стрібнула в сутки. Я пішов далій.

V.

Хутір гарний, двори великі; комори, стайні, колешні—усе під побоями, усе нові. В хаті вікна великі з кватирками. Вибігла дівчина зустрічати.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Чи не з тої ріки, легіню? Може наймит?

Так є, панночко моя гречна, кажу я, а тут так і задивився на вроду її прекрасну та на стан її препишний! Уся в рантухах, та у намистах золотих!...

Увела мене в хату: світлиця аж сияє! Молоді служечки та вірні слуги вештаються то сюди, то туди—усі тихо, усі без гомону, щоб навіть і голосу їх не чути, а за столом сидить собі чоловік великий та плечистий. Сидить собі, та люльку курить, а сам такий черлений, як кат; рудий вус аж по-за уха закрутив. Я поклонився та й стою.

Ти Коровайничів? гукнув.

— Так, кажу.

Ти станеш у мене на службу; я вже з твоїм старим зговорив.

Нічого... кажу.

Але я чув, що ти любиш битися?... Небоже! та й справив на свою нагайку дротяну, що мабуть в два сажні жандарські. Мене неначе фебра потрясла.

Мій газда ухопив кріс на плечі, та вийшов з хати, мабуть на полювання, а донці звелів, аби міні розсказала, що я маю до роботи....

VI.

Дівчина росказала міні що треба, та й дала підвечіркувать, а сама сіла собі з якимсь шиттячком у віконця, да так уже приязно шиє! Дивлюсь, а се ширинька тонка-тонесенька. Що шовком закине, так зараз золотом і обведе. А я, як був дурний, так зараз і кажу:

— Панночко-лебідочко, кому ви отсе таку ширинечку препишну шиєте? Мабуть....

Да я отсе братікові, каже вона зачервонівшись, оттам за рікою. Та й глянула у віконце. Аж тут і мій газда на подвірря; вона шиттячко в скриню.

VII.

По вечері звелів міні газда в саду спати, щоб садовини пантрувать; от і пішов я у сад.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Нічка була тиха, та зорешлива, та тепла. Місяць розсипається над високими нашими горами, легіні щебечуть на сопілках, а дівчата приспівують по вишниках. Господи, як обгорнуть мене жалі та туга велика! Стала перед моєю душею і мати з поглядом її тихім та святим, і сестрички мої щирі, і братік мій золотий... І забанував я на батечка свого... Піду... думаю собі, до Черемошу глибокого, та втоплюсь... А той Черемош зараз таки коло хутора, так і шумить, так і гуде!

Вийшов над Черемош, сів собі на березі, сижу та думаю—аж тут плюсь! човен з того боку плавле. Я сховався за вербою.

Приплив. Бачу—се парубок хороший, молоденький, як малёваний.

Прибив човенце до берега, а сам у сад, неначе метелик перелетів. А вона до ёго вже й рученятка простягла, дожидала. Місяць світить, а я слухаю.

VIII.

Не плач, душко, моє серденько, став він голубити; я думаю, що ти міні рада, а ти в-одно плачеш, кілько я прийду... Скажи: може вже не приходити? може собі красшого найшла?... Я бідний...

— Василю, Василю! та й зомліла сердешна дівчина.

А чого-ж бо ти плачеш, моя рибочко? питає легінь, та й заплакав і собі.

Відай нам не судилось вкупі жити, промовила дівчина не за малу хвильку. Джімер хоче свати слати, а батько оддасть, я знаю, він багач!

А ти гадаєш іти за ёго? спитав легінь.

Я втоплюсь, каже дівчина.

Того не роби, рибочко, а корись твоєму батькові; він розумний, та за ёго головою будеш щаслива.

А ти, мій друже?

Я вернусь у військо; міні все одно... без тебе міні світ увезде однакий, увезде чорний, як туман.

Боже, Боже! заплакала дівчина; чому ми такі нещасливі?

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Ба я, каже легінь.
Обоє, думаю я собі.
Як стали зорі погасати, вони розійшлись.

IX.

Одної неділі сидимо ми собі, аж тут і старости на подвірря. Моя панночка побіліла, як стіна; старий дивиться, та вуса гладить.

А від кого? гукнув газда на старости, що аж стіни дзвенькнули. Вони сердешні тілько трясуться та кланяються.

Від Андрія Джімеря. До вашої милості, коли би ласка.

Скажіть Джімереві, що нехай свого сина оддасть у больницю, а не чужим дітям світ ним путати. На тім світі, хто зна, як буде, а сей треба шановати.

Спасибі і за се, кажуть старости, та й забрались по-тихоньки з хати, бо з моїм газдою не добре переливатись. А панночка, як стояла, так старому в ноги:

Спасибі вам, батечку, що мене не втопили!

Да й так тобі не сидіти дівкою, каже старий, я вже яв ослабати, то рад би зятя в хату, щоб на мене легше, та щоб з-за життя видіти, як моє добро уживатиметься. Ти знаєш, дочко, я багатирь; можеш собі вибрати і пана, і попа, кого хочеш.

Не хочу я, батечку, ні пана, ні попа.

А кого-ж? запитав старий грізно.

Дівчина почервоніла, мовчить, тілько труситься.

Не мни багато ханьки, а скажи, що хочеш Василя Зарічука, та й годі! Ти думаєш, дурна, що я нічого не знаю? що я не чув, як ви що-ночі охали та слинились у саду? Що за розумні голови обібрались міні, старого опришка мудрувать!... Іване! до мене отсе, рушай на той бік: Василь Зарічук нехай міні в сей-час до мене ставиться. А вай твоєму світу, як ёму півсловечком писнеш, що тут говорилось! Розумієш?...

Розумію, татку!

— Махай же!

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

X.

Привожу я Василя; він сердешний смутний, неспокійний. Тілько на двері, а старий як не грімне:

Хто сеї ночі говорив з моєю дочкою у саду?

Мовчить.

Господи, як ухопить старий свою нагайку дротяну, як стане мого пана Василя періщити та періщити!

А не ходи, каже, ночами та закутками, як той злодій, але йди в хату, коли хочеш дівку взяти!

Даруйте життя! верещить Василь на увесь світ, вже більше не буду, їй Богу не буду! гвалту!.. гину!... умираю!... вайлё!...

А, сякий-такий сину! знай, як старого опришка мудрувать. Тепер же рушай собі домів, а завтра рано приходи з старостами. Чуеш?

— Чую, каже Василь, і сам не знає, як ёму діється. Тут дротяна нагайка, а тут каже свати слати. Я тілько стою та сміюсь. А старий ні з сёго, ні з того, та до мене.

А ти, паничу, де сеї ночі ночував?

У саду; а де-ж би?

Та не чув, як отсі двоє нявкали цілу ніч під вишнею?

Чому-ж би не чув?... чув!

А міні не треба було нічого казати? Так ти міні служиш?!...

Господи, як стане і мене цідити тою анахтемською нагайкою! Був би душу вигнав, як би не панночка та не Василь.

А болить? питає мене старий по годі.

Болить! кажу.

А дуже?

Дуже!

А як ти других бив, то не боліло?

Не буду вже! кажу.

Тепер же збірайся та рушай собі домів. А татові та нені скажи, щоб за чотире неділі приходили до мене на весілля! Розумієш?

Розумію!

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

А ти будеш Василеві за дружбу! Розумієш?
Розумію!
— Рушай.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Безталанне закоханнє.

I.

Не то що на наше село, а на цілу славну Буковину коли найшовся такий хороший парубок, як той Тодір Дугай, або красша дівчина, як тої старої удови Гребенихи дочка Олена, то я вже не хочу називатись своїм именем, але брехачем. А що Тодірко з Оленочкою собі кохались, то своєю дорогою йде; да як же їм і не кохатись, коли сусіде собі, та ще й близкі були. А то сусідам лиш кохатись, бо так пан-отчик наш православний у церкві навчають. Чи як кажете?

З рештою як вони там кохалися, чи дуже, чи так лиш—не міні се розберати. Але те знаю ретельне, що Тодірко з Оленою не могли якось удатись. Тодір був парубок тихонький, звичайний, щирий, ув-одно лиш в думках да в гадках. Олена знов дівчина жартоблива, обмівна, нестановита, як той метеличок в літі. Задуману з роду-віку ніхто її не бачив. Оттакі се були коханки—Тодірко з Оленою.

А стара Гребениха багачка була: фудульна, обрахована, з масним язиком, як-то кажуть. Свічку до церкви не понесла, часточку не дала, мисочку не поклала, а проте лице своє перед людьми так знала обмити, що то! Вона все була «бідниця»: у неї бжоли не роїли, ні корівки скороми не давали, ні з овечок вовниці не встригла—вона зовсім безталанна була. А тут нищечком так і сміється з дурних людей, що її було жалують.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Лиш одна душа на світі мала у неї й ласку і пошанівок: стара баба Ція, що зерном ворожила, да в звіздах смотрила; і днюють, і ночують було вкупі, да по цілих ночах вистоять поросплітані в садку, лічучи да викликаючи ясні зорі. Ще й не повечоріло гаразд, а Ція сидить собі вже при каганці на печі да зерном розсуває; Гребениха коло неї.

«А що там паде, любко?»

— «Хиба я вам коли правду не сказала, зазулько?» каже ворожка; — «у серці колач, на порозі колач, в хаті гість, а се у мене старости, любко. Лиш осьде, з лівої руки, трохи жаль, але то нічого, минеться. А отсе зять багатий, з під сонця: і колач, і радость, і борзо— бо плоту нема; як не буде сеї осені весілля, то в лице міні наплюй!»

«Се-ж у мене ще дівчина молода,» каже Гребениха, «а мушу віддати, щоби вже того Дугаїшиного раз позбутись. Учепився, тітко, дівчини, як репях кожуха, —ні суди Боже!»

— «А дівчина-ж?» питає ворожка.

«Дівчина й гадки не має. Я кажу до неї: коли хоч, то йди за Тодіра, я тобі не сперaю. А вона: мамо, каже, коли-ж бо він такий тихий! я б за ним бувши знудилась.»

«Любка моя!» рекла ворожка.

«А тут бесід по селу вже повно!» журиться Гребениха. «Знаеш, жоно добра, що я гадаю учинити?»

— «Кажіть, ластівочко!»

«Хочу віддати свою Олену за Угринчукового Митра. Я вже й з старою зговорила...»

— «А вітак же?»

«Завтра свататиме.»

Се ворожці вода на лотоки. «Дай, Боже, таке чути!» каже. «Я вже вам давно хотіла те казати, та не сміла. Я, любко, дуже несмілива з роду!»

«А що отсе тутки паде?» питає Гребениха, справивши пальцем на купочку зерна.

— «Та отсе, крішечко, се—гріб, але з лівої руки,

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

то чужий.... Да ще до того й бідний, ні мисочки коло нёго!»

Доки ворожка ворожила, а на дворі зорешливо, да тихо; нічого не чути, тілько Дністер гуде, та соловейко свище. А в садку під вишнею, що білим цвітом так і припала, стоїть Тодір з Оленою. Тодір плаче; Олена скубе вишневу квіточку в шматочки.

— «Я згублюся», каже Тодір.

«Який бо ти незвичайний, Тодоре!» каже Олена. «На що собі такі гадки до серця приводити, коли я тебе люблю.»

— «Ув-одно каже, що любить, а за другого йде!» дорік парубок гірко.

«Або так не буває,» каже Олена сміючись, «що хоч повінчані, а з другим кохаються?...»

Тодір подивився пильно, покрутив головою, та й пішов. Дівчині й «добраніч» не сказав.

«Іди, коли нерозумний!» промовила вдовина дочка з-горда; махнула рукою та й пішла в хату.

II.

У старої Гребенихи в хаті вінок плетуть да бояр збірають, а Тодір ходить собі по-над Дністер, та в сопілку грає. Грає, а дрібні слёзи так ёго й обливають! Заток сопілку за пояс, та й заспівав.

Ой засвіти, місяченьку,
Да й ти, зоре ясна!
Ой в лузі, в лузі,
У лузі пшениця—
Там дівчина прекрасна!

Пшениченьку дожинає,
Все в гору та поглядає;
Ой чи високо,
Ой чи далеко
Сивий сокіл підлітає!

Літає-ж він да літає,
В кватирочку зазирає:

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Ой сію руту,
Ой сію руту—
Ой подай, душко, руку!

Рада-ж би я ручку дати,
Не зволяє стара мати:
Ой взяла мати
Нелюба до хати—
Годі рученьку дати!

Ой відсунься, дівча любе,
Да відсунься від нелюба:
Зайду я з луга,
Да забъю нелюба—
Да як того голуба!

Ой чи забъеш, чи не забъеш,
А серденьку тугу завдаш:
Сідай на коня,
Виїзжай із двора—
Ти не мій, я не твоя!

Ой іду-ж я до Дунаю,
Да став же я да гадаю:
Ой гаю, гаю,
Ти тихий Дунаю—
Я тонути в тобі маю!

Да за марну причину,
За невірну дівчину;
Ой гаю, гаю,
Ти тихий Дунаю.—
Що я в тобі потопаю!....

Пішов домів. А дома молодший брат уже дожидає.
«А ви де були, бадічку?»
— «Прохожався; або що таке?»
«Да нічого, бадічку; Олена приходила кликати вас у бояри.

Тодір нічого на се не відповів, пішов у хату. Стара Дугаїха сиділа за кроснами, ткала сукно. Да як поглянула на Тодіра, аж човник з рук упав.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

«Синку мій, а тобі що?»

— «А що-ж би?» каже; «нічого.»

«Таже ти почорнів, як та головня?»

— «Так вам видиться, мамо: я однакий.»

Стара далі ткала, а син пішов у комору, на весілля збіратись. Ще й братіка молодшого покликав, щоб ёму поміг.

За дві години Тодір був убраний, готовий. Черевики на нім брижовани, волоські; ногавиці білі; сорочка рантухова, золотим хірем да мирсою вишивана; пояс браний, Боянський; за поясом ширинька; на шиї хустка шовкова; на голові кресаня в самих лавах да в ёрданах волоських, що на цілій Буковині такої мабуть не було.

Вийшов з комори. Кучерики русозолоті, пишно зачесані, повились по головці, засияли, мов золото. Він підійшов до ненечки своєї старої, став, дивився на неї довго, вітак поцілував її в долонь та й уклонився низенько.—«Ненько», каже, «благословіть!»

«А куди, синку?» питає стара, «на весілля?»

— «На весілля», каже.

«Божа тебе Мати благослови, душко! Да не барися дуже; я сама в хаті.»

— «Ба я може й забарюся, ненечко.»

«Нічого, синку, нічого. Лиш не тужи так дуже. Не судилося, душко, що-ж робити?»

Він тогді сплакав. А братік молодший, Василько, як не кинеться ёму по-зашию: »Бадічку,» каже, «братіку мій дорогий! куди ви отсе йдете?»

— «На весілля, Василько».

«А міні все здається, що я вас більше не побачу! Тодірку, бадічку, братчику мій рідний!...»

Тодір поцілував хлопця в чоло, перехрестив, пригорнув до серця.

— «Василько», каже, «я забарюсь; не лишай неньку.»

Уклонився, та й пішов.

Пливе Дністер, тихий, як той руський народ; широкий, як ёго думка; глибокий, як ёго рани. По тім боці

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Галичина, по сім Буковина. Вечер був тихий. В Хрещатицькім монастирі дзвонили на вечірню, місяць сходив поволі. Зійшов, засвітив, засияв, цілу Буковину золотом поволік. Соловейко співав у лузі.

А в лузі стоїть зелений явір, обняв молоду калину, пригорнув до себе. Стара верба похилилась над ними, знай та ненька рідна над своїми діточками. Дівина здоймила золоті та пахучі свої кити д-горі; коло неї постелився зелений барвінок, пригорнувсь, притулився, задумався. Пишна черемшина вимахує білими своїми вітами, знай та багацька донька писаними рукавами, а кучерявий дуб стоїть да сміється, мабуть до тої фиялочки, що ёму на корені зацвіла. Високими да широкими Дністровими берегами постелились шовкові трави молоденькі, а по них ходить парубок хороший-прехороший, ходить да в сопілку грає. Се був Тодір.

Грав він довго—раз весело, що аж серце тріскало, а вітак знов сумно, тужливо. На березі стояв білий камінь; він сів собі на тім камені, поклав кресак да сопілку біля себе на мураву, склонив голову на руки, задумався. А з села чути було музику, що грала у Олени на веселлю.

«Що сей світ, що ёго віра, що ёго любов, що ёго доля? Світ—Дністрова филя! віра — оттой шум, що на камені сперся; любов....» Не доказав....

Другої днини найшли тілько кресаню на березі да сопілку.

24834

1 р. 75 к.

Полтавская Областная БИБЛИОТЕКА

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ВАЛЯХСКАЯ ИСТОРИЧЕСКАЯ БИБЛИОТЕКА ЧЕРНЯЕВ